Едиција Петроварадин, свеска IV

БИТКА КОД ПЕТРОВАРАДИНА 1716

Ратни извештаји принца Еугена Савојског

Нови Сад • 2012

Издавачи
Историјски архив града Новог Сада
Музеј града Новог Сада

Одговорни уредник
Богољуб Савин

Уредник едиције
Радован Бунарџић

Предговор
Гордана Буловић

Превод са немачког
Јован Валрабенштајн

Технички уредник
Хорнок Атила

Фотографије
Небојша Милијашевић

Штампа
Управа за заједничке послове
Покрајинских органа
Одсек штампарија

Тираж
500

ISBN 978-86-80483-23-8

Књига је штампана средствима Покрајинског секретаријата
за културу и јавно информисање

КРСТ КОЈИ СЕ УЗДИЖЕ КА НЕБУ

На прелазу векова, када се већ јасно уочава опадање моћи османске Турске, а у земљама западне и источне Европе одиграва се процес јачања, назиру се почеци модерне историје наших крејева. Сам крај XVII и прва половина XVIII века јесте период протеривања Османлија из запоседнутих средњеевропских територија а самим тим и из Бачке и Срема, и потпадање ових територија под власт Светог римског царства. До сада непреведених, необјављених 57 докумената из ратног дневника принца Еугена Савојског, уводе нас у време припрема и ратног сукоб са Османлијама 5. августа 1716. код Петроварадина.

Неуспех последњег осмалијског упада у средњу Европу, када је сломљена њихова опсада Беча 1683. године, коначно је преокренула ток ствари. Посредовањем папе Инoћентија XI, а на позив Аустрије за даљу борбу против османске Турске, створен је Савез хришћанских држава, Света лига (Аустрија, Пољска, Венеција), којој се касније прикључује и Русија. Након озбиљних и узастопних пораза, почев од оног под Бечом 1683. године, па до битке код Сенте 1697. године, Османска царевина је морала напустити многе територије које је држала још од XVI века. Склапање мира била је неминовност. Ово је означило дефинитивно повлачење Османлија из средње Европе, која никада више неће моћи да се утврди преко Саве и Дунава, иако је европска дипломатија опстанак Турака Османлија на Балкану продуживала све до 1912. године.

Карловачким миром склопљеним 26. јануара 1699. године у Сремским Карловцима, окончан је шеснаестогодишњи рат између Аустрије и Турске (1683–1699). Поред представника ова два зарађена царства, на ратификацији мировног уговора, у Карловцима су били присутни представници хришћанске Свете лиге уз посредовање Енглеске и Холандије.

Према одредбама мира, Хабзбуршкој монархији је поред осталих територија припала цела Угарска са Ердељом, Бачка, као и југоисточни Срем. Копнена линија разграничења у Срему била је од Митровице на Сави до Сланкамена на Дунаву. Овом новом границом Митровица је остала у турском, а Сланкамен у аустријском поседу[1]. Тако су ови крајеви поново ушли у састав једне европске хришћанске државе, а цео простор се могао укључити у токове тадашње Европе[2].

1 Славко Гавриловић, Срем од краја XVII до средине XVIII века, Нови Сад (1979): 28.

2 Алојзије Фердинанд Луиђи Марсиљи (1659–1730), царски генерал и опуномоћеник цара

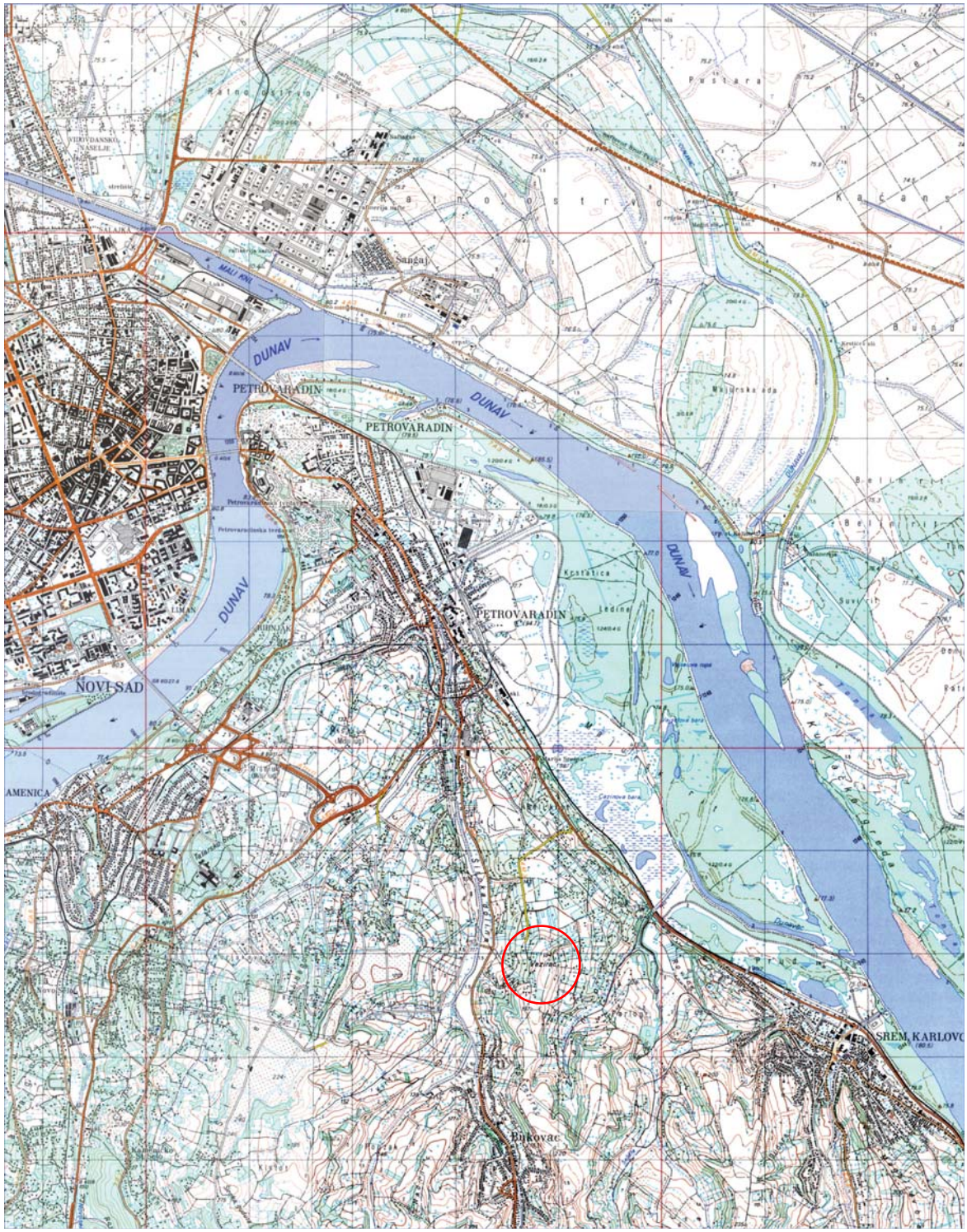

Карта 1. 1:25000 са позицијом Везирца

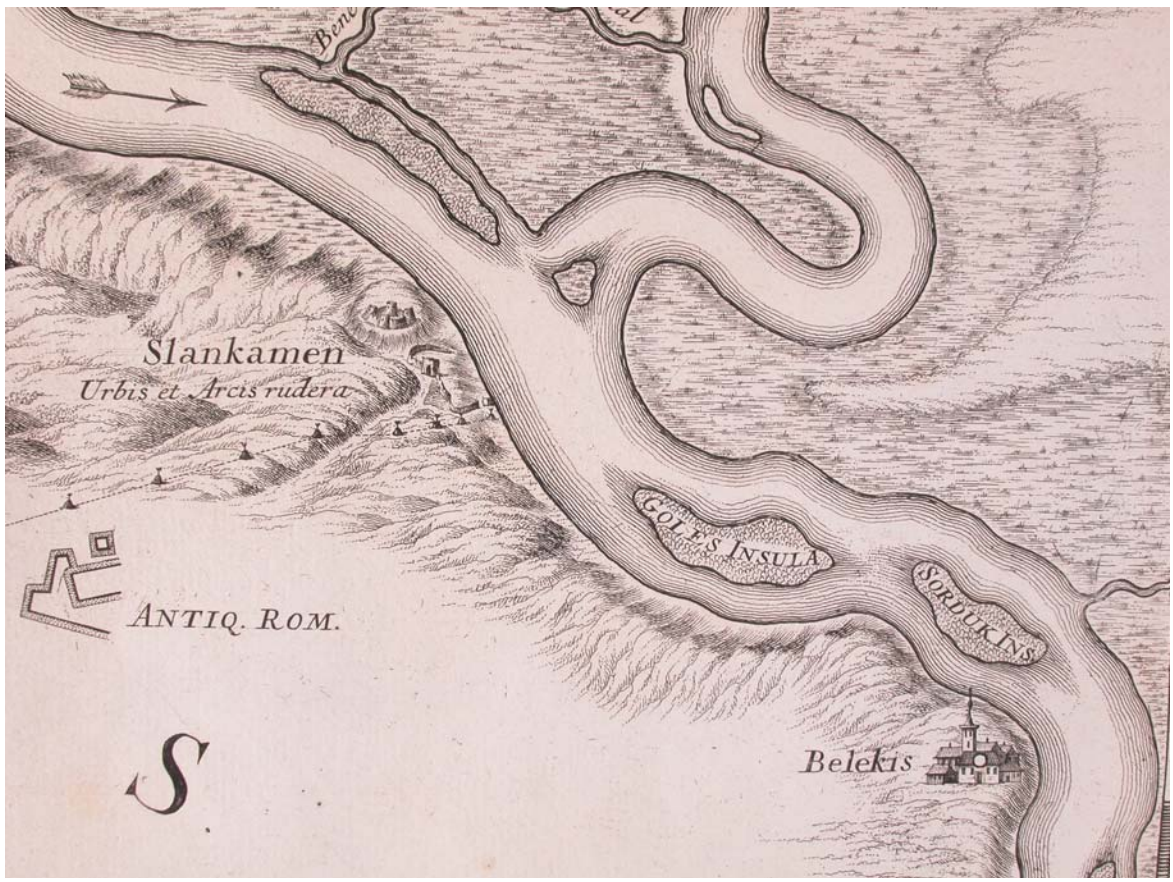

Карта 2. Marsigli, Danubius Panonici...
Детаљ разграничења Хабзуршке монархије и отоманске империје

Одредбе карловачког мировног уговора први је прекршио султан Ахмед III, објавивши рат Млетачкој републици са циљем да поврати Пелопонез (Морејy), који су Османлије изгубиле у „бечком“ рату. Био је то почетак новог аустро-турског рата, који ће се 1718. године завршити Пожаревачким миром. Веома алармантно било је наоружавање и окупљање бројне османлијске војске код Београда. Слутећи предстојећи рат, Еуген Савојски 9. фебруара 1716. предлаже цару да *са свом озбиљношћу треба наставити и то да се не губи ни час са ратним припремама*[3]. Муницијом се војска снабдева из Тирола и Корушке, а царски пукови привремено се концентришу у пољском логору у Футогу.

Петроварадинска тврђава је представљала главно упориште одбране југоисточне границе Хабзбуршке монархије крајем XVII и у XVIII веку. Близина османске границе и могућност њиховог евентуалног напада, као и општа политичка несигурност, наметали су императив царевини да 1692. године започне изградњу ове велике тврђаве. Истовремено са градњом Тврђаве, на бачкој обали Дунава, преко пута утврђења, ниче мање војно утврђење – Мостобран (Брукшанац). Његова основна сврха била је да штити тврђаву од евентуалних напада, до демонтаже понтонског моста, који је

Леополда I учествовао је при одређивању граница према Турској, које су успостављене после Карловачког мира 1699. године.

Копнена граница у Срему почињала је на обали Дунава испод Сланкамена преко локалитета Градина изнад данас Старог Сланкамена у правој линији на Сремску Митровицу била је обележена хумкама, по њему назване марцијалне ханте. Неке од њих сачуване су у пејзажу доњег Срема до данас.

3 Документ 1

Карта 3. Петроварадинска тврђава 1720.

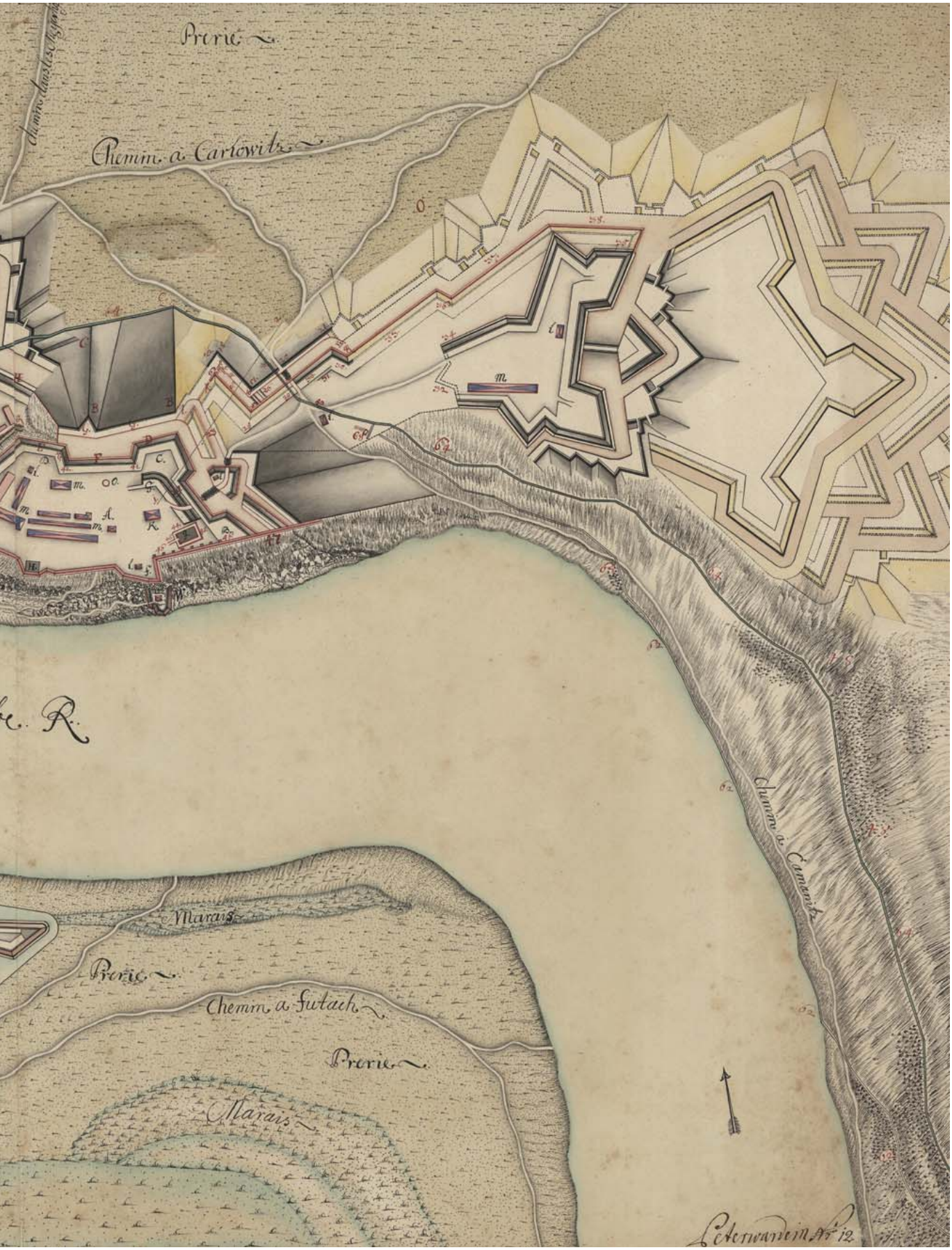
Prerie
Chemin a Carlowitz
Chemin a Camenitz
Marais
Prerie
Chemin a Futach
Prerie
Marais

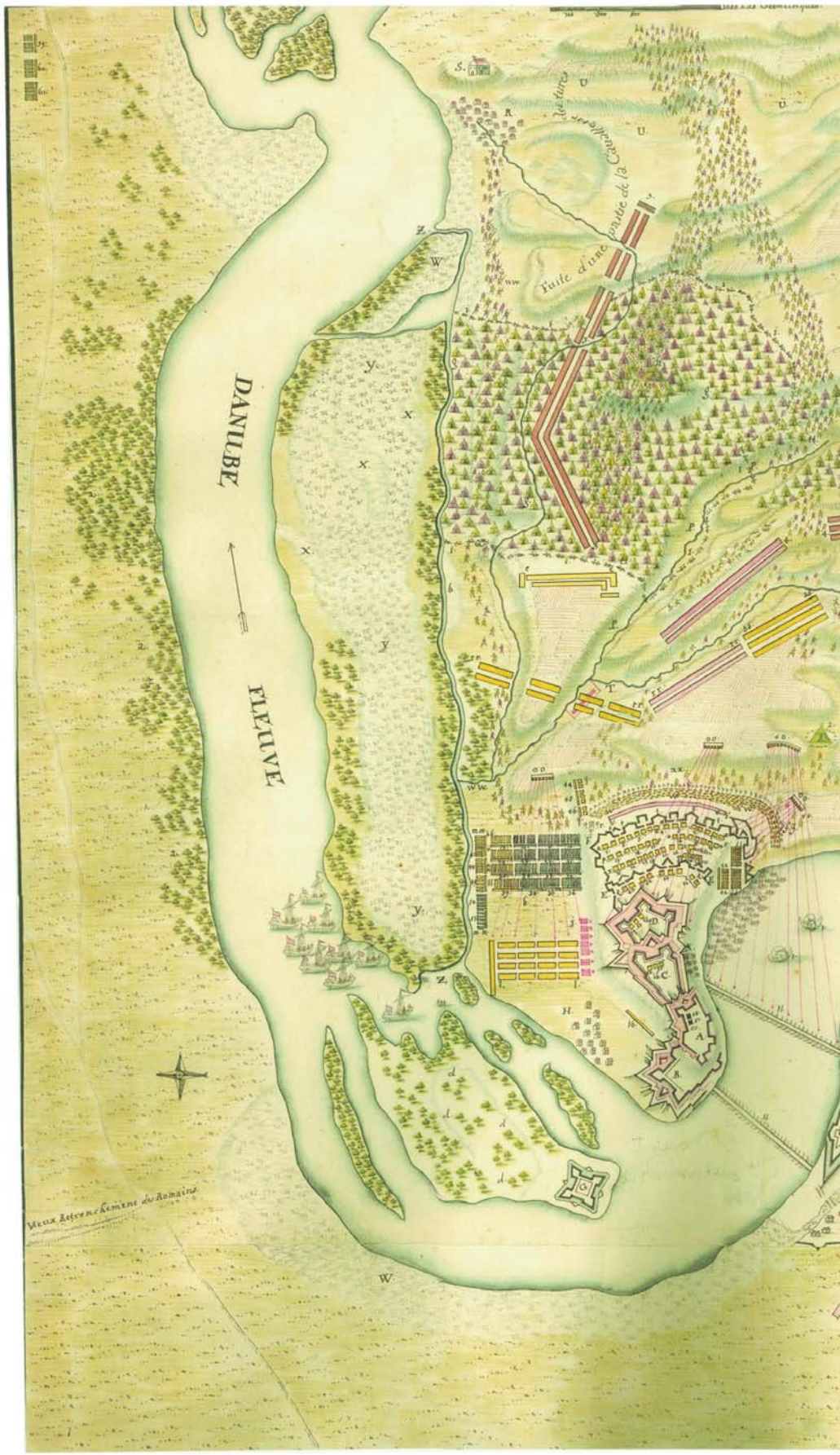

Карта 4.
Битка код
Петроварадина 1716.

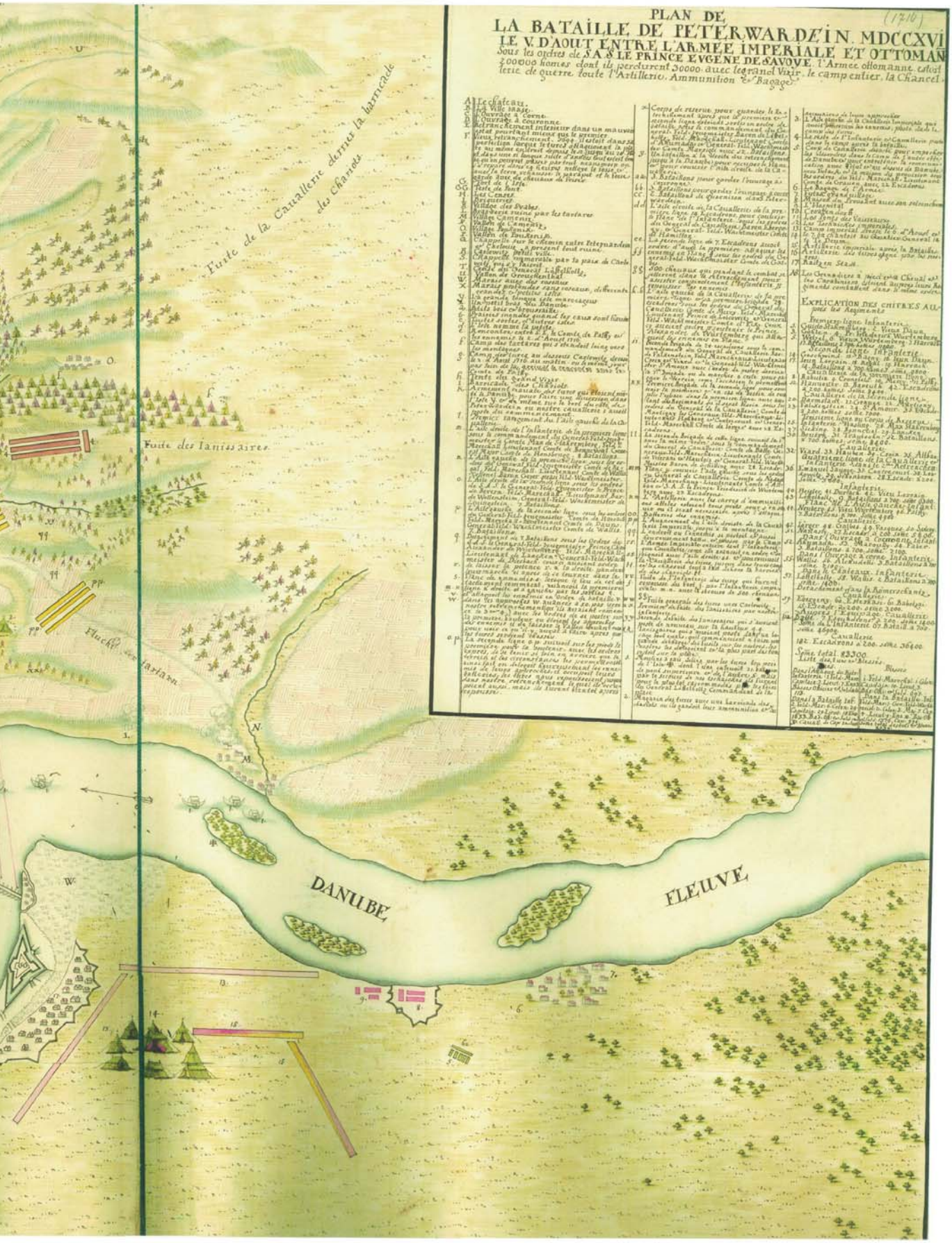
PLAN DE
LA BATAILLE DE PETERWARDEIN. MDCCXVI
LE V. D'AOUT ENTRE L'ARMEE IMPERIALE ET OTTOMANE
Sous les ordres de S.A.S. LE PRINCE EVGENE DE SAVOYE. L'Armee ottomanne estoit
200000 hommes dont ils perdirent 30000. auec le grand Vizir, le camp entier, la Chancel-
lerie de guerre, toute l'Artillerie, Ammunition & Bagage.
Fuite de la Cavallerie derriere la barricade des Chariots
Fuite des Janissaires
DANUBE
FLEUVE

такође постављен у исто време. Док су радови на подизању ове тврђаве били у пуном замаху[4], а основни обриси тврђавског одбрамбеног система били изграђени, показало се да су и такви довољни да одбију опсаду Османлија 1694, као што ће бити спремни да им се супротставе и 1716. године. Да је постојао посебан фонд за поспешивање започете градње петроварадинске тврђаве пред саму битку 1716. године, *како би се довело у одбрамбено стање,* сазнајемо из 3. документа. Ратно искуство је показало знатне слабости јужне стране тврђаве. Сходно томе продужен је ојачан и повезан са тврђавом дворожни бастион Хорнверк.

Принц Еуген Савојски је од доласка у војни логор Футог, почетком јула 1716, са доста потешкоћа окупио царску војску. Обавио је најнужније ратне припреме, али ни њих у целости, јер се османска војска већ увелико приближила Петроварадинској тврђави.

Део ратних припрема су биле и информације које су доносили обавештајци и уходе[5], а Аустријанце је интересовало бројно стање непријатељске војске, као и о њихови покрети у настојању да пређу Дунав. Информације које доносе крајње су супротстављене. Тако Михајло из Сланкамена говори да турска војска *броји 400.000 људи*[6], док поједине уходе говоре о броју не већем од 150.000 до 200.000 турских војника.

Узнемиреност од све извеснијег рата и страх од османлиских најезди, међу становништвом је, с разлогом, велика. У избеглиштво, склањајући се по ко зна који пут, кренули су мештани Сланкамена, Бешке, Карловаца и других села, а за собом су остављали непожњевен *овогодишњи изузетан род*[7].

У предвечерје 2. августа 1716. турска војска предвођена великим везиром Дамадом Али-пашом, стигла је на северне падине Фрушке горе, између Сремских Карловаца и Петроварадина. Велики везир је свој шатор и главни штаб поставио на брегу, који ће знатно касније, по њему бити назван „Везирац“, удаљеном три километра од Петроварадинске тврђаве. У исто време, до 3. августа, Аустријанци су под командом принца Еугена Савојског, пребацили део својих снага на десну обалу Дунава. Смештали су се у Петроварадину и заузимали положаје у шанчевима. Већ 4. августа делови османске војске, копањем приближница, примакли су се само стотинак метара од прве линије тврђавске одбране. Ово је довело до хитности почетка саме битке. У јутро, око седам сати, 5. августа 1716. године. аустријска одбрана је извела акцију изван тврђавских зидина, распоредивши се са главнином пешадије на центру, највећим делом коњице на левом и једним одредом на десном крилу. Када су, након почетних проблема царске војске са пешадијом на десном крилу, обе зарађене стране ангажовале коњицу, Турци су били принуђени на повлачење. *Није било ни 12 сати када је царска војска заузела целукопан непријатељски логор и главну команду. Без дотицања узрока шта је у почетку проузроковало неред на десном крилу, желим да*

4 Josip Kljajić, Petrovaradinska tvrđava od kraja 17. do kraja 18. stoljeća, Scrinia Slavonica, sv. 1, Slavonski Brod (2001): 58–86.

5 У документу 35 сазнајемо да уколико дође до рата, царска војска се мора побринути за поуздане уходе.

6 Документ 24.

7 Документ 28, 29, 32.

верујем да је сваки извршио своју обавезу[8]. Османлијској војсци нанет је тежак пораз. Она се повукла ка Београду, а сам велики везир Дамад Али-паша је смртно рањен, пренет и сахрањен у Београду.

Савремени извори говоре да је у овом сукобу учествовало на страни Османлија, са Дамад Али-пашом на челу, око 40.000 јаничара, 30.000 спахија и неколико десетина хиљада помоћних трупа, што је чинило војску од око 150.000 војника. Царска војска бројала је 64 батаљона, 187 ескадрона коњице и 80 топова са око 65.000 људи[9].

После велике победе аустријске војске код Петроварадина, Еугену Савојском био је отворен пут за освајање Темишвара октобра 1716, Београда августа 1717. као и Србије, територија које су до тада држали Турци. Приморана на стална повлачења и сломљена војним неуспесима Османска царевина је 1718. у Пожаревцу потписала са Хабзбуршком царевином мир, по њих крајње неповољан, после кога се више никада нису вратили на подручје северно од Саве и Дунава.

На месту где је царска аустријска војска извојевала победу у бици 1716. године, данас се налази споменик. Иницијатива за подизање овог споменика[10] на Везирцу, покренута је 1901. године. Одбор који је за ту прилику основан, дао је предлог за изглед споменика. Доминантан би био издигнути крст на бази на којој је иоложен исламски полумесец. Споменик, у свој својој једноставности, симболизује победу хришћанских снага над муслиманским[11]. Сви радови на изради споменика почели су исте године.

Пројекат за израду споменика на Везирцу поверен је архитекти Херману Болеу[12]. Споменик је веома једноставно обликован и састоји се од високе дводелне базе – постамента и крста, урађених од две врсте белог мермера, висине 6,5 метара. По нацрту истог архитекте, истовремено, је подигнута у основи квадратна ограда од кованог гвожђа, веома једноставна, поред искуцаних спирала раскованих крајева уметнути су листови храста.

---

8 Документ 55.

9 Петроварадин, Војна енциклопедија, св. 6, Београд (1973): 667.

10 Детаљан опис споменика погледати код аутора: Dragan Damjanović, Javni spomenici, radovi zagrebačkih arhitekata, u Kupinovu, Novom Slankamenu i Vezircu kod Petrovaradina, Scrinia Slavonica, sv. 10, Slavonski Brod (2010): 226–243; Ivan Krašnjak, Križ princa Eugena Savojskog na Vezircu kod Petrovaradina, Рад Музеја Војводине, св. 52, Нови Сад (2010): 271–280.

11 Otkriće ratnog spomenika u Petrovaradinu, Narodne novine , 7. 8. 1902, 181, 3., према нав. делу И. Крашњака.

12 Hermann Bollé (Келн, 18. октобра 1845. – Загреб, 17. априла 1926), архитекта. Након завршене архитектуре на бечкој Академији и рада у атељеу чувеног аустријског архитекта Фридриха вон Шмита, Боле 1876. године долази у Ђаково где је са Шмитом преузео послове на завршавању градње ђаковачке катедрале Св. Петра. Убрзо се за стално настањује у Загребу и ту започиње интензивну архитектонску, друштвено-културну и педагошку делатност. Велик је број његових остварења и пројеката. Пре изградње спомен-обележја на Везирцу, у Петроварадину је већ био познат по пројектима темељне рестаурације – надоградње капеле Мајке Божије Снежне, рестаурацији манастира Гргетег на Фрушкој Гори, као и православне цркве Светог Духа у Руми.

На доњој ваљкастој бази – постаменту, налазе се два натписа на латинском језику[13]. Слова су првобитно била позлаћена, али у недавној обнови позлату је заменила црна боја. Текст са предње стране споменика говори о историјском догађају због којег је споменик подигнут и гласи:

AD MEMORIAM
INSIGNIS VICTORIAE
DUCE EUGENIO PRINCIPE
AB EXERCITU CAESAREO
EX TURCIS PARTAE
DIE V. AUGUSTI ANNO p. X. t m. n. MDCCXVI

Други натпис, који говори о самом подизању споменика, гласи:

LEGIO PETERVARADIENSIS COLLATA
LIBERALISSIME STIPE AB EPISCOPIS
ET MONASTERIIS AUSTRIAE ET HUN=
GARIAE, AB HOMINIBUS NOBILISSI=
MIS HUNGARIAE, CROATIAE ET
SLAVONIAE AB IIS CAES. ET REG.
EXERCITUS PARTIBUS, QUAE REPE=
TUNTUR A MILITIBUS, QUI PUGNAE
PETERVARADIENSI INTERFUERUNT,
HOC MONUMENTUM POSUIT.
DIE V. AUGUSTI A.D. MCMII[14].

Радове на изради мермерног дела споменика, и гвоздене ограде наручиоци су поверили загребачкој Обртној школи.

---

13 Испод латинског текста, који је са предње стране постамента, налази се монограм HV., за који Иван Крашњак сматра да су вероватно иницијали клесара који је радио споменик. Лево, испод натписа са задње стране споменика, у кружном медаљону су симболи угаоника над којим је шестар.

14 Превео са латинског Дејан Јакшић.

У СПОМЕН ПОБЕДЕ НАД ТУРЦИМА ЦАРСКЕ ВОЈСКЕ ПОД ВОДСТВОМ ПРИНЦА ЕУГЕНА
ДАНА 5. АВГУСТА ГОДИНЕ 1716.

ПЕТРОВАРАДИНСКА РЕГИМЕНТА (ПУК) СКУПЉЕНИМ ДОБРОВОЉНИМ ПРИЛОЗИМА, ОД ЕПИСКОПА И МАНАСТИРА АУСТРИЈЕ И УГАРСКЕ, ОД НАЈПЛЕМЕНИТИЈИХ ЉУДИ УГАРСКЕ, ХРВАТСКЕ И СЛАВОНИЈЕ, ОД ОНИХ ЈЕДИНИЦА ЦАРСКО-КРАЉЕВСКЕ ВОЈСКЕ, КОЈЕ СУ УЧЕСТВОВАЛЕ У ПЕТРОВАРАДИНСКОЈ БИЦИ, ПОДИЖЕ ОВАЈ СПОМЕНИК ДАНА 5. АВГУСТА ЛЕТА ГОСПОДЊЕГ 1902.

.

AD MEMORIAM
INSIGNIS VICTORIAE
DUCE EUGENIO PRINC
AB EXERCITU CAESAR

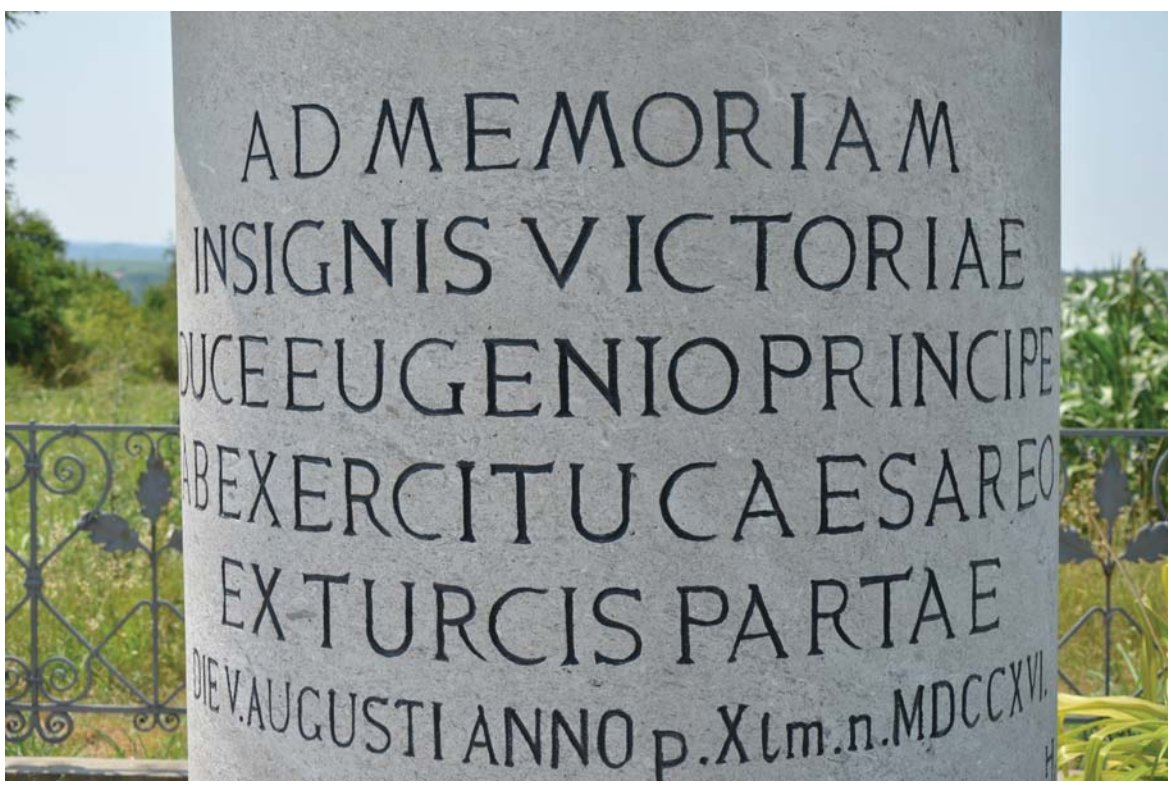
AD MEMORIAM
INSIGNIS VICTORIAE
UCE EUGENIO PRINCIPE
BEXERCITU CAESAREO
EX TURCIS PARTAE
DIE V. AUGUSTI ANNO p. X l m. n. MDCCXVI.

QUI PUGNAE
TERFUERUNT.
EX TUR

LEGIO PETERVARADIENSIS COLLATA
LIBERALISSIME STIPE AB EPISCOPIS
ET MONASTERIIS AUSTRIAE ET HUN-
GARIAE, AB HOMINIBUS NOBILISSI-
MIS HUNGARIAE, CROATIAE ET
SLAVONIAE AB IIS CAES. ET REG.
EXERCITUS PARTIBUS, QUAE REPE-
TUNTUR A MILITIBUS, QUI PUGNAE
PETERVARADIENSI INTERFUERUNT,
HOC MONUMENTUM POSUIT.
DIE V. AUGUSTI A.D. MCMII.

5. августа 1902. године, стоосамдесет шест година касније на дан обележавања петроварадинске битке, на брегу Везирцу у непосредној близини места где се налазио и шатор Дамад Али паше и одакле се као на длану види за Османлије недостижна Петроварадинска тврђава је освећен споменик. Свечаности је присуствовало око 25.000 људи.

Остало је забележено да овај споменик од белог мермера, који се уздиже у свој својој уметничкој једноставности, у сунчаном сјају надалеко сија[15].

Гордана Буловић

15 Ivan Krašnjak, Križ princa Eugena Savojskog na Vezircu kod Petrovaradina, Рад Музеја Војводине, св. 52, Нови Сад (2010): 271–280.

1. Беч, 9. фебруара 1716.

Допис ратног савета цару

Најмилостивији царе и господару

Што фелдмаршаллајтнант барон Лефелхолц извештава из Петроварадина првог овог месеца о турским новостима више ћете благоизволети сазнати из приложеног извода (прилога), који вам понизни Ратни савет прослеђује и из кога се јасно види како се отоманска Порта уствари увек претвара докле може, или док јој околности одговарају, а насупрот томе чак врло рано окупља бројну војску код Београда. Забранили су извоз коња, пиринча, кафе и друге из Турске доношене робе, и тако прекинули ток трговине. Његово величанство ће из овог списа моћи да закључи да са свом озбиљношћу треба наставити, и то да се не губи ни час, са ратним припремама. Ратни савет званично обавештава да се наведени у извештају Највишем месту, није још ништа приспело, сем што је банка обавестила да је 5-ог овог месеца писала у Праг, Брно и Бреслав (Вроцлав) да се коњичким пуковима у немачким наследним земљама исплати половина новца за опремање, али се успех може очекивати само највишом одлуком Вашег височанства да се прибави потребан новац. Овим се Ратни савет најпонизније препоручује царској благонаклоности и милости.

Беч, 9. фебруара 1716. Еуген (Евгеније) плем. Савојски

На омоту:

Извештај и својеручна царска резолуција (одлука) представци Дворског ратног савета о великој турској припреми и прикупљању велике моћи ради раног започињања војног похода, затим о главним војним снагама и укупним потребама царских армија у Угарској, Низоземској, Римском царству и Ломбардији, као и регрутовању и опремању, те да сви заводи допринесу обезбеђивању средстава и новца. У међувремену да Ратни савет из предострожности преузме именовање генерала и заповедништва.

Прибелешка, Беч, 19. фебруар 1716.

2. Беч, 18. април 1716.

Ратни савет

На омоту:

Благородном господину барону Стефану Лебхеру, члану Дворског ратног савета и генералфелдвахтмајстеру (генерал коњице)

Осијек

Дворски ратни савет донео је 18. априла 1716. долуку да се 1000 лота барута из Тирола превезе даље и до даљег размештаја (расподеле) смести у Осијек. Због очекиваних 3000 лота олова из Корушке треба рат против отоманске Порте држати у тајности, и на шта још треба пазити.....

- недостаје почетак, прим. прев.-

... сматрали смо као нужност да господина генералвахтмајстера (генерала коњице) сем о овој одлуци обавестимо да он у свим околним делањима против Турака до последњег дана прича само о миру и добром пријатељству, а да све што се тиче рата чини испод руке (скривено). Треба да будно пази да не буде непредвиђено нападнут од Турака, или да се области у којој заповеда причини нека друга штета. Ради добијања добрих обавештења господин барон треба да се повеже са околним заповедницима, о чему ћемо и њих обавестити. Да буде у тачној преписци, да би се најбоље сазнало деловање Турака и да нас свакодневно обавештава путем поште, али да целу ствар држи у највећој тајности. Сви царски пукови су у покрету и биће између 10-ог и 20-ог маја смештени (прикупљени) у привремене логоре, до формирања главне армије и логора у Футогу, под заповедништвом фелдмаршаллајтнанта (генералмајора) барона Лефелхолца и другог у Осијеку под надзором генерала коњице грофа Надаждија. Како се види из спецификације, оформиће се снаге од по 21 батаљона и 3 пука да би прочеља (бојишта) сукоба била осигурана против сваке опасности, па и за у кампањама заповедајућих генерала, а посебно фелдмаршаллајтнанта барона Лефелхолца, кога нека чува бог.

Беч, 18. априла 1716.

Председник Дворског ратног савета,
Потпредседник и чланови

3-без сигнатуре и датума-.

Допис Ратном савету

Поштовани Дворски ратни савете,

Потврђујем пријем мени упућеног дописа од 18-ог текућег месеца и видим да су моја два писма од седмог и једанаестог текућег месеца истовремено приспела.

Прикупљање фонда за поспешивање започете градње Петроварадина и Осијека је потпуно на месту и овоме се треба ревносно посветити, јер садашње и вероватне околности неизоставно налажу да се ово (по)гранично место, и импортентно (увозно, улазно – прим.прев.) место доведе бар у одбрамбено стање, што ја очекујем од оних 30 хиљада гулдена. Уз пут желим да подсетим да средства која су узета од новца за фортификацију, а за монтажу (израду и склапање) ратних лађа и постављање топова на њих у Осијеку, морају да се надоместе, јер је то издатак који не припада ту. Особе које су напустиле Клајног штаб укључују се поново. Инжињерима, пак, због одласка, не би требало пружити руку. Два прилога у вези пука Бањањи, треба као и остале спи-се ради привременог прегледа, предати генералном аудитору (судији) и деловати по његовом даљем наређењу, како би се ова спорна ствар већ једном окончала.

4. Петроварадин, 5. јула 1716.

Грчки трговац из Ирига, који је приспео пре једног сата из Београда, јавља да је пре четири дана, паша који је био у Смедереву, стигао у Вишњицу са 1.800 коња (где треба да буде постављан мост преко Дунава). Своју пешадију послао је ка Рачи, да би штитила уколико би наш логор нешто предузимао. Колика је снага поменуте пешадије, он не зна. Иначе, чуо је да ће јаничарски ага са четрдесет хиљада људи за шест дана доћи до Београда. Њему за четири дана треба да следи четрдесет хиљада Татара, а половином јула још и велики везир са још четрдесет хиљада људи, укупно значи стодвадесет хиљада људи. На мосту на Сави ради се жестоко и већ је, наводно, спојено свих двадесет лађа. На мосту на Дунаву код Вишњице се не ради. Фрегата и галија још нема у Београду, него само три ...(нечико)... шајке. При приспећу везира одржаће се диван (састанак) и одлучити о операцијама у будућој кампањи. Прекјуче на ноћ је јаничар, који је у Смедереву био стражар код господина Флајшмана, обешен (или задављен; прим. прев.) у Београду и бачен у Дунав. Исти је хтео да шмугне и био

је већ доста поодмакао од Београда према нама, али је послата потера, па је ухваћен, и пошто су му у рукаву нађена два писма с којима га је отпослао господин Флајшман, исти је убијен.

5. Петроварадин, 9. јула 1716.

Данас, 9. јула је мом генералу достављено турско писмо од гренадирског поручника, заповедника у Сланкамену, које му је послао емин из Сурдука (као што приказује приложени извод) у омоту (коверти) од турске хартије запечаћен са 6 печата, али без адресе. Поручник, мислећи да ће унутра наћи титулу (адресу) поломио их је, али је нашао само турско писмо, па је желео да га одмах пошаље у Петроварадин, без да ико о томе нешто зна. Мој генерал је одмах послао по овдашњег тумача (преводиоца) за турски, Лорингера, те да га одмах преведе на немачки. Пошто је поменуто писмо прилично дугачко и писано високим стилом било је то готово немогуће. Пошто мој генерал није имао стрпљења да се превод заврши, наредио ми је да преводилац брзо разуме (спозна) што ми је овај (колико је могао да разуме из првог прегледа контекста) саопштио на следећи начин: ово турско писмо у препису, како је на самом крају изричито назначено, упућено је од великог везира принцу Еугену (Евгенију), али без потписа, датума и места. Након уобичајеног турског начина титулисања одмах се саопштава царском изасланику да ће Порта, након прошлогодишњег срећног и победничког рата исти наставити против Венеције, а да ће чврсто и свето гледати на Карловачки мир, па мисле да се са царске стране ...нечитко... (мешати – прим. прев.).... тим пре што Венеција није битно разматрана Карловачким уговором.

Без обзира на то, 32 дана након.....(нечитко)... приспео је царски курир у Истамбул са писмом Отоманској царевини које је предао царски изаслник. Из садржаја се видело, да уколико Порта одмах не одустане од свих непријатељстава против Венеције и не надокнади причињену штету, и да их даље не узнемирава, Карловачки мир не може да опстане. Уколико Порта, а такав се утисак стиче, поклања више пажње рату него миру, не уважавајући ово, повући ће се царски изасланик те се моли да сигурно и несметано омогуће његов одлазак. Венеција ни у ком случају није одмах наметнула рат, него је годину дана пре него што је започео, а Порта је била у рату са Црногорцима, Република је хитним писмом и изаслаником опоменута да њени поданици треба да одустану од разбојништава иначе ће Порта бити принуђена да зарати. Пошто тражени захтев није испуњен, Порта је морала да прекрши мир, ниједном у овом случају не помишљајући да ће се царска страна приклонити неправедној страни. Без обзира на то, царском изасланику је без задржавања дозвољено да се врати, и то на његов захтев. И пошто су по свој прилици принуђени да са нама започну борбу, остаје им вера у бога да ће отоманско оружје победити и да ће прекршиоци мира бити кажњени. Ми,

као прекршиоци мира, сносићемо све последице невино проливене крви, уздаха и лелека толико сиротих људи, удовица и сирочади.

То је кратак садржај овог турског писма, како ми је саопштен од тумача.

Петроварадин, 9. јула 1716. Кристијан Готлаб Фистел
Секретар генерала Лефелхолца

6. Логор у Футогу, 3. јули 1716.

Обавештавамо Вашу екселенцију да је непријатељ прекјуче ноћу прешао реку Саву и да је код Бановаца, три миље ниже Сланкамена, те су почеци непријатељстава близу, па да ваша екселенције објасни (разгласи) да је тиме прекинута трговина

Логор код Футога, 3. јули 1716. Штајнвил

7. Петроварадин, 5. јула 1716.

Ухода је 4. јула дошао и рекао да је 3. овог месеца био у логору под Великим селом, и да се логор налази ¼ сата од Дунава, а са леве стране налази се узвишење. Ово је исти логор који је био код Смедерева, а њиме командује паша који је, док је управљао облашћу прозван Турилија паша, што на турском значи разбојник, а зову га и Червенки (црвени) паша. Његове јединице се састоје од 4.000 коњаника. При себи нема пешадију нити артиљерију, а ни камила, него је целокупан пртљаг натоварен на мазге. Све ове јединице дошле су преко мора. Паша је средњих година, одржава примерен ред, па га хвале и воле. Његова супруга је везирова сестра. Намирнице су лађама довожене за војску, а сада по њих одлазе у Београд. Ухода је отишао у Вишњицу, где је видео да је мост направљен 11 хвати у Дунав. Са друге стране је на кочевима направљено до 20 хвати, тако да је направљен почетак за слање лађа из Београда, како би се спојили. За ту сврху је јуче састављено 11 лађа, које ће бити упућене у Вишњицу. Код ћуприје у Вишњици нема страже него само радника, али не зна када ће бити готов и мисли да ће то бити за 8 дана. Одатле је ухода отишао у Београд где је чуо да се везир подигао из Ниша, док је од других чуо супротно, и да неће наставити пре жетве, да не би нанео штету житарицама и газио земљу.

Сви Цигани, ковачи и бравари, праве ексере за нови Савски мост. Стари Савски мост треба да остане, а када буде направљен, овај треба да буде премештен код Вишњице, где треба да буде и коришћен. Стари је раздвојен, па је један део прикачен на београдској, а други на земунској страни. Прошлог уторка је паша из Остружнице са око 2.000 људи прошао поред Београда, и наставио марш уз Саву (где је царска војска имала мост приликом опсаде Београда), а то би могло бити на један сат од

Београда. Острвски шанац биће готов данас, и тамо ће бити постављено неколико топова и тамо ће се још данас сместити сераскер. Исти је учвршћен палисадама и набачени су грудобрани. Ниједан Србин не сме на рад у шанцу, него само Турци. Паша код Саве нема ниједан топ код себе и пре доласка великог везира не треба започињати непријатељства. Две шајке снабдевене топовима су код савског понтонског моста, а колико су јаки велики везир и јаничарски ага он не зна, али је чуо да долази много војске.

8. 5. јули 1716.

Изјава обавештајца (уходе) по имену Јаша Анђелић, кочијаша из Бешке, који се код турске војске, са својим колима налазио од Божића

Овај обавештајац возио је турског кадију од Београда до Софије, где је на силу одузето до 150 кола, међу којима је био и он, те је са осталима ишао до Константинопоља (Истамбула), где је морао да остане месец и по. Потом је примљен за кочијаша са платом од једне злоте. Након неких 60 дана са војском је напустио Константинопољ, а први ноћни логор био је у Малом Чекмеџиу, отприлике на удаљености од 3 сата. Други у Великом Чекмеџиу, неких 4 сата од претходног. Трећи у Силибрији, 4 сата од претходног, четврти у Цорлији, 6 сати од трећег. Пети у Калчди, 6 сати од четвртог. Шести у Бергасу, 5 сати од петог, а седми у Баби, 4 сата од шестог. Осми у Набсу, 6 сати од претходног, а девети у Адрианопољу, 4 сата од претходног где је боравио и султан. Војска је поред великог везира, јаничарског аге, Чебез аге, Топиј аге и Черкази паше остала ту 12 дана. Одавде су отишли на Муса пашину ћуприју, 5 сати одатле. Одатле до Сочије, 4 сата одатле, затим у Кајхалију, 5 сати од претходне. Потом у Семишће, 3 сата одатле у Папасту, 5 сати даље. Одатле су одмарширали у Филипопоље за 6 сати, где су остали 10 дана, а потом у Татар Пазарџик за 4 сата, затим у Саранову за 2 сата па Самуковце, где се налази мост преко Рецке, не велике, али брзе реке. Одатле за 6 сати у Илиму, а потом кроз шуму Новакова планина за 3 сата у Новихан. Одатле за 3 сата у Софију, где су се задржали 7 дана. Отуд за 7 сати у Алкалију, а потом за 8 сати Цариброд. Одатле за 3 сата у Сохартиовце и затим за 4 одатле у Хасан Пашину Паланку, а одатле за 8 сати у Ниш, где је све остало. Другог дана је одмах напустио војску и побегао према Београду и на путу провео 4 дана. Прву ноћ се задржао у Алексинцу, другу у Параћину 10 сати од претходног, а трећу у Потићу, опет 10 сати од претходног, а четврту у Колару, 14 сати од претходног. Пету у Београду, где се задржао 3 дана. Шесту је отишао у Чеиру код Војке, 8 сати од Београда, где се задржао 2 дана, а потом је за 2 дана дошао у Бешку, где је јуче остао, а данас га је кнез довео овамо. Стварну снагу војске он не може да зна, али много људи је окупљено.

Царског изасланика код војске није видео, али је чуо да је воденим путем послат, али то не зна поуздано (и да се налази у Смедереву). Уколико би велики везир подузимао кратке маршеве од 3-4 сата, могао би из Ниша за 9 дана приспети у Београд. Мост још није постављен у Вишњици ни у Земуну, али је све спремно за то.

9. Сланкамен, 7. јула 1716.

Извод из дописа из Сланкамена

Јављам Вашој екселенцији да је Амара паша, коморник великог султана (везира) са 6.000 спахија код Београда. Данас сам сазнао да је паша врховни надзорник целој области на Сави, по имену Тион аги поручио да сељацима отклони сваки страх и да јави свим граничним селима, како њиховим тако и нашим, да раде свој посао, уколико се и нешто започне са наше стране. Сутра у 12 сати очекују га у Сурдуку, па нећу пропустити да о томе јавим нешто поуздано. Опасно је са Србима јер доносе доста супротстављених обавештења, али ипак знам поуздано да још нема моста преко Саве, али да поправљају лађе за то. Прво треба да се заврши онај преко Дунава. Један Србин ми је рекао да је за то отишло много лађе и да везир неће доћи пре него што мост преко Дунава буде завршен. Чим сазнам његов долазак. или стварно завршење неког од мостова, нећу пропустити.....

\- даље недостаје –

10. 8. јули 1716

Грк по имену Коста, из Ирига, који је дошао у Београд, изјавио је 8. јула 1716:

Живан из Ирига, који је намеравао да са једним калуђером из Крушедола да оде у Београд и то после доласка великог везира мора по наредби сераскера да га тамо дочека. Банатски Турци раде дан и ноћ на мосту код Вишњице, а велики везир је у Београду, али о снази његове војске ништа није чуо. Прошле недеље је у ово турско подручје пребачено 200 Турака, али зашто су ту смештени он не зна. Царски изасланик је већ пре неког времена, наводно, доспео у Смедерево, али његово даље кретање му је непознато. Код Новог (Великог) села наводно се налази паша са 12.000 војника, који је овамо прекомандован из Мореје. На шанцу, на острву код Београда раде жестоко, али се не може знати када ће бити доведен у одлично стање. Док мост преко Дунава не буде готов, или док не сазнам о његовом стварном постојању, нећу пропустити прилику да одмах доставим извештај.

11. 1716. 7 33.а.

Извод из једног извештаја Лефелхолцових људи на стражи код Сланкамена, достављеног мени, фелдмаршаллајтнанту барону Лефелхолцу 8. јула 1716.

П.П. Сада је у тајности до мене дошао ...(нечитко)... и донео ми писмо и при томе ми рекао да моли за одговор, јер се ту могла у томе крити нека превара, иако ми је рекао да му је један Турчин дао два дуката, а ти људи чине све за новац, и да је (ваљда писмо – прим. прев.) путем хитног писмоноше требало да га проследи Вашој екселенцији. Шест печата било је оштећено, само ми је гласник рекао да је писмо било експресно мени упућено, те сам помислио да се иза првог омота можда налази други са титулом. Али, пошто сам видео да је писмо било сачувано ја сам одавде требало да га скровито пошаљем.

12. Футог, 9.јула 1716.

1716 7 34

Просветљени војводо (кнеже, херцоже)

Милостиви господине

Не сумњам да је моје најпонизније писмо са прилозима упућено Вашем високовојводству путем генерал-ађутанта грофа Палфиа, приспело, па сада достављам путем курира оригинални превод турског писма, и нека друга приспела обавештења, одакле је уочљиво да је код Смедерева 6.000 Турака, а очекује се још 4.000.

У очекивању високе милости, препоручујем се најпонизније Вашој књежевској просветљености

Пољски логор код Футога најпонизнији слуга
9. јула 1716. Јоханес гроф Палфи

13. Петроварадин, 10. јула 1716.

Најпросветљенији војводо (херцоже)

Најмилостивији кнеже и господару,

Два часа након одласка Ваше милости приспео је један од мене изаслани ухода, по коме сам послао писмо изасланику Флајшману, које он из у прилогу наведених

разлога није могао да уручи. Потврдио је да у последње време ниједан човек није дошао у логор недалеко од Београда, што Вашој висости јављам, те се најпонизније препоручујем Вашој кнежевској милости.

П.С. Ваша висост ће из приспелих обавештења моћи да види колико су оне различите, и да ни у ком случају не зависи од мене, али се надам да ћу данас или сутра, од оног што очекујем, сазнати истину.

Петроварадин, 10. јула 1716 најпонизнији
Георг Лефелхолц

14. Петроварадин, 10 јула 1716.

Грк из Ирига, по имену Георгије, који је био у Београду изјављује 10. јула 1716.

Прошле недеље (у питању је дан – прим.прев.) одоле су дошле 4 паше, тројица су се у логору код Београда прикључили двојици који су раније били овде, тако је ту било петорица паша, док се онај четврти зауставио код скеле у Борчи, која од Београда прелази (превози) у Влашку, са снагом од неких 15 хиљада људи. Колико људства имају остали није могао да сазна. Прошле среде наводно је у Београд стигао курир са вешћу да је велики везир претходног понедељка са целокупном војском кренуо из Ниша за Београд. Овај курир донео је наређење сераскеру у Београду да се најхитније постави мост преко Саве, и уколико немачка војска пређе Дунав и Саву, нека он сво расположиво људство и све што може да носи сабљу прикупи и пређе на ову страну Саве.

Прошлог понедељка дошло је у логор у Београду 600 коњаника. Турчин је сада јавно рекао да они са Немцима желе да воде рат једном за свагда, па макар при томе изгинули сви до једног. Мост код Вишњице, преко Дунава, је по причи скоро готов, а и на оном преко Саве ради се данонoћно. Царски изасланик налазио се још у Смедереву, и није чуо да ли ће овај са великим везиром у Београд. Прошле недеље (у питању је дан – прим.прев.) су наводно у Београд дошла два официра у немачким униформама, а сераскер их је одмах бацио у окове и ланце. Прича се да су они Енглези. Он уставари није видео да су одведени у затвор, али му је речено да су намеравали да оду код ђехаје који их није примио него је одмах дао да се ухапсе. Овај ухода је и сам био 3 дана у затвору у Београду, иако је при себи имао пасош. Шанац на острву код Београда је готово завршен, ради се нешто на капији и батеријама са 15 топова за дејство у свим правцима.

П.С. Управо под јучерашњим датумом обавестио ме је у Сланкамену постављени

гренадирски поручник плем. Логан да је јаничарски ага стигао у Београд са неколико хиљада јаничара. У то, с обзиром на и јуче приспело обавештење, не треба сумњати.

15. Штаб у Футогу, 11. јула 1716.

Желим да обавестим Вашу екселенцију да сам деветог овог месеца стигао у војску у Футогу и да сам, по милостивој одлуци Његовог царског величанства, преузео поверену ми команду над оружјем против нашег исконског непријатеља (душманина). За то је неизоставно потребно да се успостави свестрана добра коресподенција. Због тога молим Дворски ратни савет да ме с времена на време, и то најкраћим путем, уколико је он сигуран, обавести подробно о свим насталим околностима, те да се свестрано прате (осматрају) сви покрети Турака и Татара, и да се извиђачи (изасланици) вредно притворе. У тајним стварима или, пак несигурним временима, Ратни савет може да се послужи бројевима (шифрама – прим.прев.) које има.

Уосталом ослањам се на вашу ревност и стечено ратно искуство и да ћете у служби његовог величанства како ове тако и друге захтеве унапредити, а међу њима сходно времену и фортификацијске. Вашу екселенцију ћу о свим чињеницама неизоставно извештавати.

Из штаба у Футогу, 11. јула 1716. гроф де Штајнрих

16. Футог, 12. јула 1716.

1716 7 48

Пуковник Јован Петраш, командант у Броду

Након што сам прекјуче дошао код ове војске, и пошто ми је његово царско височанство најмилостивије поверило заповедање, и преузео заповест, добио сам данас писмо од фелдмаршала грофа Палфиа којим се пуковник... НЕРАЗУМЉИВО -

17. Футог, 17. јула 1716

1716 7 56

Турски поданик из Земуна по имену Недељко изјавио је 13. јула 1716.

Прошлог петка био је у Београду где је сазнао, што му је и потврђено, да је царски изасланик већ пре три недеље приспео у Београд, а под заштитом Халил паше

који га је са хиљаду људи довео из Смедерева, а ова јединица је под заповедништвом једног вице-паше одведена у логор код Великог села. Паша је и даље у Београду, а царски изасланик смештен је у Горњој тврђави код диздара (заповедника тврђаве) где дневно, са своја три послужитеља добија четири оке вина, десет хлебова, три оке меса и око пет ока пиринча. Исти није затворен, али не сме да изађе из куће и дворишта.

Велики везир је из Ниша послао писмо да људи благовремено прикупе (скину) своје усеве, да им, кад крене са војском, не би причинио штету. Њега у Београду очекују за неких четрнаест дана. Снагу његове војске не зна, али верује да је врло велика. У острвском шанцу ради се данонoћно и зидине би требало да су потпуно готове. У Београду се истовремено....нечитко....који треба да служе понтонском мосту у Вишњици, и код којих је већ са обе стране направлејн почетак. У Београд пристижу дневно две, три па и пет лађа са намирницама. Шајки, фрегата или галија није било, али очекују их од доле, али када би могле доћи, он не зна поуздано. Турци кажу да велики везир не долази овамо да би са Немцима започео рат, него само да би се овде распитао зашто се њихове лађе заустављају на Сави. Ухода се нуди и препоручује да царском изасланику у Београду преда писма, као и да донесе одговоре на њих.

18. Футог, 13. јула 1716.

1716 7 54½

Племенити, пошто започети фортификацијски послови у Петроварадину не могу бити настављени без од цара за то намењених средстава, за шта је фонд одредио шеснаест хиљада форинти, а није исплаћено више од четири хиљаде, молим да ме коморски администратор обавести о разлогу заосталог неизмирења. Прво, и тим више, да се заостатак овог дуга временски убрза, ако и зимска... (нечитко)....Хојстеровског пука путем Врховног ратног комесара плем. Порстнера, од фортификацијског фонда ништа није одузето, о чему желим да обавестим коморског администратора преко Беча.

Господину коморском администратру
Пријетељски наклоњени
Еуген плем. Савојски

Логор код Футога,
13. јула 1716.

Господину плем. Галенегу у Осијеку

19. Печуј, 14. јули 1716.

Просветљени кнеже и господару

Пре неки дан дошао је код мене извесни минер по имену Јосиф Бодошор, рођени Персијанац, који је пре неколико година радио као минер у турској тврђави у Београду. Пошто је од тадашњег сераскера (заповедника) претрпео неугодности, када је тражио да га обесе, како ником не би могао да ода тајне о минама које је направио у београдској тврђави. Када је добио обавештења о таквим намерама одмах је са супругом и децом побегао и када је дошао на територију царевине прешао је са супругом и децом у католичанство и сада живи овде. Пошто је чуо да ће царска војска, под заповедништвом Ваше просветљености, можда преко Саве поћи на Београд он је прошле ноћи дошао код мене. Предложио је да, уколико сте спремни да саслушате шта је спреман да каже, и уколико то не буде потпуна истина, нека његова глава буде јемство. Уколико пак пружи добре услуге, тражи заштиту за супругу и децу и неку потпору (накнаду). Ово имам да најпонизније јавим Вашој просветљености, како бих маогао да очекујем заповест Ваше милости и шта да преузмем (одговорим) Персијанцу Јозефу Бодошару.

Не пропуштам прилику да Вашој просветљености пожелим од бога успешну кампању (војни поход) од срца жалећи што моје године и сталне болести сметају високој обавези.

Најпонизније служећи Вашој просветљености препоручујем се

Печуј, 14. јула 1716. најпонизније

Јозеф Ант (он)...(нечитко)

20 Војни логор Футог, 14. јула 1716.

Фелдмаршаллајтнанту грофу Регерлу

Из Беча сам добио извештај да је четвртог један број лађа са половином картуша (метака, фишека), прангија, барутом, куглама, рововском опремом (оружјем) и другим ратним материјалом испловио, с тим да је барут намењен Осијеку, а остатак ће у Будиму сачекати даље наређење.

Пошто не сумњам да ће овај артиљеријски транспорт овде приспети, молим Вас господине да оно што припада Осијеку одмах тамо проследите, а за остало, као и уколико би нешто још следило из Беча, држите у приправности, како би се на прву наредбу могли упутити (одвести) на одређено место.

21. Бусаковина, 17. јула 1716.

Гроф Драшковић

1716 7 90

Ваша просветљености

Најмилостивији генераллајтнанте и председниче Дворског ратног савета

Не сумњам да је Ваша просветљеност сретно стигла код Главне царске армије и да сте примили моје писмо, као и да сам 11-ог примио наредбу Ратног савета о мобилизацији, те сам се упутио у Загреб како бих са бискупима (владикама) и изасланицима организовао исту.

Првог августа је у Петрињи и Храстовици наређено да сви ступе у војску. Ваша просветљеност ће се и сама присетити да је потребно подоста времена од вести о мобилизацији до прикупљања. Управо спремајући се за Загреб стигла ми је 13-ог вест из Костајнице и Зриња да су Турци код Новог прешли мостове (ћуприје) са 700-800 коња и преко....(нечитко)... упали у нашу Границу, спалили две куће и све отерали, али су се брзо повукли. По изјави поверљивог пријатеља постоји намера да ускоро уследи већи упад. Још 6-ог јула сам наложио грофу Ердедији да улогори војску, а да ли је то учињено, не знам. Одмах сам подигао своје људство од реке Саве и реке Кулпе, а сада хитам ка Уни и граници на њој. Господин гроф Ханибал Хајстер ми је обећао ефективну помоћ у случају непосредне потребе. Не само наши, него и карловачки пријатељи, уходе, обавештавају да два, а можда и три турска корпуса, логорују уз Границу, под босанским пашом из Семјерна и Турли пашом. Сасвим је извесно да је у Нови дошао известан број Турака. Прети ми највећа потешкоћа јер ми понестаје барута, олова и других ствари, што сам нажалост предвидео. Уз то, од стране Ратног савета све ми је одбијено, што из преписа у прилогу можете видети. Борба без барута, олова па и хлеба са нерегуларним јединицама је неминовност. Зато Вас молим, у крајњој нужди, да пружите помоћ и остајем

Ваше просветљености, и мог најмилостивијег генераллајтнанта и председника Ратног савета

Бусаковине, 17. јула 1716. одани

Јохан гроф Драшковић

П.С. овог тренутка добио сам вест да су Турци зауставили петнаесторицу са њиховим оружјем, тако да је услед пуцњаве барут у потпуности потрошен.

Драшковић
17. јула 716.
..... да ће он наредбу преузети
Јавља о намерама Турака и жали се на
недостатк за рат неопходних потреба

П.С. За неколико дана стићи ћу у логор код Козланице, где очекујем да ћу добити наредбу Ваше просветљености да ли да још делујем дефанзивно, или у зависности од развоја ствари, офанзивно.

22. 17. јули 1716.

1716 7 92

Изјава уходе Живана из Ирига, који је био затворен у Београду

Турци су поставили мост преко Саве и журно пребацују сено, зоб, дрва и друге потрепштине. Након пребацивања тих потрепштина мост би требало да буде одмах уклоњен. Везир ће у следећу недељу стићи у Хасан Паланку, која је од Београда удаљена петнаест часова. Пољски краљ је, наводно, послао везиру тројицу Ракоцијевих изасланика, обукао им кафтане и са великим поштовањем послао их краљу. Мост код Вишњице још није готов.

Барон Георг Лефелхолц

23. Логор у Футогу, 21. јула 1716.

1716 7 117

Извештај цару

Вашем царском величанству имам најпонизније да јавим да је пре неколико дана јаничарски ага стигао у Београд, а очекује се и велики везир, али се непрестано чини (има утисак) да је сујеверна Порта одлучна да формалну објаву рата сачека од стране Вашег величанства, да би тиме мишљење и кривицу за кршење Карловачког мира отклонила са себе.

Након приспеле пољске артиљерије, која се сада налази у близини, и доласка још неких до сада неприкупљених пукова окупићу Вашу царску војску и у очекивању Ваше наредбе све ћу припремити

24. 21. јула 1716.

1716 7 130

Из Београда дошла ухода по имену Михајло, из Сланкамена, извештава 21. јула 1716

Прошлог четвртка је јаничарски ага приспео у околину Београда са 40.000 људи, а у петак Чебечи ага са 30.000. Истовремено је јуче стигло 400 Татара до Авале, где је наводно татарски логор. Јуче је у Београд стигао коначар великог везира са вешћу да његов господар стиже данас или сутра са 30.000 Татара и 50.000 коњаника. Пртљаг стигао у Београд, али се он јуче још налазио у Паланци, 6 миља од Београда. Турци су већ готов мост преко Саве код Београда уклонили, по наређењу паше, како би направили велики по коме могу да иду двоја кола упоредо и који би требало да буде готов данас до 8 сати, за шта је искоришћен досадашњи мост код Вишњице, и да други ту неће бити начињен. Њихова војска која се налази код Београда, са војском коју доводи велики везир од 30.000 Татара и 50.000 коњаника треба да броји 400.000 људи. Након доласка великог везира војска се неће задржавати дуже од 6 дана код Београда, а потом преко Саве.....

-даље недостаје-

25. Футог, 22.јула 1716.

Изјава
Тражање помоћи за Црногорце

Изјава извесног Црногорца, Бојић Николе, родом из Албаније, који је као капетан био на служби у Москви, и пре годину дана напустио службу и отпутовао у Ријеку, где се задржао извесно време. Када је руски цар започео рат са Турцима, покушао је да своје земљаке придобије да се прихвате оружја, али је након закључења мира морао да напусти земљу у друштву са једним њиховим владиком[1], који се касније опет вратио и сада се налази на граници са Венецијом. Он се обратио за помоћ цару у Москви, али му је овај одговорио да би могао да иде код нашег цара јер ће овај започети рат у Угарској.

На то би му његови земљаци послали различите младе племиће, а да се стави под цареву заштиту, они би се пред царем обавезали да се прихвате оружја. О овој одлуци били би обавештени сви његови земљаци, и велико и мало, и духовници и световњаци, и могли би скупити око 40.000 способних људи који имају пушке, али врло мало муниције и хлеба, што би морали добити. Сви они станују у брдима, где

1 једним њиховим владиком – мисли се на црногорског владику – прим. прев.

Турци немају ваљану тврђаву. Скадар и Улциń нису више особито чврсти, и они би могли да их заузму. Траже:

1. потврду њихових Привилегија
2. да им се пошаље помоћ у људству, и да се заузме правац који је био и у прошлом рату против Сералиона. Његова отаџбина је 6 дана одавде, а пут води преко брда и кроз долине. Мали турски замкови (тврђавице) могли би се заобићи, а Дрина прегазити.
3. тражи четворицу официра који могу (знајући језик – прим. прев.) да заповедају његовим људима. Ови официри морали би бити смештени у Сењ, а потом пребачени у Добру или Дубровник и да ту остану док људство не крене према Босни. Потом треба да се придруже својима, који ће их примити и задржати код себе. Он би хтео да о овоме обавести своје земљаке путем гласника. Одређеним официрима требало би поред муниције дати и нешто новца и неколико петарди и две хаубице. Топова ће се вероватно наћи у оним турским замковима (тврђавицама).

26. Футог, 22. јули 1716.

Изјава
Трговца из Македоније, Футог 22. јула 1716.

Трговац из Македоније по имену Киро Јоханес Гипрополи, са станом у Четисти, а то је два дана путовања од Солуна на овамо, грчке (павославне) вере, је пре 4½ месеца, на усмени захтев свог народа, разговарао са генералвахтмајстером (генерал коњице) и заповедником Арада, бароном Кошом. Пошто рат са Турском почиње, а они не желе да и даље буду под њиховим јармом, тражио је царску заштиту за себе и своје. Генерал му је одговорио и питао га за примену наредби или налог. Пошто то није имао, вратио се са писмом које је генерал пре одприлике два месеца послао Дворском ратном савету. Ово писмо је написано од патријарха у .... (нечитко)....(Пећи ? -прим. прев.), владика из Јуликестера, Гибења, Сервиције и других угледника.

Његов отац је у протеклом рату, пошто је одаслао њега (свог сина) прикупио 12.000 људи, али су након мира пребијани, заробљени и убијени. Син се нуди да за десет дана прикупи такође 12.000 људи, али жели прво да види да царско оружје има успеха. Ово људство би се више повећавало пошто Турци немају утврђања у местима, а у малим замковима имају мало људи.

Земља је брдовита, значи има предности, а има и намирница и муниције.

Села су сва чисто хришћанска, међу осталима Четиста, Кожане (прим. прев), Наугуста, Поскополи и друга. Ово последње место има преко 7.000 кућа, а њега су изабрали за главно. Не траже ништа до три царска барјака и три заштитна патента (декларације – прим. прев.), чиме ће они подићи земљу, то обећава, да се верно боре

за цара.

27. Петроварадин, 23. јула 1716.

1716 7 145

Изјава двојице људи из Карловаца, по имену Љуба и Пеја, које су Турци ухватили и одвели недалеко од Крушедола

Поменути људи јављају да су 21-ог јула пре подне око 9 сати кренули из Карловаца за Ириг у намери да купе вино. Недалеко од Крушедола видели су тројицу коњаника огрнутих кабаницама који су им руком дали знак да стану шро су они и учинили, верујући да су то хусари. Кад су дошли до њих рекли су им да би Алај бег из Добродола желео да им да писмо да га однесу у Петроварадин, те да би требало да дођу до њега. Одговорили су да они немају посла у Добродолу, али уколико Алај бег има (треба) да пошаље писмо у Петроварадин нека им га пошаље, а они ће га неизоставно проследити у Петроварадин. Пошто су се нећкали да оду у Добродол, Турци су им одузели пушку коју су имали код себе уз претњу да ће их побити и тако их принудили да оду у Добродол. Када су стигли тамо добили су долицу и затекли двадесетпет спремних Турака који су их одмах везали, бацили у кола и потом кренули за Београд, где су одведени у шатор где су седела три отмена Турчина, од којих је један, наводно, велики везир. По њиховом мишљењу, то је онај средњи са црном брадом. Онај са десне стране био је један старији господин са великом седом или белом брадом, а онај са леве стране био је сасвим млад господин. Стари их је одмах питао колико имамо мостова преко Дунава и колико пукова. Након много присиле одговорили су да не знају за више од једног, а пукова, како они мисле, има неких седамдесет до осамдесет, а они су им се супротставили изјавом да имају сазнање да их има сто педесет. Све ово бележио је ћехаја великог везира. Након што су се пожалили да су им Турци узели пушку и 50 форинти, стари је наредио да им се новац врати и обећао им да ће им пушку вратити спахија из Голубинаца. Након питања да ли су ухваћени на својој и царској земљи даривани су са два дуката и под претњом спроведени у Ириг. Велики везир наложио је становницима Земуна да најбрже што могу, а најдаље до следећег петка, покосе и уклоне своје житарице. Јуче је из Срема преко Саве за војску довезено 1.000 кола сена, а много кола са дрвима је такође превежено овамо. У београдској тврђави, као и у вароши има наводно толико војске и народа, да наводно не могу да се мимоиђу. Турски логор код наведене вароши простире се од Великог села до Рибишта, који су међусобно удаљена два добра сата, а између ова два села не види се ништа сем шатора. Шанац на острву код Београда још није готов иако се проширује данонoћно и може бити готов за три недеље. У поменути шанац већ је донето шест топова. Царски изасланик, који је био у затвору у Смедереву, дошао је наводно горе

са великим везиром, а два Енглеза су се налазила још у затвору у Београду, где су их јаничари обесили и бацили у воду. Иначе, трговци кажу да су сазнали да је султан издао наредбу великом везиру да се са војском пређе Сава. Мост преко Дунава је наводно потпуно уклоњен, док је онај на Сави појачан новим лађама. Од њихових лађа нису видели више од четири фрегате и пет шајки. Снабдевање им је у лошем стању, а због недостатка хране су врло слаби, док се хлеб још може добити. Уосталом, видели су стотину људи да вуку топ, тј. они своју артиљерију пребацују преко Саве.

28. Петроварадин, 24. јула 1716.

1716 7 146

Поштовани херцоже и милостиви кнеже и господару

Одговор Ваше кнежевске просветљености од јуче примио сам са најдубљим поштовањем и из њега најпонизније примио на знање да многи турски поданици желе да се ставе под царску заштиту и нестане (населе) на овострану територију, и да је Ваша кнежевска милост наредила пуковницима и заповедницима у Броду и Рачи да исте приме (прихвате). Уколико би се при овоме појавиле неке сметње, да се то одмах обелодани, а ја са своје стране не налазим никакве сметње. Прошле године сам, поводом истих околности Ратном савету упутио представку да се овакви турски поданици могу примити и пустити овамо, али да се не мешају са граничарима, или да буду близу турских покрета, него да им се у округу Вуковара или Пожеге додели пуста земља, а то препише генералу барону Лонгбету и пуковнику плем. Петрашу. Уз то сазнајем да Вашој кнежевској висости требају три мање заставе (барјака) него што су пешадијске, са царским орлом, и да имате намеру да се израде у Петроварадину. На то је одмах код мене дошао овдашњи тридесетничар и донео неколико тканина, али само црвене, беле и црне боје. Очекујем наредбу ваше кнежевске висости да ли да се те заставе направе од црвеног и белог штофта и да се орао направи од црног и ушије, а што би могао да уради кројач за шаторе.

Уосталом, након мог јучерашњег повратка, обавестили су ме овдашњи тридесетичари коморски управитељ да се становници места на граници са турским Сремом, нпр. Сланкамена, Бешке итд, разилазе, а да су из осталих места већ избегли. И Карловчани такође хоће да се спасу, па чак и људи из овдашњег Мајура, па и циглари у деловима тврђаве показују страх. Ја сам истима одмах изаслао тврђавског надзорника кола, који је врло познат у целом крају, на Граници, како би на сваки замислив начин допринео да се избегли народ опет прикупи (врати) и пожње овогодишњи изузетан рад (принос). Ипак, јако сумњам да ће се овај плашљиви народ вратити у своје домове и пожњети своје житарице у пољу.

Георг плем. Лафелхолц

На омоту: Лефелхолц извештава 24. јула 1716. да се турски поданици који желе да се преселе овамо могу прихватити, али да се не мешају са граничарима. Пошто има само тканину у црвеној, белој и црној боји, да се од тога направе заставе (барјаци).

29. Петроварадин, 24. јула 1716.

Истовремено ме обавештава тридесетничар (цариник) из Лаћарка да је ага из Купинова, који заповеда турским чардацима на Сави, ставио до знања селима у Срему да се обезбеде (спасу), јер Татари намеравају и поред најстроже забране великог везира, прелазак преко Саве и упаде, услед чега је у крају (области) дошло до великог страха и бекстава, бежаније. Код Шапца се, наводно, налази 4-5.000 Турака, без икакве друге намере, како он закључује, сем да Татарима онемогуће прелазак Саве. Поменути тридесетничар изјављујеје да се сав избегли народ налази на овдашњем брду и да су га (за)молили да среди ствари како би им бар неколико немачких .....(нечитко – војника – прим. прев.).... обезбедило заштиту, а они би ради заштите радо дошли у земљу. Требало би ...(нечитко).... хусаре, који су са дунавске границе овде смештени, уколико то Ваше височанство изволи наредити, изместити на границу како би се избегли и престрашени народ бар мало охрабрио, и где год је то могуће омогућити му да прикупи богате приносе. У противном ће многим овдашњима провизоријатима[2] бити много ускраћено, тј. претрпеће велику штету.

Препоручујем се Вашој кнежевској милости најпонизније

Георг Лефелхолц

30. Логор у Футогу, 25.јули 1716.

1716 7 153

Дворском ратном савету

Мени као добра вест делује она коју је доставио фелдмаршал гроф Даун, да је у напуљској краљевини основан морнарички пук од 600 људи, али пошто је ово расправљано и одлучено изван Ратног савета, могу само да одговорим да је то врло корисна ствар и да се ти људи пошаљу у бродоградилиште како би се тамо употребили. Остаје нада да ће и Шпански савет, на основу запажања г-дина фелдмаршала настојати да боље уреди ствари.

Поводом наводне објаве рата од стране Турака у карловачком генералату, остављам то по страни ради предупређења долазећих промена на моје раније ствари

2 Складишта хране/намирница

са додатком, да по свим истинитим обавештењима и уходама из места (села), да је окупљено само неколико Турака – граничара. Ту неприлику треба управо са истим људима, уз заједничку сагласност оба Генералата и Баната, отклањати, а у случају надолажење или појачане силе кроз редовну помоћ или појачања, или путем дивизија их протерати.

32. Петроварадин, 25. јула 1716.

1716 7 163

Просветљени војводо (херцоже) и најмилији кнеже и господару

Више вести је Ваша висост могла да сазна из достављених прилога, а од Грка по имену Тодор, кога сам послао у Београд. Уз то, најпонизније извештавам да је одавде изаслани фортификацијски надзорник кола, а на моје јемство и обећања, успео да у највећем броју врати избегле људе у њихова села и домове, и да су почели са жетвом, али још моле за заштиту, како би на миру и сигурности могли да прикупе своје приносе.

Уз то, понизно Вас молим за милостиву наредбу да ли треба да се израде три потребне заставе. Најпонизније се препоручујем и Вашој кнежевској милости

Петроварадин, 25. јула 1716. Георг Лефелхолц

33. 25. јули 1716.

1716 7 167

Изјава уходе Тодора из Лаћарка, који је пре 8 дана на празној лађи отишао у Београд, 25. јула 1716.

Прошлог петка стигао је велики везир у Београд са нешто војске, не зна колико, а потом у уторак, на ноћ Чинперли паша са 12.000 људи, помешано Арапа и Грка. За ту недељу и понедељак помињао је још двојицу паша са непознатим бројем војника. Прошлог четвртка око поднева дошло је, наводно, наређење султана, да сва војска пређе Саву, и то у недељу или понедељак. Управо су овај дан и ноћ провели товарећи топове на кола и возећи их на Саву. Сазнао је да би Татари требало да се сместе у Турском Срему (Турској Митровици)[3], али то не може да каже са извесношћу. Јаничарски ага намеравао је да прошлог четвртка пређе Саву, али му то није дозволио велики везир. Сваке ноћи ишао би неки ага са 200 људи око границе да виде шта се дешава, и уколико би неког затекли с пушком одмах би био затворен. С оне стране Саве ударено

3 Термин Сирмијум може да значи и Срем и Митровица – прим. прев.

(закуцано) је више греда (клинова) да би се везали коњи. Мост код Вишњице још није готов. Прошлог четвртка је 300 Турака и Татара с оне стране Саве ишло на горе, да би сазнали колико је ту нашег људства. На крају су претпоставили да се њихова војска састоји од 80-90.000 људи, и да је то врло лоша војска, делимично ненаоружана и проносе гласове да ће их срећа напустити и да би могли да изгубе све, јер је немачка моћ превелика.

34. Војни логор Футог, 25. јула 1716.

1716 4 39

Благородни бароне,

Особито драги господин генералфелдвахмајстер је обавестио да ће хиљаду центи барута из Тирола, који стиже воденим путем, бити до даљег распоређења смештени у њему поверено место Осијек, јер господин барон жели да буде смештен сигурно, пошто је река Дунав стално пловна. Господин генералфелдвахмајстер би требало да нас обавести да ли је, и колико, у Осијек приспело од очекиваних три хиљаде центи олова из Корушке, да би овде могле да се предузму потребне мере. Уосталом, можемо господина генералфелдвахмајстера да обавестимо какве је вести донео у Константинопољ, код тадашњег посланика Флајшмана, послати курир. Његово царско величанство је отоманској Порти упутило одлуку да се изјасни, да уколико на захтев од 10-ог и 15-ог маја не стигну одговори, да наиме она, Порта, одустаје одмах од неизоставне и потпуне рестабилизације (угрожавања) Карловачког мира, са свим савезницима као и даљег ратовања са Републиком Венецијом и да јој исплати задовољавајуће обештећење, те да ће ући у Петроварадин и да ће у супротном са својим савезницима праведну ствар препустити богу и оружју. Како није вероватно да ће Турци прихватити ову правичност, много је вероватније да ће изабрати рат и дејства почети ускоро.

Најзад се позивам на прикључени попис и остајем

Пољски логор код Футога на дужност, дуг и пријатељство спремни
25.јули 1716. Еуген плем. Савојски

35. 26.јула 1716.

1716 7 141

Одговор на данашње писмо Ваше екселенције остављам отвореним и потсећам да је непријатељ са целокупном војском прешао реку Саву и да је улогорован код Бановаца, недалеко од Сланкамена. Уколико започну непријатељства ваља се првенствено побринути за поуздане уходе. Ваша екселенција би слањем Срба или хусаро-

граничара или појединих заробљеника, или пак на други начин, могла прибавити поуздана обавештења о непријатељским пуковима и покретима, у настојањима да пређу Дунав. У ту сврху упутио сам захтев да будем обавештен, а ја ћу, одмах о томе обавестити генерала грофа Воида, пошто комуникација....(са поштом).... још није успостављена, јер мостови још нису подигнути.

26. јула 1716. Лефелхолц

36. Логор Чортановци, 26.јула 1716.

1716 7 181

Препис

У 3½ сата поподне дошао сам у логор у Чортановцима, а предвече сам са 3 хусара (коњаника) пошао у извиђање према Сланкамену. Изван Крчедина срео сам познаника из Сланкамена који ме је опоменуо да не идем у Сланкамен, пошто је Гил... (нечитко)... ага са 150 коња читав дан био у Осијаровцу, на пола сата одатле. Позвао је кнезове и опоменуо их да допреме помоћ, на шта су они узвратили да ће се прво распитати код команде. Увече је половина од 150 коњаника отишла у Сурдук, а друга половина се затворила и остала код 3 стуба изнад Сланкамена. Поменути Сланкаменац ми је са сигурношћу потврио да је непријатељ јуче цео дан прелазио Саву. Потом сам одмах ноћу отишао у Патку (Бешку) и наредио тамошњем кнезу да одмах оде у турско село Осијаровце и да се тамо распита код сељака, да ли се јуче долазило из Београда. Кнез из Патке (Бешке) је одмах одјахао тамо, и вратио се јутрос рано и рекао да је сасвим извесно да је непријатељ јуче цео дан и ноћ прелазио Саву, и да је логор формиран између Црвенке и Бановаца, у старом шанцу званом Бањица. Сланкаменци су отишли у Патку (Бешку) и по изјави кнеза, намеравају да се данас повуку у брдо према Карловцима, и не смеју да остану на пустари. И чортановчани се такође спремају. Ја сам питао обојицу заповедника шта да раде ови из Патке (Бешке). Они су ми одговорили, уколико је извесно да ће непријатељ прећи овамо, да они пређу (дођу) на нашу страну. Молим најпонизније Вашу екселенцију да ми јавите да ли даље да останем код јединице или не.

Пољски логор код Чортановаца Франц Ритер
26. јула 716.

37. Петроварадин, 26.јули 1716.

1716 7 182

Ухода из Ирига, по имену Живан, изјављује

Овај изјављује да су прошлог петка паша по имену Ахмед са 1.800 Арнаута, и један бег са 600 Арнаута, прешли на ову страну Саве, али не зна где су се улогоровали. Не зна ког дана је велики везир послао 400 Турака коњаника и не зна да ли су послати у Шабац или Купиново. Турци су довезли 30 топова на мост на Сави, а паша је 18 топова, али не од ових, пренео са собом преко Саве. Исти потврђује да ће војска данас започети прелаз Саве. Ових 200 хиљада ефективно.... (неће бити сви употребљени – прим.прев.)..., међу њима нема више од 40 хиљада јаничара и како се верује, више од 20 хиљада Татара. Колико је јака коњица, он не зна.

38. 27. јула 1716.

1716 7 185

Одмах након примања овог обавештења, које Вам ради што брже доставе шаљем путем личног курира, молим Вашу милост генерале Фалкенштајн да са целокупном војском (коњицом) кренете из садашњег логора и кренете најсигурнијим путем, недалеко од Дунава, за Петроварадин, и да се пре тога обезбедите хлебом, пошто се целокупна непријатељска војска (армија) налази с ове стране Саве. Пошто би могла да направи опасне покрете, требало би, ради обезбеђења сигурности снабдевања и марша, изаслати неколико извиђача да све добро осмотре и о свим покретима обавесте Вашу милост. Очекујем Ваш одговор, са рутом којом ћете ићи, као и дану када мислите да ћете приспети у Петроварадин.

П.С. пошто је сада топло, могли бисте марш обавити....(нечитко)..., како бисте људство што мање заморили.

27. јула 1716. Надажди

39. Петроварадин, 27.јула 1716.

Извод из обавештења ухода која су приспела од 25-ог до 27-ог јула

Ухода који је дошао 25-ог јула из Београда, јавља да је прошлог понедељка са нешто народа (вероватно војске – прим.прев.) у Београд дошао велики везир. Потом је у уторак стигао Куперли (Ћупрлић –прим.прев.) паша са 12.000 Арбанаса и Грка. У четвртак око подне стигла је наредба султана да сав народ (војска) пређе Саву. Баш тог дана и ноћи на колима су одвезли топове на Свау. Прича се да Татари треба да се

сместе у турски Срем. Мост код Вишњице још није потпуно завршен. Иначе он мисли да се њихова војска састоји од 80-90.000 људи.

Друга ухода извештава 26-ог да су прошлог петка паша по имену Ахмет са 1.800 Арнаута, а неки бег са 600 такође Арнаута прешли Саву, а Турци су на мост на Сави послали 30 топова, а горе поменути паша је од тих са собом пренео 18 комада. Ова изјава потврђују да њихова војска данас почиње прелазак преко Саве, и да није јача од 200.000 људи, од чега 40.000 јаничара и не више од 20.000 Татара. Број коњаника (кавалерије) данас још није познат.

Обавештење од истог датума гласи да је Гилион ага са 150 коњаника код Осијаровца, на пола пута од Сланкамена, био цео дан. Увече је половина отишла у Сурдук, а остатак према три стуба изван Сланкамена и ту су остали. Извесно је да је непријатељ јуче цео дан прелазио Саву. Због тога је много народа почело да се склања у брдо према Карловцима.

Становник Сланкамена јавља истог датума, да су Турци исте ноћи са два барјака били ту, али се нису задржали дуже од пола сата. Само су јавили да поданици не треба да се боје, али да се након 3 дана припазе. Иначе, један становник турских крајева му је рекао да су Турци вољни да поправе стари шанац између Земуна и Белар(н)ице, и да након преласка Саве ту сместе јаничаре. Данас је војка почела са преласком, а када буду прешли велики везир ће уклонити мост на Сави, и одмах кроз Срем поћи на Осијек, уместо да се у битку упусти у равници.

Даље, 27. јула јавља ухода, да у логору код Бановаца нема више од 26.000 јаничара, а број Татара није већи од 6.000, али преостала коњица данас броји око 130.000. Јаничарски корпус би требало да има око 40.000 људи, али их је неких 20.000 премештено у Далмацију, а ово су махом млади људи. Коњица је са врло мршавим и лошим коњима. Турци цене своју војску на 250.000 људи, у шта је све урачунато, значи не преостаје више од 150.000 бораца. Артиљерија се састоји од 100 пољских топова. Пошто је сва војска прешла овамо, велики везир је желео да буде питан да ли Немци желе рат, или мир.

40. –без датума- вероватно 27. јули 1716.

1716 7 191

Најпросветљенији војводо,

Милостиви кнеже и господару

Шта ми је саопштио један досадашњи турски поданик, који је сада прешао на нашу страну, сазнаће Ваша генералска висост из прилога. Пошто је исти сада, а и другом приликом саопштио више околности него остали, дао сам му добру накнаду и обећао двоструки износ, уколико још једном оде доле и донесе поуздана обавештења о турској војсци, што ми је он и обећао.

Данас је дошао ађутант Палфијевог пука по хлеб, који му је дат, за 2 дана. Саопштио ми је, овом приликом, пуковник Лантиери да је са себи потчињеним људством отишао у Карловце, где је нашао и храну и да може остати тамо 3-4 дана. Оберкапетана Монастерлију он је..... (даље недостаје)

41. Петроварадин, 27. јула 1716.

1716 7 192

Просветљени херцоже (војводо), милостиви кнеже и господару

Пуковник гроф Лантиери послао ми је заробљеника који је чувао овце румелијског паше, и коме су Турци на мосту на Сави одузели неколико оваца, па је из страха пребегао овамо, где су га Срби из Крушедола ухватили. Изјавио је да су Турци у суботу почели да прелазе Саву, и кад цела војска и Татари пређу, следиће их велики везир. Да би Ваша милост још додатно могла да га испита, шаљем Вам и српског преводиоца. Пошто су наше ћумарџије, који су ухваћени пре три дана, несумњиво, Турцима одали да су наши кречари још напољу.... (недостаје текст)..... још прошле ноћи су неки изаслани па ће се вероватно од њих нешто чути. Остајем и препоручујем се најпонизније Вашој кнежевској милости.

П.С. Управо ми је стигло писмо од коњичког генерала грофа Штајнвила, из Ердеља (Трансилваније) у коме он, несумњиво, износи исто што је саопштио и Вашој кнежевској милости

Петроварадин, 27. јули 1716. најпонизнији

Георг плем. Лефелхолц

42. Цар Карло, Беч, 27. јула 1716.

1716 7 ...

Високородни драги ујаче и кнеже

Ваша писма од 11-ог и 18-ог овог месеца, упућена из логора у Футогу сам примио и с´ радошћу сазнао да сте срећно тамо стигли и нашли моје коњичке и пешадијске јединице, у тој области, у добром стању. Надам се да ће то бити и са јединицама и пољском артиљеријом која треба да приспе. Из Вашег поменутог писма проистиче да Турци из свог уобичајеног сујеверја, а делом и из других својих интереса изражавају разлога (узроке) и отворене припреме - настоје да на сваки начин одгоде (помере) и тако преостало потребно време за пољске (војне-прим. прев.) операције бесплодно протраће. То је мени и мојим савезницима сувише опасно и штетно, тим пре што је отоманска Порта, а Ви то најбоље знате, већ више пута према мени кршила мир. Ја,

дакле, нисам склон, а ни обавезан да сачекам штету, опасности и неправду, или пак да моју краљевину и земљу потпуно опколи или преплави ова варварска сила. Пошто није одговорила на мој предлог од 22-ог априла, за решавање њених спорова са Републиком Венецијом, а који сам проследио преко свог изасланика Флајшмана, овог су не само отпустили без формалног одговора, него су му прекинули сваку коресподенцију. Из Вашег мени приложеног ниподаштавајућег писма упућеног Флајшману у коме ми није нејасно најављен рат, осећам се правно побуђеним и савесно обавезним да штетне намере Турака правовремено предупредим. Стога, да се без даљег покрене војска и да се томе приступи што је брже могуће и то с´ највећом озбиљношћу, и стварним делањем. Вама су на лицу места садашње прилике (околности) боље познате него што је то овде могуће, и Ви најбоље можете да одлучите (закључите) на ком месту је најбоље започети операције. С обзиром на Ваш узвишени разум, огромно ратно искуство у мојој и служби општој ствари и целокупном хришћанству и Вашу хвале вредну ревност и моје пуно поверење, препуштам Вашем осећају какву ћете операцију предузети. Без губљења времена у започетом делању треба то на границама и обзнанити, а можда по осећају јавити и сераскеру у Београду.

Пошто нисам даље могао да сачувам (очувам) мир са отоманском Портом, и истеком последњег термина за изјашњавање, а то је био 15. мај, имао сам довољно повода да се латим оружја. Порта и поред толико протеклог времена, датог јој због жеље за миром, није одговорила на такву пријатељску понуду.

Супротно општем (међу)народном праву следило је задржавање мог изасланика, те доласком велике силе водом и копном на моје границе, као и на многе друге начине, започето је кршење мира. Пошто ово нисам могао даље да одлажем, очекујем од горе велику помоћ против јасног кршења мира Порте, и надам се да ће она на себе натоварити толико проливање невине људске крви. Одговараће, како пред богом, тако и пред светом. Уосталом, Ваша милост је сигурно и без тога забринута и све то повремено изразите, чиме би можда могао и мој изасланик са својом пратњом бити ослобођен. Преко послатог курира прослеђујем сагласност за сретно отварање (започињање) кампање, а Вашој милости остајем привржен са добрим жељама. Дато у нашем граду Бечу, двадесетседмог дана месеца јула у хиљадуседамстошеснаестој години.

Извештај Еугена цару **43.** Футог, 28.јула 1716.

1716 7 200

Препис

Извештај цару

Вашем величанству подносим најпонизнији извештај (обавештење) да је турска војска и коњица 26-ог овог месеца, а јаничари јуче, прешли мост – који је двоструке ширине, на Сави и да се улогорила код Бановаца на Дунаву, сместили се у стари Киперлијев (Ћуприлића – прим.прев.) шанац. Данас ће из Београда кренути велики везир и прикључити јој се.

О снази (јачини) и намерама исте, је због различитих података који пристижу, а који се крећу час око 200.000, а час око 250.000 људи, тешко дати нешто поуздано. Извесно је да је ова турска сила врло велика и да је, на њен начин, добро обскрбљена, и да се при овом преласку без сумње мора показати (?) и изјаснити. То би могло бити у правцу Саве, да би се уништила, због потребе времена, обновљена постаја Ратчка (Рача ? – прим.прев.) и тако ослободи пролаз њихових лађа, или можда за смерање неке акције. Пуковнику који заповеда у том месту је наређено да припреми одбрану, добро чување, и да буду будни и вредни.

Са своје стране ја ћу стално пратити пут и померање непријатеља као и остале околности и своје покрете с предострожношћу прилагодити томе, али особито нећу славно оружје Вашег височанства показивати више него што то неизоставно захтева војни повод (потреба). Ви се без сумње сећате шта сам ја, приликом мог присуства (боравка) у Бечу најпонизније рекао, да је боље, пошто нисмо били у стању да пређемо реку Саву пре доласка непријатеља, за Ваше царско оружје, да је боље да имамо непријатеља с ове стране, него реку иза леђа.

При оваквом стању ствари, да поред два пука која остају у околикни Арада, пук Монтекакули и пук Хоенцолерн, као и Ердељски пук, остају овде, ради формирања армије од наредних пукова. Укључиће се и пук Виртембершких драгона, те мој и Карафин. Због касно приспелих регрута, и предузетом променом гарнизона, отишли су још неки батаљони. Наредио сам долазак удаљених корпуса, а ближе ставио у борбену приправност. Ови са управо приспелом пољском артиљеријом чиниће армију која ће идућих дана прећи Дунав код Петроварадина и тамо се улогорити, па ће из близине моћи боље да виде покрете непријатеља. Покренутим пуковима је прослеђена наредба да свој марш убрзају према потреби.

44. Сегедин, 28. јула 1716

1716 7 203

Вискородном Еугену (Еугенију), принцу од Савоје и Пијемонта, витезу златног руна, нашем драгом ујаку, кнезу, тајном саветнику, председнику Ратног савета, генераллајтнанту, фелдмаршалу, управитељу и губернатору наше аустријске Низоземске.

Најпросветљенији кнеже, најпоштованији господине ујаче, Ваше писмо од 27-ог примио сам вечерас, па ћу сходно Вашој наредби кренути одавде сутра предвече. Достављам Вам маршруту коју ми је сачинио генерал плем. Херберстајн, који познаје овај крај. Вероватно ћу четвртог дана морати да направим дан одмора. Уколико мислите да је овај марш сувише велик, или мали, примићу Вашу наредбу у току пута. Пошто не бих желео да изгубим ни један тренутак, овај је марш прилагођен води, јер је ова на овој пустари услед велике жеге пресушила. Већ ове ноћи бих почео марш, али није могао бити започет услед недостатка хлеба и осталих потребштина. Осатјем са свеукупним уважавањем.

Логор код Сегедина, потпуно покоран....(нечитко)... и слуга
28. јула 1716. Карл Александер Виртенбершки
Ноћу у 11. сати

Марш рута од Сегедина за Футог:
Први марш: за Мартонош, 6 сати на Тиси
Други марш: за Честово, 6 сати на једној текућој бари
Трећи марш: за Плисаницу (??), на доброј бари, али успут без воде, осам сати
Чтврти марш: за Сентомаш (Србобран), на текућој бари, уз пут без воде, осам сати
Пети марш: за Мали Кер (Бачко Добро поље), 5 сати
Шести марш: за Футог, 6 сати

45. Петроварадин, 29. јула 1716.

1716 7 215

Просветљени војводо (херцоже), милостиви кнеже и господару

Прилажем (достављам) Вашој милости изјаву заклетника из Нерадина, који је због војних потреба био у Београду. У међувремену приспео (пристигао) је и ађутант

из пука Палфи, ког је изаслао пуковник гроф Лантијери, и донео вест да су приспеле неке (неколике) туске јединице. Поједини наши хусари (коњаници) дошли су преко брда у Каменицу, са узвицима да долазе Турци и Татари, и да већ сви беже и из села са ове стране брда, то јест уз Дунав. Одмах потом сазнајем од једног сељака из Крушедола да су Татари били тамо прошле ноћи и све побили (поубијали). Њему су пред очима убили његово четворо деце. Истовремено ме обавештава пуковник гроф Лантијери да се повукао даље и да се налази код неке баште и на тим ливадама очекује наредбе Ваше милости. Он процењује придошлог непријатеља на 4.000 људи, али један сељак из Крушедола пак јавље да су се још јаче непријатељске јединице (по)пеле на брдо. Уколико би то било тако онда непријатељ оваквим маршом можда намерава да иде на Моровић и Рачу, а ових 4.000 људи који су виђени у близини можда треба да покрију тај марш. Пошто сам Ваше милостиво писмо од данас примио, и из њега видео (сазнао) у ком правцу предузима марш генерал гроф Надажди, обавестићу га одмах о овом покрету непријатеља, али у вези господина генерала као и пуковника грофа Лантијерија, очекујем Вашу наредбу. Овоме прикључујем (додајем) шта ми је стигло из Сегедина за Вашу милост остајем.

Петроварадин, 29. јула 1716. с најдубљом понизношћу

Георг Лефелхолц

46. Петроварадин, 29. јула 1716.

1716 7 216

Просветљени војводо, најмилостивији кнеже и господару,

Након мог повратка од Ваше милости, нашао (затекао) сам овде човека из Ирига, који је био заробљен од Турака па поново пуштен, а чију изјаву достављам у прилогу. Из овог видим (уочавам) толико да је тај паша, који заповеда овим јединицама, лично није отишао даље него што гласи негова заповест, али су то прекорачили његови потчињени, па отишли предалеко. За то је паша да би поправио ствар, пустио заробљенике. Ја сам, на основу Ваше милостиве наредбе, наредио најбољим Србима коњаницима да крену према тим групама, да уколико на нашој територији наиђу (нађу) Турке или Татаре у извиђању, исте уклоне или бар неке заробе и да ми их неизоставно пошаљу на саслушање. Уколико се овде нешто промени нећу пропустити да Вашој милости доставим извештај. Чекајући даље наредбе Ваше милости, остајем у најдубљој подређености.

П.С. Шта ми је управо донео (саопштио) познати Живан из Ирига, сазнаће Ваша милост из прилога, из чега се појашњава и једно и друго, а ја све остављам на свом месту.

Петроварадин, 29. јула 1716. најпонизније потчињени

Георг Лефелхолц

47. Петроварадин, 29. јула 1716.

1716 7 216.а.

Човек из Ирига, по имену Јанко Јанаи изјављује 29. јула 1716.

Пошто је супругу и децу склонио у Каменицу, пошао је данас у свануће из Ирига са намером да дође овамо и код њих. Када је био у долини код Нерадина изненада су га напала и заробила петорица Татара, и одвели су га у турски логор. Када је паша видео да су Татари привели много заробљеника, наредио је двојици војника да се сви заробљеници код Татара и у турском логору пусте (ослободе) при чему су и он и његов коњ ослобођени. Татари су се упутили за њим и отели му коња, након чега је отишао у Крушедол, који је био опљачкан, а свештеници (монаси – прим.прев.) одведени. Ту је нашао неке Ирижане и са њима се упутио овамо. При поменутој пљачки су масакрирани један духовник, а недалико од манастира један сељак из Крушедола. Остали духовници су убрзо потом ослобођени, и док је још он био тамо, вратили су се, а паша је био улогорен недалеко од манастира. Колико је јака ова турска јединица не би могао да каже, али видео је много Турака, који су луњали (лутали, тумарали) по кућама, али нико од њих није ушао у Карловце, и по његовој процени њихов број не прелази 2.000 људи.

48. 29. јула 1716.

1716 7 216.б.

Живан из Ирига изјављује 29. јула 1716.

да је прекјуче отишао из Ирига да би отишао до турске војске и прикупио обавештење (податке). Када је дошао у Војку, а то је пет сати од Ирига, овдашњи Турчин, а и остали становници су га опоменули да тамо не иде ако му је живот мио, па је ту преноћио и јуче се вратио у Ириг. У Војки је сазнао да је и остатак турске војске прешао Саву и да је јуче требало да је следи и велики везир. Суручи паша је заостао са неким чу-

варима (стражарима) да би потерао оне заостале. Ту је и чуо да су и Турци овде сатерали (скупили) различита кола да би на њима царског изасланика и његову пратњу и пртљаг послали овамо горе. Овдашњи сељаци су му рекли да су видели Турке како носе сасвим лаке мердевине од липовог дрвета, да би их прислањали (наслонили) на Петроварадин, да су спремни да иду право тамо. Турска војска је још код Земуна, делом у страом четренџаменту (шанцу) да делом изван њега, док су страже на коњима постављене на свим путевима који воде према војсци, од којих је и он видео неке, али се на зна када би војска могла да крене. Из Ирига је кренуо (отишао) пре сванућа, али није још видео ни једног Турчина или Татара, али код манастира Крушедол напала су га три Татара, са исуканим сабљама, али када је он подигао своју пушку они су опет одјахали. Он се, потом, склонио у манастир, док су калуђери затварали сва врата и капије. Непријатељи измешани од Турака, Татара и Арнаута развалили су врата на стаји (штали) и продрли у манастир, и одмах су убили једног калуђера, а остале са свим нађеним покућним стварима и новцем, отерали. Остали су само они који су се сакрили, међу њима и он. Село Крушедол је такође опљачкано, а целокупно становништво одведено. У манастиру је остао још неких пола сата, па пошто се непријатељ више није ни видео ни чуо, држећи се брда, упутио у Карловце, који су били потпуно празни, јер је становништво побегло, а непријатељ је био код Капеле мира. Колико је чуо, ова непријатељска јединица састојала се од око 2.000 Турака, Татара и Арнаута којим је заповедао черкашки паша по имену Ахмед. На узвишици код Карловаца узео је наше хусаре (коњанике) с којим је дошао овамо. Недалеко од Крушедола стајао је на узвишици паша који је калуђере и све остале људе ослободио, па је онда видео како се непријатељ повукао.

49. Петроварадин, 29. јула 1716.

1716 7 227

Изјава човека из Нерадина, по имену Максим, Петроварадин 29. јула 1716.

Овај је управо дошао са Врачара и каже да је био код великог везира, са намером да од њега (за)тражи салвагвардију, али није пуштен него је упућен на Чијанс пашу, а од овог на (код) сераскера (главни заповедник- прим.прев.). Код овога је одмах саслушан, где му је исти прстом претио да он није дошао због салвагвардије него да шпијунира војску. Али, његов цар, султан, је наредио великом везиру да све оне који (за)траже турску заштиту и који искажу верност Порти награди не само заштитом него и да их обештети. Уколико, дакле, искрено тражи заштиту, нека дође са осталим кнезовима са ове наше стране, па ће им он дати заштитна писма. У међувремену му

је (из)дао ферман (путне исправе – прим.прев.) након чега је у подне прешао овамо Саву и када је дошао близу Земуна узео је 15-оро кола (запрега) из турског села Војке, који су (пре)возили зоб (овас) за Београд, ради продаје. Када су намеравали да крену назад, заустављени су и наложено им је да (са)чекају да би повезли царског изасланика с његовим људима и пртљагом, али куда нису знали. Иначе, по сазнању, требао би велики везир да пређе Саву на ову страну у сладаћу недељу. Ово му је вероватно рекао неки Турчин, када је био код сераскера због салвагвардије, да би било добро да дође у Београд три дана пре него што велики везир пређе Саву, а сераскер му је иначе јамчио да ће му за три дана дати салвагвардију. И сераскер му је рекао да нашим кнезовима и селима каже (пренесе) да се ни на који начин не плаше и да остану код својих кућа, пошто им се неће учинити ништа нажао. Додао је још, када цела војска (армија) и велики везир пређу мост (а он се са појединим пашама и људством још налази на Врачару, Чимперли паша, као декларисани сургон паша који треба да доведе заостале ствари), да ће мост бити уклоњен. До сада је на ову страну пренето само 100 пољских топова, док се остали још налазе поред Саве, а Турци окупљају биволе за вучу. Галије, фрегате и слично налазе се у Смедереву, а у Београду их очекују, како је разумео, за 3-4 дана. Са ове стране је улогорен јаничарски ага, али није чуо да намеравају да се ушанче.

50. Логор код Илока, 30. јула 1716.

1716 7 232

Допис грофа Ференца (Франца) Надаждија

Текст нечитак и непреведен

51. 30. јули 1716.

1716 7 234

Изјава уходе по имену Мишко из Ковиља, 30. јула 1716.

Овај је прошлог понедељка отишао одавде и у уторак ноћу дошао у Белелгиш, одакле због страха није смео да иде даље на доле, пошто Турци овуда имају пољске страже. Он је ипак за један дукат унајмио једног становника Белегиша који је ушао у турски логор и отишао до моста код Земуна и отуд му донео вест да је турска војска (армија) још код Земуна, али изван страог четранџамента (шанчева), и простире се до Червенке и Беларице, и готово све је са ове стране. Велики везир, који је прекјуче сиротињи у Београду делио паре, да би се молили за њега, треба(л)о је јуче да дође, али се прича да ће исти сутра још једном делити паре сиротињи, а прекосутра ће кре-

нути са војском право на (за) Петроварадин. Уколико му пак, Немци дођу у сусрет био би спреман да им пошаље (испоручи) једну ....(нечитко)....., и изразито би желео да се његова војска са Немцима огледа (сретне) на равној земљи, због чега и није дозволио да се поправи стари четранџамент (шанац) у Земуну, или да негде другде ушанче. Такође се говори да би након покрета војске требало уклонити мост код Земуна. Стварну снагу нико не зна, нити је могао да сазна. Зна се само толико да има 30-40.000 јаничара и 7.000 Татара. Највећи број чини коњица, у којој је и 12.000 Арнаута на коњима под Черкази пашом. Арнаута нема међу пешадијом, али има сејмена. Колико стварно има топова не зна да каже, јер је ухода видео само седам. Очекивало се и 60 фрегата, али још ниједна није стигла. О царском изасланику зна само толико да се наводно још увек налази у затвору у Смедереву. О јучерашњој ствари ништа не зна, јер се у Ковиљ вратио водом, а отуд (из Ковиља) дошао овамо овом страном Дунава.

52. 30. јули 1716.

1716 7 235

Човек из Сланкамена, по имену Дамјан, извештава 30. јула 1716.

Прошлог понедељка био је овде и наређено му је да се одмах врати на турску страну, да би прикупио више обавештења. Без задржавања се то пополдне водом упутио у Ходошевце (Адашевце ? – прим.прев) где је овластио свог шурака да са две вреће јечма оде у логор где је сазнао да је велики везир јуче око подне са остатком турских јединица које су биле преко, прешао на ову страну Саве, а пребачено је 27 топова. Иначе, они очекују, укључујући и прошли уторак, долазак Чимперли(ага) за 14 дана са остатком војске, где (када) одмах потом треба да започне марш и напад на Петроварадин. Није сазнао (видео, начуо) да би војска требала да се ушанчи у садашњем логору, а то није видео ни шурак. Уосталом, прошлог понедељка је група Турака и Татара отишла према Митровици, па отуда уђоше у Срем, и то су без сумње оне две групе које су биле код Крушедола и осталих места. Од фрегата, галија и шајки још ништа није приспело. О царском изасланику нема шта да каже. Кад Чиперли ага буде прешао Саву треба да буде уклоњен мост на Сави.

53. Футог, 31.јула 1716

Александар Виртембершки

Просветљени кнеже

драговољно поштовани господине ујаче

Ваше цењено писмо од 28-ог – са приложеном маршрутом сам примио са задовољством. Истина, никада не бих по(веровао) да од Сегедина довде, до Футога, има толико да се маршира. Ви се немојте упутити овамо него право на Римски шанац у Петроварадин. Овим остајем.

Логор код Футога
31. јула 1716.

службено потчињени и одани ујаку
принц Александар Виртембершки

54. 31.јули 1716

1716 7 251

Изјава уходе по имену Нешко, из Ирига, од 31. јула 1716.

Овај је прошлог уторка отишао из Ирига и одвезао овас (зоб) у турски логор где је чуо и видео да је велики везир са целокупном војском прешао овамо и да се велики везир налази изван, а јаничарски ага, пак, унурат старог четранџамента код Земуна. Татари су код Сурчина и Фенека, а војска се протеже до Червенке и Беларице. Топова, који су такође већ овде преко, има одприлике 120, од којих 2 вуку по 20, а остале пак по 16 бивола. У логору се прича да чим стигне Чиплели (ага), који сваког дана треба да пристигне са 40.000 кесеџија, односно турских разбојника, на коњима, војска треба да крене горе према Петроварадину. Јуче је, наводно, кренуло 2.000 Татара и 3.000 Турака на коњима уз Саву, упућени су горе према Рачи и чуло се да су потукли Немце који су изгубили и топове и напустили све па и Рачу.

55. оригинал непотпун

1716 8 56

Најпросветљенији

Најмилостивији царе, краљу и господару, као што сам Вашем царском величанству најпонизније јавио 4-ог овог месеца је за напад на непријатеља реком разаслана муниција и то: за коњицу 24 метка по човеку, за пешадију по 30, а гренадирима по 4 гранате. И артиљерија је била обезбеђена са муницијом, да би обезбедила све стране, док су пукови оставили целокупну опрему сем оног што је потребно за

борбу. Напред постављена коњица и из Сегедина приспела пешадија требала је с почетком ноћи да започне са преласком преко оба понтонска моста, да би у освит (зору) могли да започну напад. Нажалост, десило се да су се воденице на Дунаву, недалеко од Петроварадина, за које је неколико дана раније наређено да се привежу на обалу, због сталног јаког ветра нису могле привући, па су откачене налетеле на мостове, иако је још на време покушано помоћу шајки и још којечим да се уклоне, што је донекле и успело. На првом мосту су оштетиле 5 лађа (понтона), а на другом 18, чиме су мостови оштећени и марш јединица је, ради јутарњег напада, закаснио 2½ сата. Предузимљивошћу фелдзајгмајстера (генерал артиљерије) барона Лефелхолца, оба су моста ускоро поправљена и постављена. Коњица је подељена на 6 делова, а њима су командовали (заповедали) следећи царски генерали, и то: пуковима Рабутин, Грансфелд, Дармштат и Кордуа, коњички генерал барон Ебергењи, а под њим фелдмаршаллајтнант барон Хаубен и оба генералвахтмајстера Галбес и Хаимелтон који су се сместили на десној страни четранџамента. Осталим коњичким пуковима било је наређено да се сместе на леву страну. Под коњичким генералом грофом Мерсијем, фелдамршалолајтнантом кнезом Лобковицом и генералвахтмајстером грофом Еком пукови: Бајројт, Хановер, Палфи и Мерси. Генерал коњице барон Фалкенштајн са фелдмаршаллајтнантима Кроаом и Виардом и генералвахтмајстером Сент Амуром са пуковима Ст. Амур, Фалкенштајн, Мартињи и Грави. Генерал коњице гроф Мартињи, са фелдмаршаллајтнантом Хохбергом и Гонтрекуром и генералвахтмајстером грофом Јергером заповедао је пуковима Алтхан, Кроа, Хантоа и Виард. Коњички генерал плем. Батеи, са фелдмаршаллајтнатом Ветерани(ј)ем и Хантоаом уз генералвахтмајстера плем. Шилинга заповедао је пуковима: Шенброн, Лобковиц, Гонтрекур и Емануел Савојски. Најзад, генерал коњице гроф Надажди са фелдмаршаллајтнантом грофом Алтханом и принцом Фридрихом Виртембершким заповедао је пуковима: Галбес, Јергер, Васкез и хусарским пуковима Сплени и Естерхази, који је када се указала прилика послан на десну страну.

Пешадија, под принцом Александром Виртембершким, у снази од 6 батаљона, која је дан раније стигла из Сегедина, постављена је лево, наслањајући се десно на коњицу, са заповешћу да они први нападну непријатеља, што се и десило око седам сати ујутро. Истовремено је прва линија морала да крене из четранџамента, и то лево крило под заповедништвом фелдцајгмајстера (генерал артиљерије) грофа Регала, ради напада на непријатеља. Исто је учинио и генерал фелдцајгмајстер гроф Максимилијан Штаренберг, на десној страни. Регала је следио фелдцајгмајстер гроф Харах на левом крилу ради другог судара пешадије, да би помогле првима. Исто то је учинио генерал фелдцајгмајстер принц Беверн, на десном крилу. Генерал фелдцајгмајстер барон Лефелхолц задржао је команду (заповедништво) у Кромверку (део утврђења Петроварадина) и четранџаменту, како би ту налазеће пукове држао у реду и сталној при-

правности. Када је око седам ујутро дошло до описаних сукоба, и када је пешадија сегединског корпуса на левом крилу и коњички пукови на десном крилу под командом Ебергења и Надажди(ј)а, који су били крај воде, кранули из четренџамента, непријатељ се налазио у не мање добром реду (положају), постављен иза својих линија, који је првом ватром и нападом одмах отуд истеран. Сасвим неочекивано дошло је на десном крилу код наше пешадије до извесне збрке (конфузије), што је изазвало неред код пешадије и на левом крилу, што је непријатељ с особитом брзином (хитрином) искористио и огромном снагом (напором?) продро у први ретранџамент и готово прешао и готово освојио угао другог. Ово није (по)трајало дуго, пошто је за напад лево и десно постављена коњица пожурила дајући времена пешадији да се престрои. Наша коњица на левом крилу, која је већ од почетка доста трпела од топовске ватре, прва је продрла до турске барикаде од кола, и толико (уз)напредовала да се непријатељ најзад, услед продора на различитим местима, почео свуда повалачити у нереду, остављајући нашој војсци толико терена (простора) да је могла да се формира на њему и у реду крене у марш на (ка) непријатељску узвишицу. Што се више напредовало, утолико је непријатељ настојао да се повуче, док није оставио (напустио) не само напред постављену барикаду од кола, него и врховну команду на брду, а на крају и цео логор са артиљеријском муницијом, превозна средства, канцеларију и све шаторе, и дао се у бег у великој журби. Њихова коњица је мало погодила (постигла ?), али су остављени јаничари у толико више трпели (страдали). Није још било 12 сати када је царска војска заузела целокупан непријатељски логор и главну (врховну) команду, где је остала до следећег дана. У међувремену, непријатељ је што је могуће брже журио (хитао) ка реци Сави, док су Ваше јдинице све узеле као плен: приличан број бивола, камила и различите намирнице, као и све шаторе. Освојена артиљерија састоји се од великих и малих топова, као и кратких топова („мерзера“), за сада се зна за 172 комада, а застава (барјака) је сада већ 156, без оних које су људи исцепали, или су изгубљени, као и 5 коњских грива и три бубња. О губицима непријатеља са наше стране може се рећи само да је нађено обезглављених наших из првог сукоба Палфијевог пука. Укратко речено, то је била потпуна победа, при чему се код тако тешког напада, непријатељске надмоћи и предности њиховог логора, утолико више показала немачка вештина и непоколебљивост (истрајност), по изјави заробљених, који још нису знали бројно стање, због неравног и скученог терена, па је све размештено на неколико миља. У борби (акцији) су на страни Ваше царске војске погинули генерали: фледмаршаллајтнанти Ланекен и Веленштајн, генерал вахмајстер Хонсбрук-Гојл као и пуковници: гроф Ровен из пука Алт Даун, гроф Ерпс из пука Јунг Даун, Голдакер из пука Гшвинда, Хорстнер из пука Кнез Виртембершки и Штрајтхорст из пука Принц Фридрих Виртембершки, потом генерат-ађутант гроф Баптист Палфи и поручник генерал кварирмајсер (генерал за обезбеђење смештаја) Кретјен де Басон. Тешко су

рањени: генерал фелдмаршаллајтнант Боневал, потом генерал вахтмајстери Одвајер и Шилинг, те пуковници плем. Алтхем и гроф Тројсон из пука Мерси и Шлауерсбах из пука Палфи. Што се тиче осталих, погинулих и рањених официра и војника, до сада још немам података, али ако их добијем пре одласка (поласка) грофа Цајла, нећу пропустити прилику да их доставим Вашем величанству, или ћу их послати следећом приликом (пошиљком). Генерал фелдмаршаллајтнант гроф Пројнер је шатор великог везира уништио, а коњске репове и освојене заставе (барјаке) достављам путем генерал-ађутанта грофа Цајла. Морам похвалити храброст и хвале вредну ревност целог генералата, а посебно генералфелдмашала грофа Плафија и принца Александра Виртембершког, потом све коњичке генерале који су у овој прилици показали вредност и храброст коју не треба оставити непохваљену, што препоручујем Вашој милости. Најзад, достављам Вашем величанству оригинално писмо које је упутио мени лично велики везир, путем једног Турчина, два дана пре борбе послао фелдцајгермајстеру барону Лефелхолцу, као заповеднику Границе. То је оно што имам да саопштим о победничкој борби Вашег славног оружја. Без дотицања узрока што је у почетку проузроковало неред на десном крилу, жалим да верујем да је сваки извршио своју обавезу. Њихова војска, без Татара који чак нису били ни присутни, имала је до 200.000 људи. Ваша коњица, која чак није имала места ни да се формира, него је морала да наступа у пуковима и четама изборила се за велику част и славу (углед) и учинила је све што се од коњице може очекивати (тражити).

56. 05. августа 1716.

1716 8 59

Ратном Савету

Обавештавам поштовани Савет радосном вешћу да је данас 5-ог овог месеца, од бога благосиљано царско оружје тотално (потпуно) поразило непријатеља и његов је логор у потпуности заплењен. Колико се (за)сада зна освојено је око 100 топова, као и део турске канцеларије, а у њој и писмо (допис) од 22. јуна упућено сераскеру у Београду и изасланику Флајшману.

У најскорије време, путем посебног курира, послаћу потпун и детаљан преглед (извештај), радујући се овој великој и срећној победи.....

57. Принц Еуген (Евгеније) цару (?)

1716 Август 11

Приложена изјава македонског Грка, какву је пре извесног времена генерал Коша, у потпуно истом садржају доставио Двору, чиме је стекао заслуге за појачање царског оружја, ипак постављају питање да ли би и како он могао покренути ову накану (намеру), јер се његов захтев своди само на три барјака (заставе) и три једнака патента (декларације) које сам сачинио у више примерака и са њима отпремио Грка, у уверењу да ће декларације изазвати у толико мање двоумљења (сумњи), уколико царски патент (декларација) ником од молилаца не откаже и потврди њихове Привилегије. Сиротим хришћанима законом његовог католичког величанства не треба отказивати (укинути) оно што они уживају под турским јармом.

Поред овог, јавио ми се и један Црногорац и понудио оно у прилогу. Моје немеродавно мишљење је да се ради остварења његовог предлог оно проследи (упути) у Напуљ, и да се о томе обавести фелдмаршал гроф Даун, како би тражене официре ставио у приправност, како би се по упутству тог Црногорца могла извести нека диверзија, а могло би се помоћи местима, прећи Јадранско море и имати при себи лађе, људе вичне морепловству и остале потрепштине. Ја ћу Црногорцу наложити (наредити) оно што је потребно и настојати на томе да он обавести? своје патриоте о извршеним припремама, да сам (лично) оде преко Беча у Напуљ како би присуствовао експедицији (походу). Ја, са своје стране немам велико поверење у ту далеку (удаљену) акцију, условљену разним околностима, а уз то без наизглед прилике да се исконском непријатељу начини нека диверзија. Ови људи су, уосталом, пре кратког времена показали шта могу (умеју), иако их је у та мир(нодопск)а времена турска надмоћ спречила да остваре своју намеру. Уз садашње околности (прилике) долази и то да отоманска Порта своје грчке (православне – прим.прев.) поданике веома терорише, те они неће пропустити ниједну прилику да се тога ослободе. О томе желим да обавестим Ваше царско величанство, а Ви, према прилици (мишљењу, стању ствари) отпишите грофу Дауну у Напуљ.

Уосталом, српски владика из Бача (мисли се вероватно на валдику бачког – прим.прев.) био је неколико пута код мене и уредно молио да се овласти владика из Ерлауа (Јегра) да би се из окова ослободио протопоп (прота) и да се они не ометају у својој вери. Нека са Дворски ратни савет о овом случају посаветује са Угарском канцеларијом, и да се при садашњим врло деликатним околностима ово оконча, да се српаки народ, од ког се могу очекивати добре услуге, не би удаљио (одустао).

Налазим да се овде налази неколико пукова киразира (коњице) и све карабињерске (коњаници наоружани карабинима) чете без киразира, па молим, уколико је могуће да се киразири пошаљу накнадно, или да се бар прибаве (обезбеде) за следећу кампању.

Да се обнародује да ли ће царска управа и Јевреји који су преузели снабдевање гарнизона, почети да подижу смештаје за смештај нових житарица и оваса (зоби), што би било најбоље обавити са Угарском дворском канцеларијом, како би се благовремено отклониле сметње, јер су снабдевачи били обавезни по уговору да до краја јула обезбеде залихе, и том благовременом куповином отклони будућу велику штету царској привреди (економији), јер се друкчије одузима зимско издржавање (опскрба) јединица. Када угарски сељак напусти своје место и понесе новац, изостављајући многе друге разлоге, ове недозвољене ствари се не могу одобрити.

Превео са Немачког
Јован Валрабенштајн
Нови Сад,
Март 2012. године.

Превод сачуваних докумената, обавештајних података, наредби, извештаја и бележака о току припрема за почетак борбених дејстава у битци код Петроварадина, а који чине део ратног дневника принца Еугена Савојског, ради лакшег праћења дати су хронолошким редом без икаквих додатних коментара или објашњења.

Заборављени догађаји, места и људи, који су почетком осамнаестог века својим делом свакако променули токове савремене историје Европе, па и наших крајева, а пред обележавање тристоте годишњице битке код Петроварадина, стручној јавности представљамо документа онако како су до данас сачувана.

У оригиналу ови рукописни прилози из Ратног архива у Бечу (Kriegsarchiv Wien, документ 282) су сложени онако како је дато на миркофилму, који се налази у фонду Музеја града Новог Сада, а који у целости објављујемо.

Heüte als den 9ten Julij ist meinem Graln von dem
comandirten Grenadier Lieuth: zu Salankement ein
Türckh: Schreiben zugeschicket, welches diesem der Em:
min zu Surduk (: wie der beygehende Extract zeiget :)
unter einem Couvert von Türckhischen Papier mit 16. Pett-
schafften versiegelter jedoch ohne einige außschrifft zuge-
stellet, und der vorgedachte Lieuth: in Meÿnung,
daß er etwa einen Zettel darunter antreffen würde,
zuerst erbrochen, jedoch, da er nichts als ein Türckh:
Schreiben darinnen gefunden, hat er dieses sogleich
nacher Peterwardein senden wollen, und zwar ehe
daß jemand davon etwas gewust, womit mich
mein Grad alsofort zu dem allhiesigen Türckhischen
gränitz dollmetsch Beringer geschicket, mit dem
befehl, daß er solches alsofort ins teutsche über-
setzen solle, weilen aber das erwehnte Schreiben
ziemlich lang, und mit einem hohen Stylo ver-
fasset, hat dieses sobald ohnmöglich geschehen
können, dahero mein Grad, welches so lang, biß
das Translatum fertig, nicht gedult tragen wollen,

282

9. July 716

1

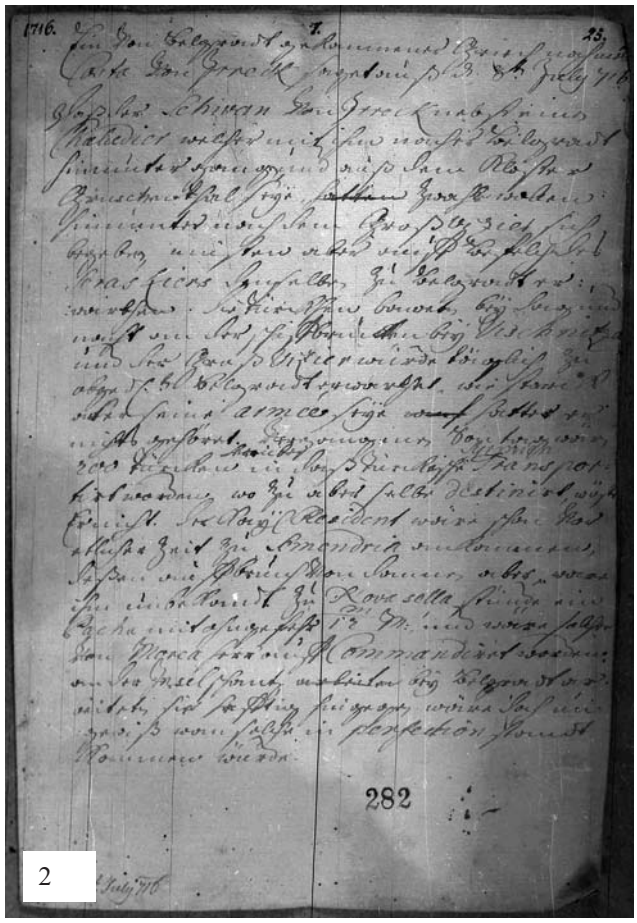

1716. 7. 23.

282

2

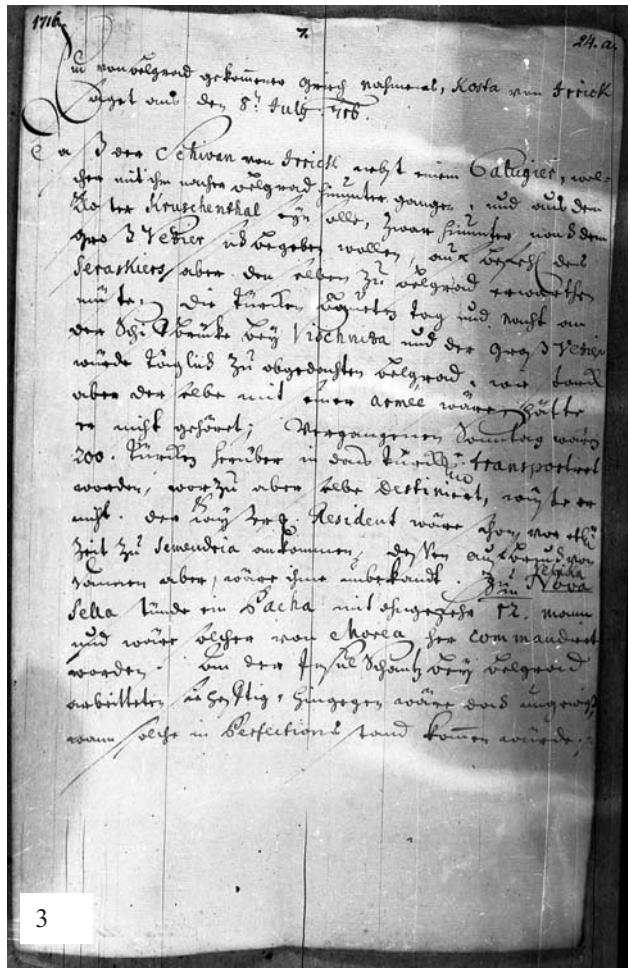

1716. 7. 24. a.

3

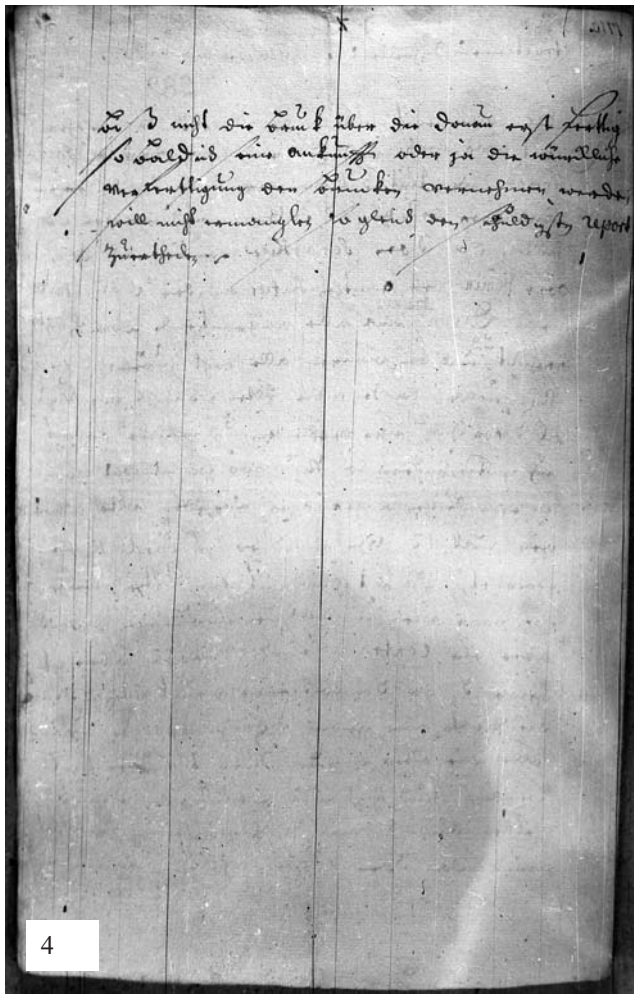

4

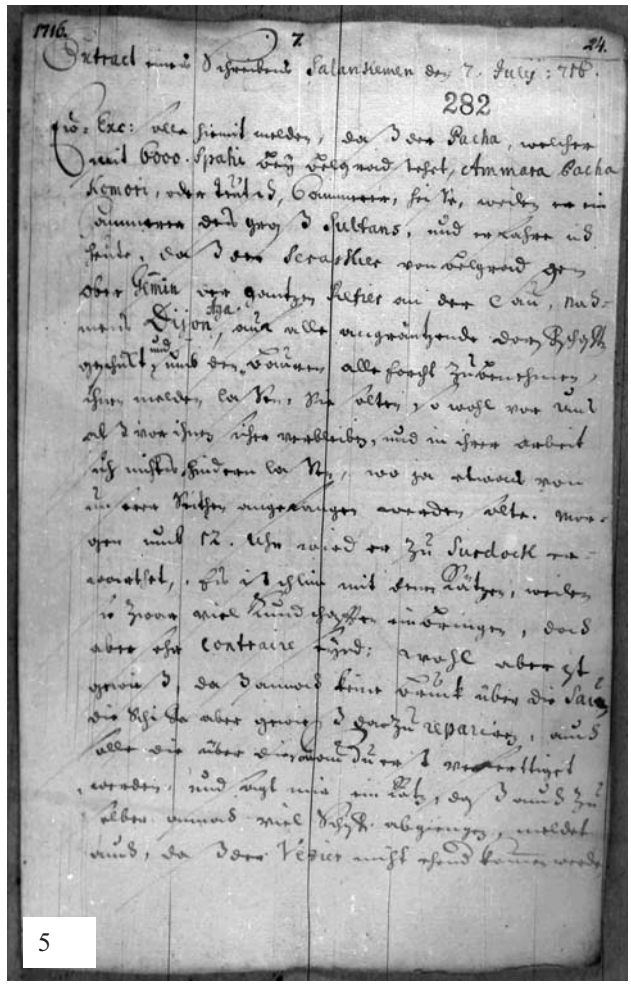

1716. 7. 24.

282

5

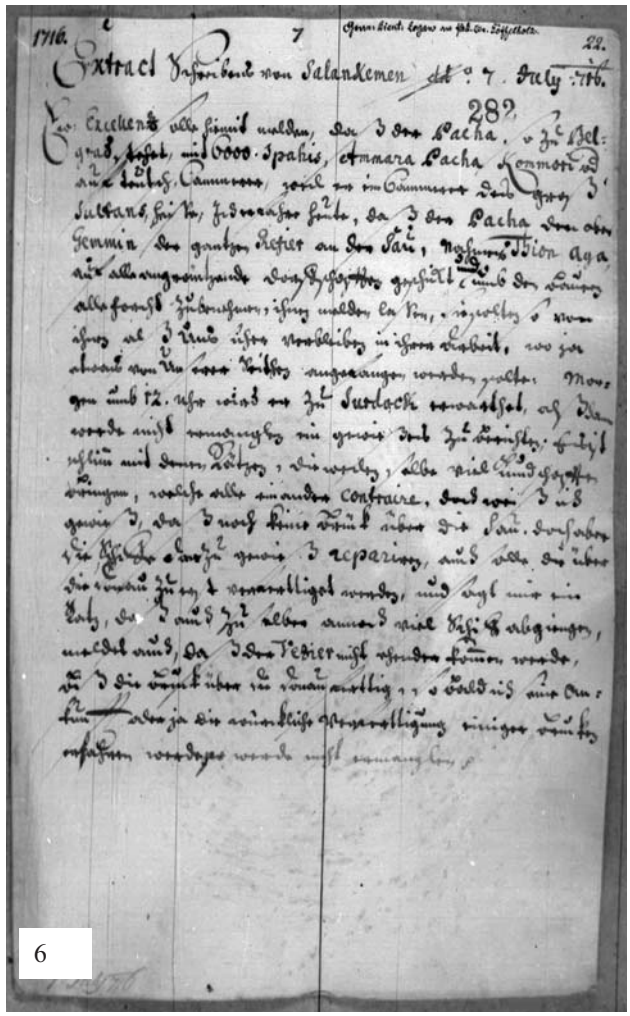

6

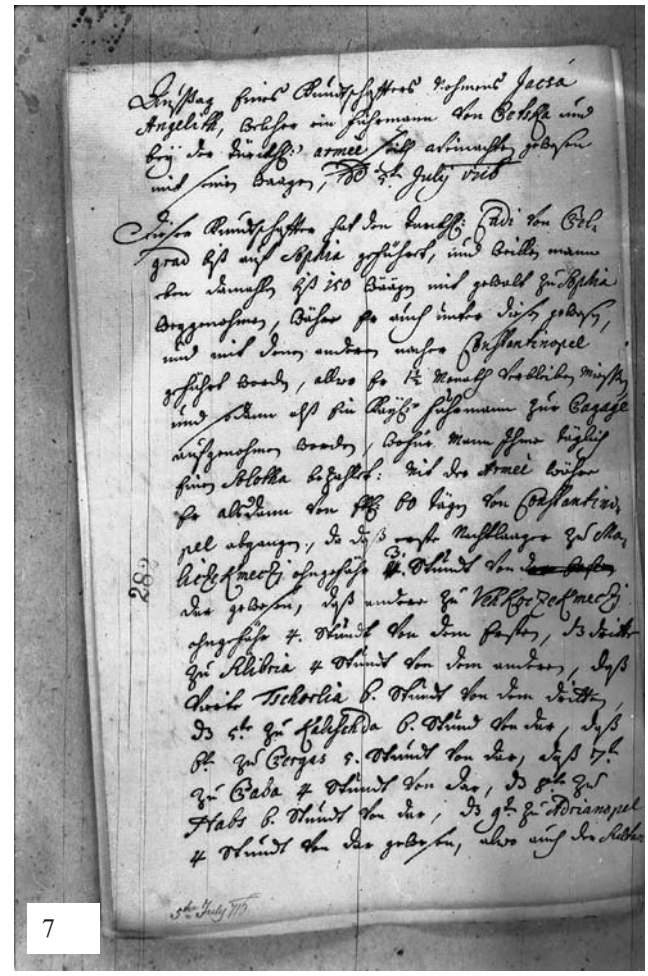

7

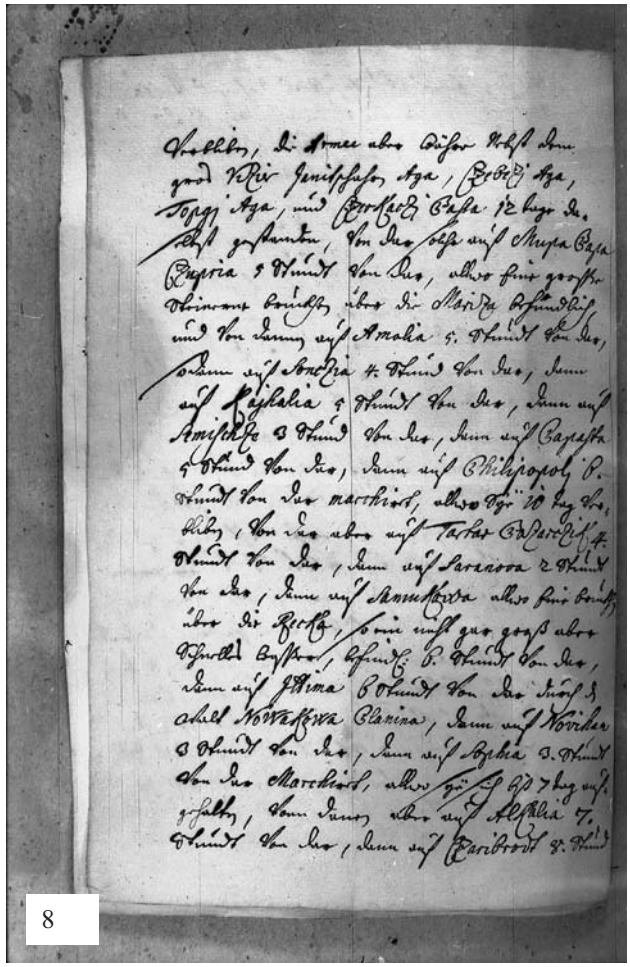

8

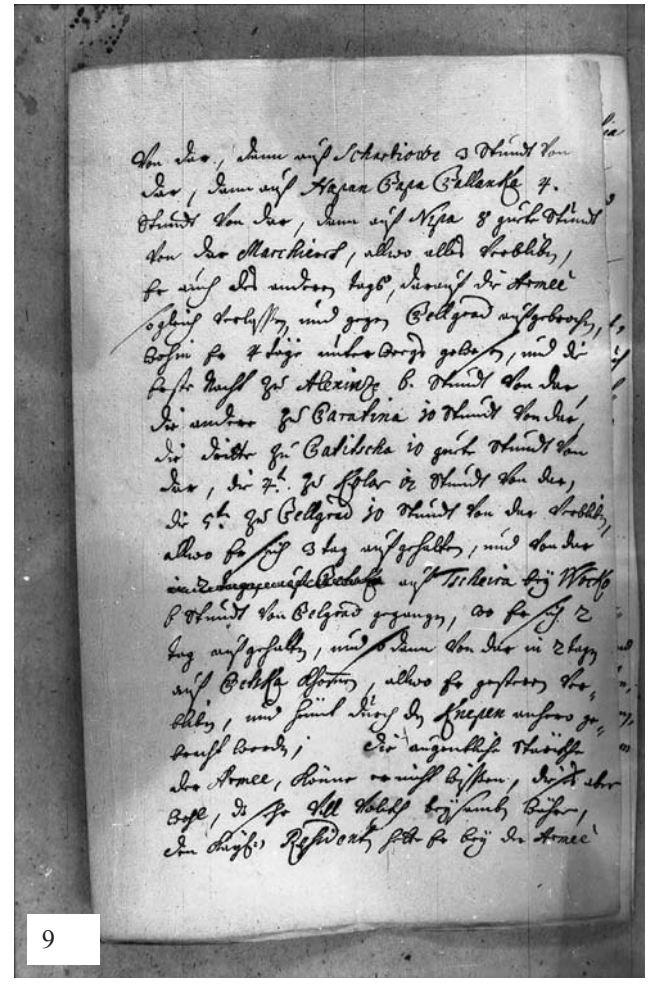

9

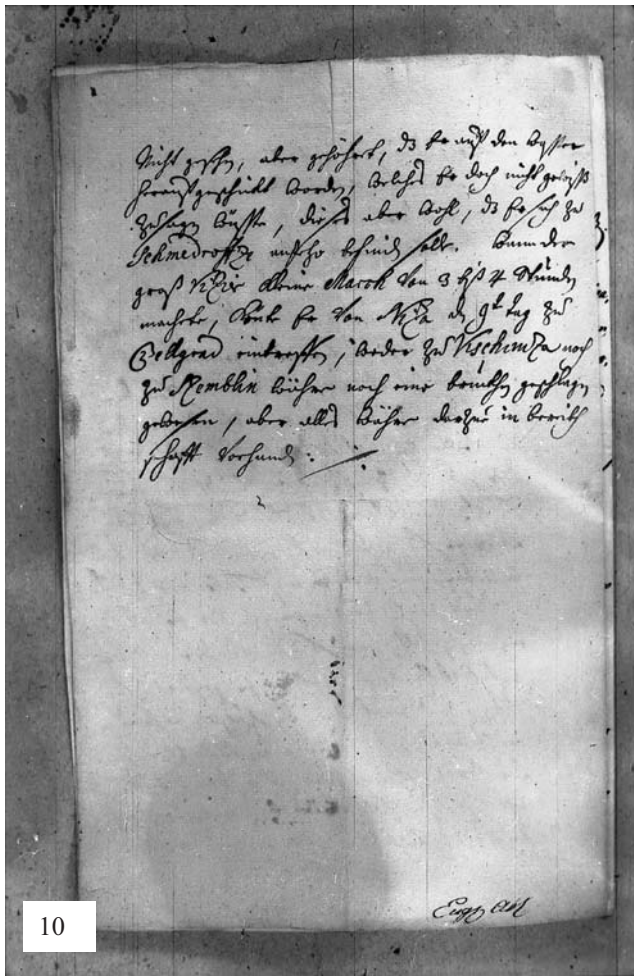

10

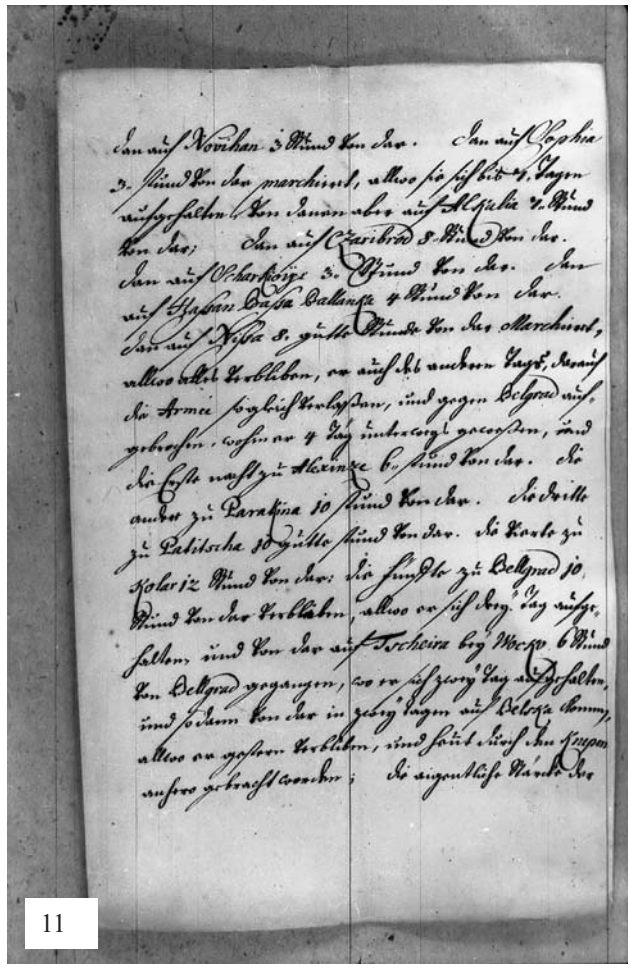

11

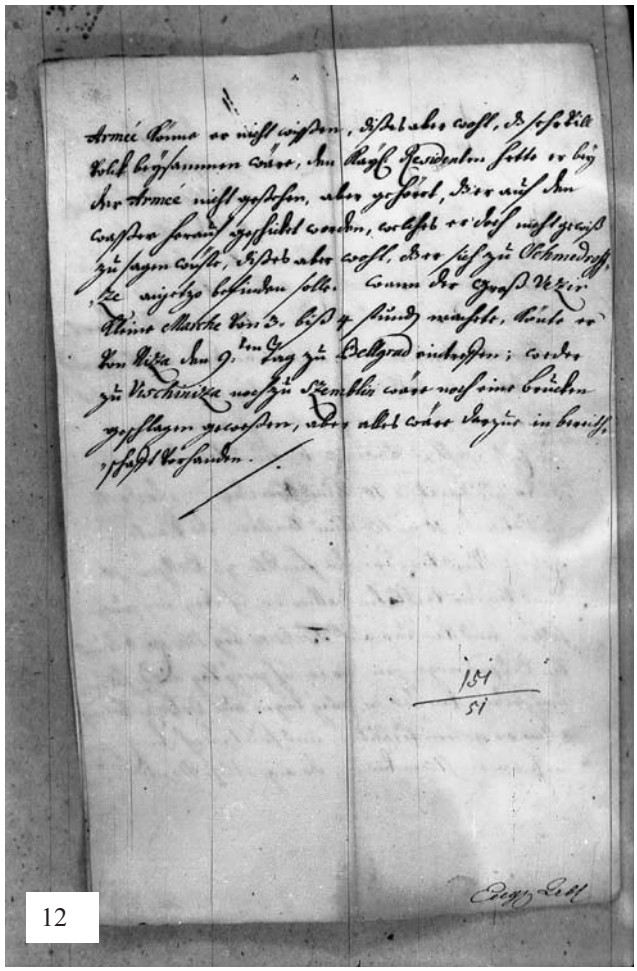

12

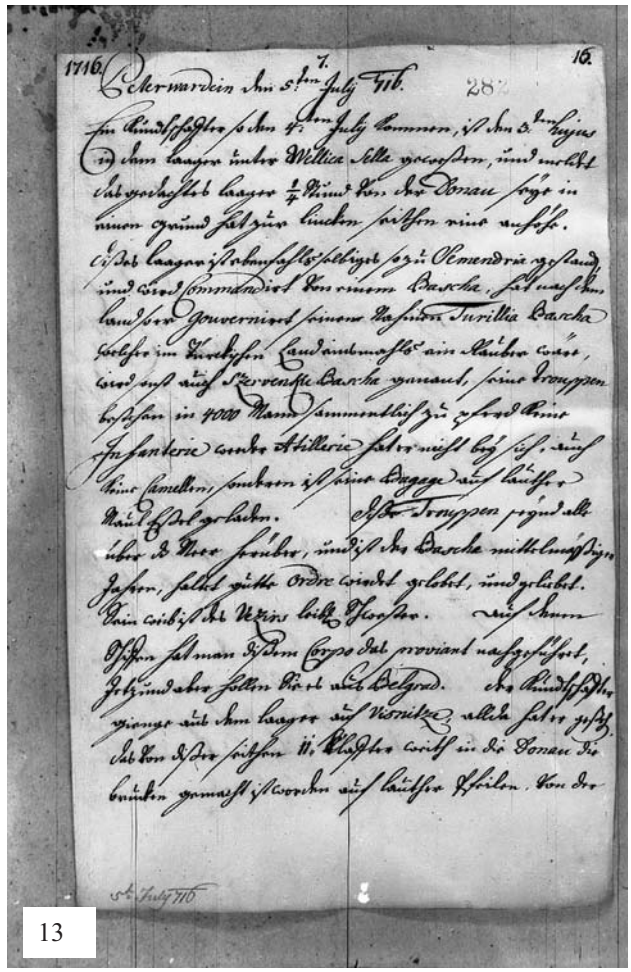

13

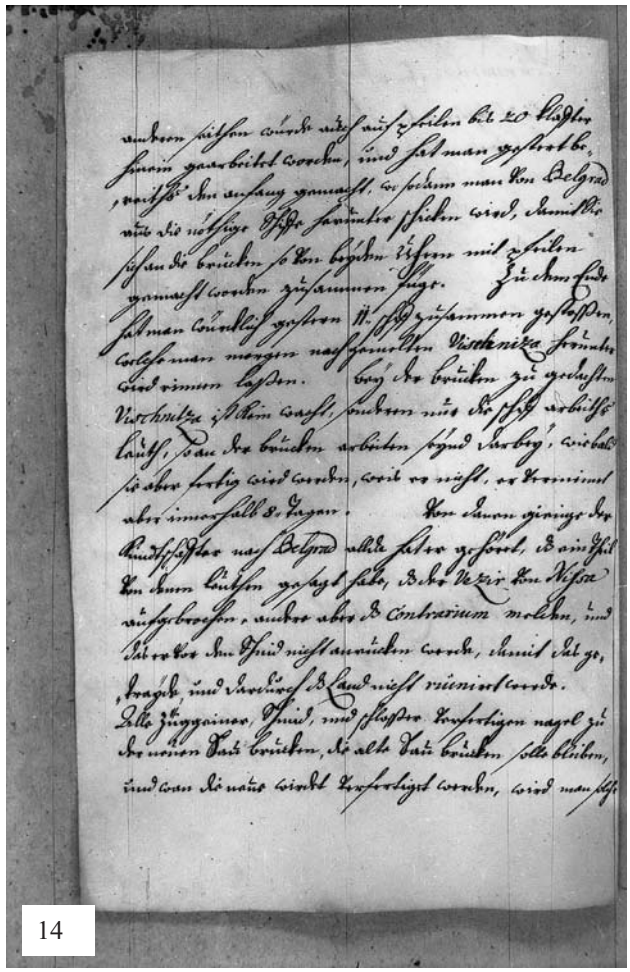

14

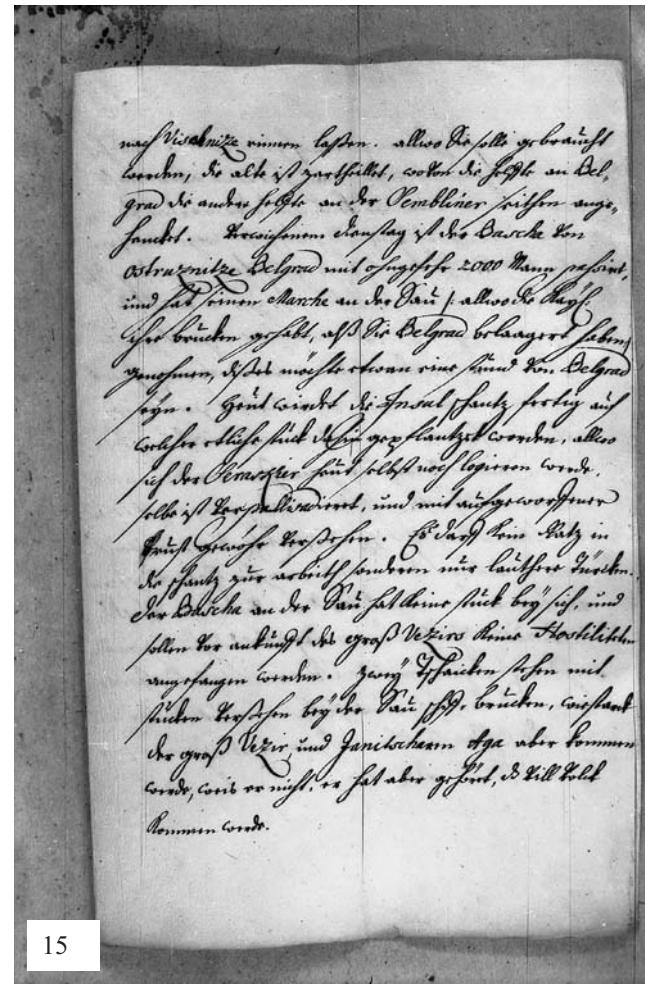

15

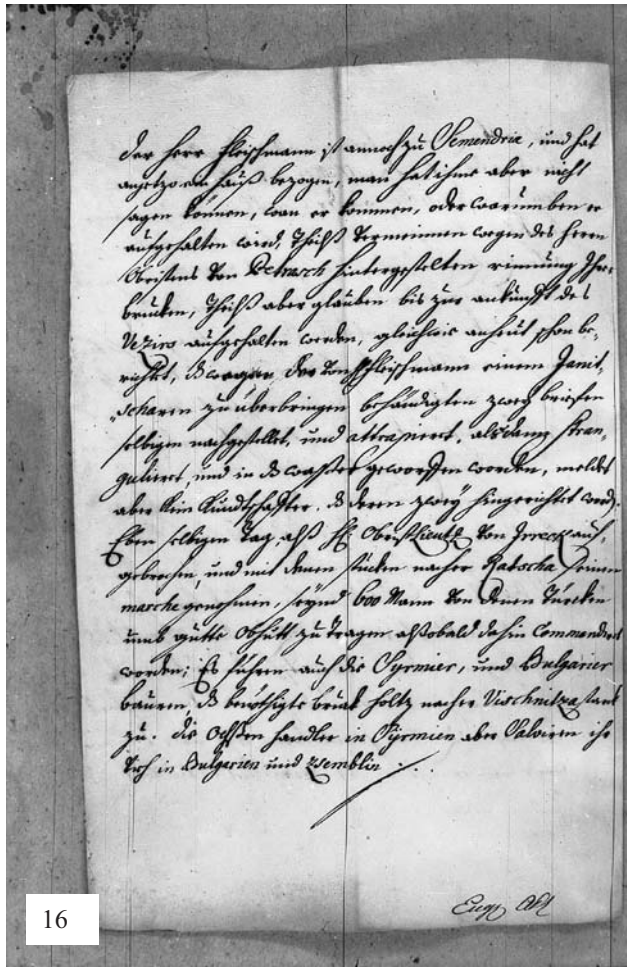

16

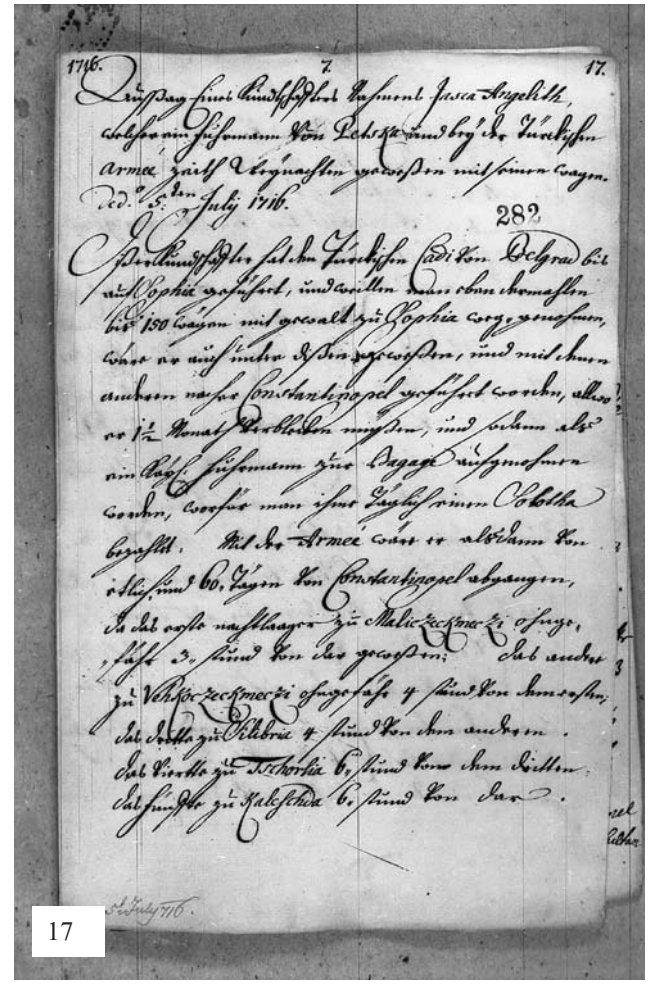

17

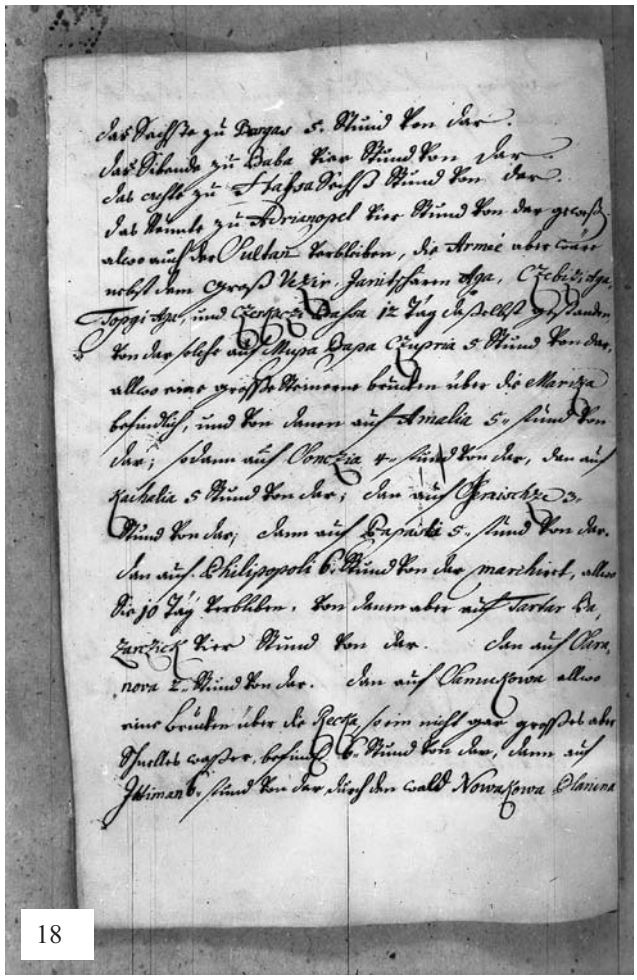

18

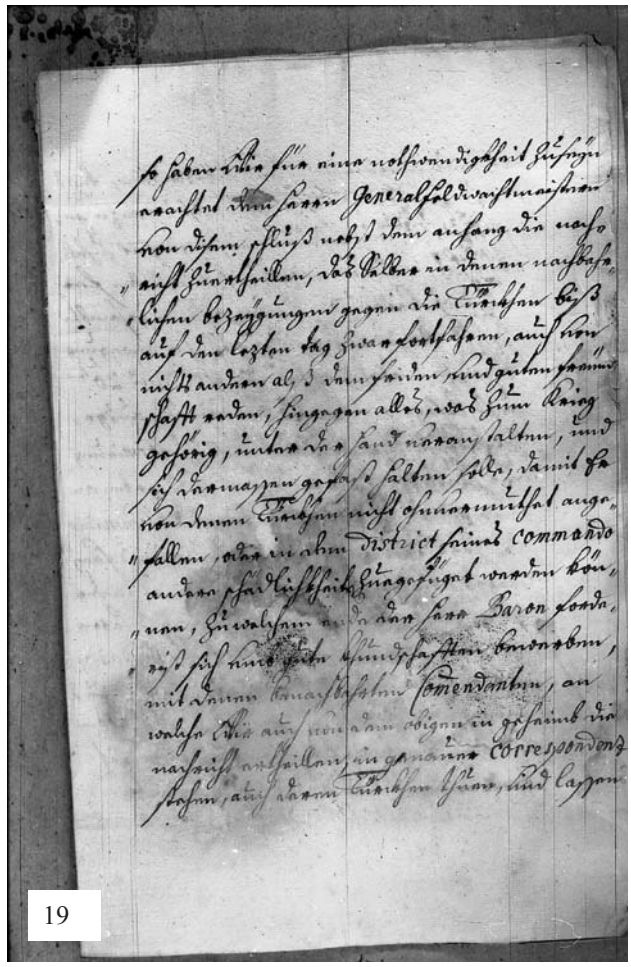

19

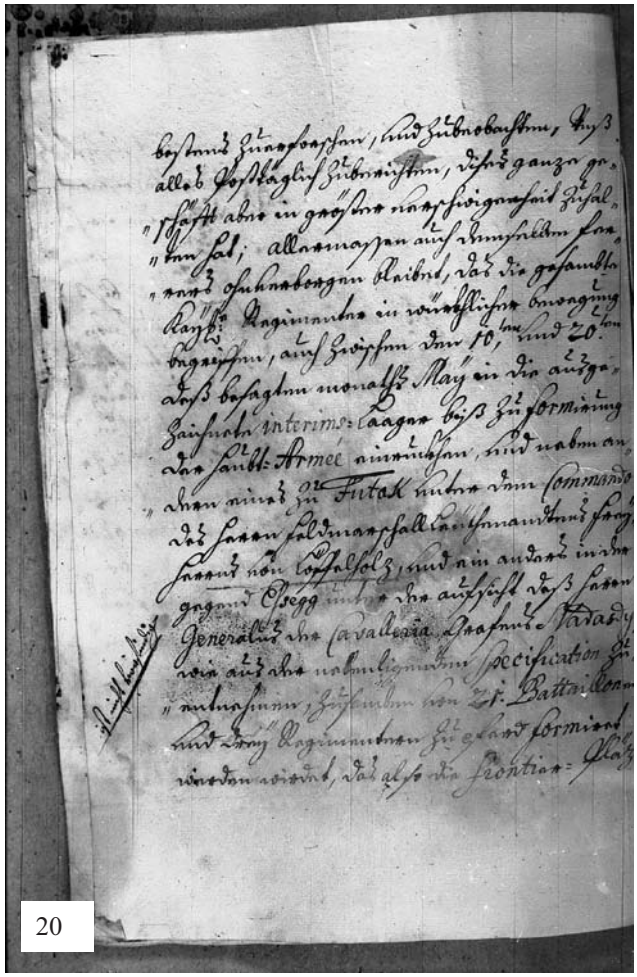

20

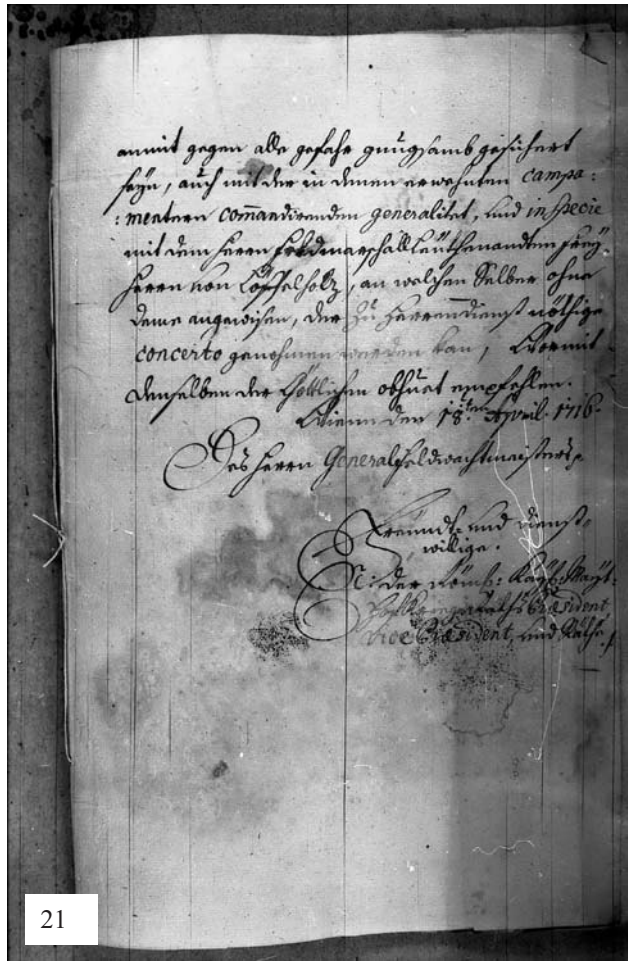

21

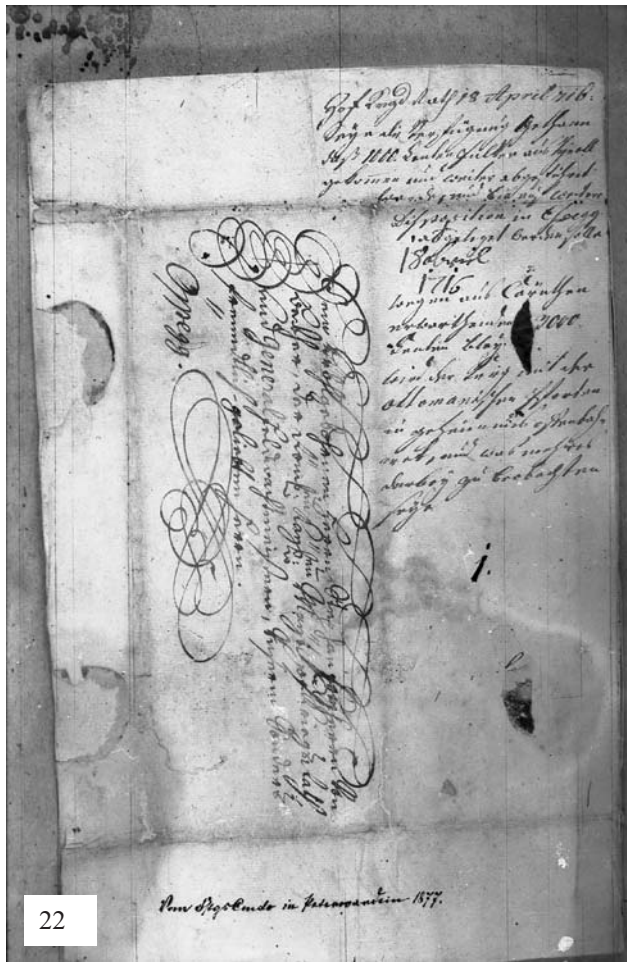

22

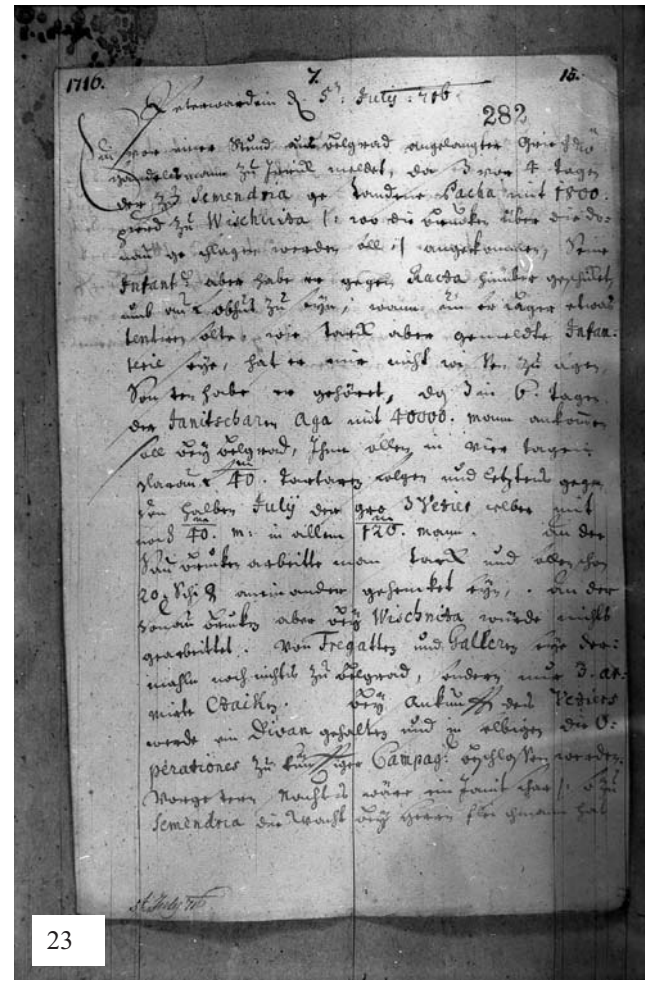

23

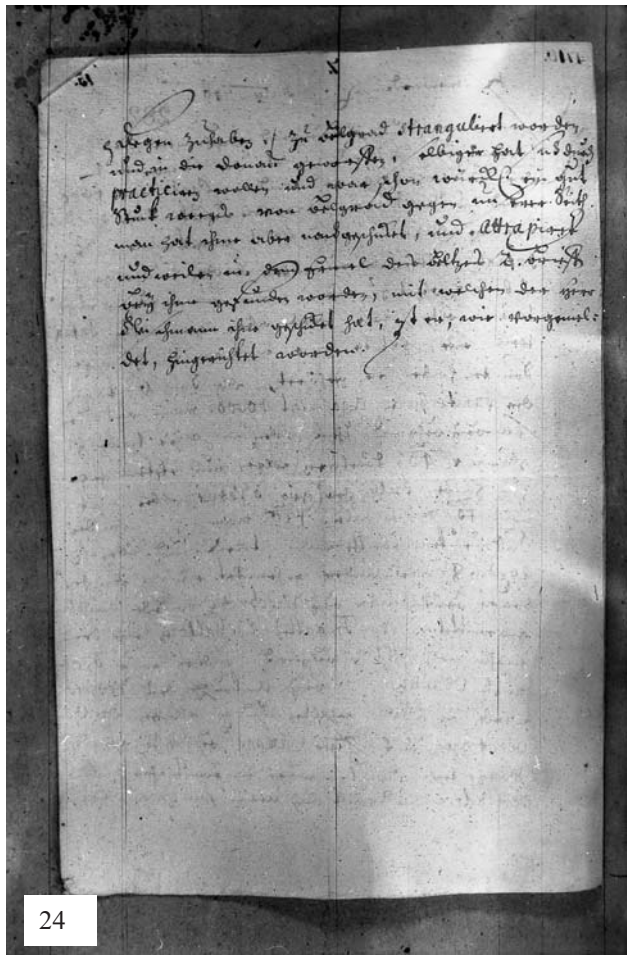

24

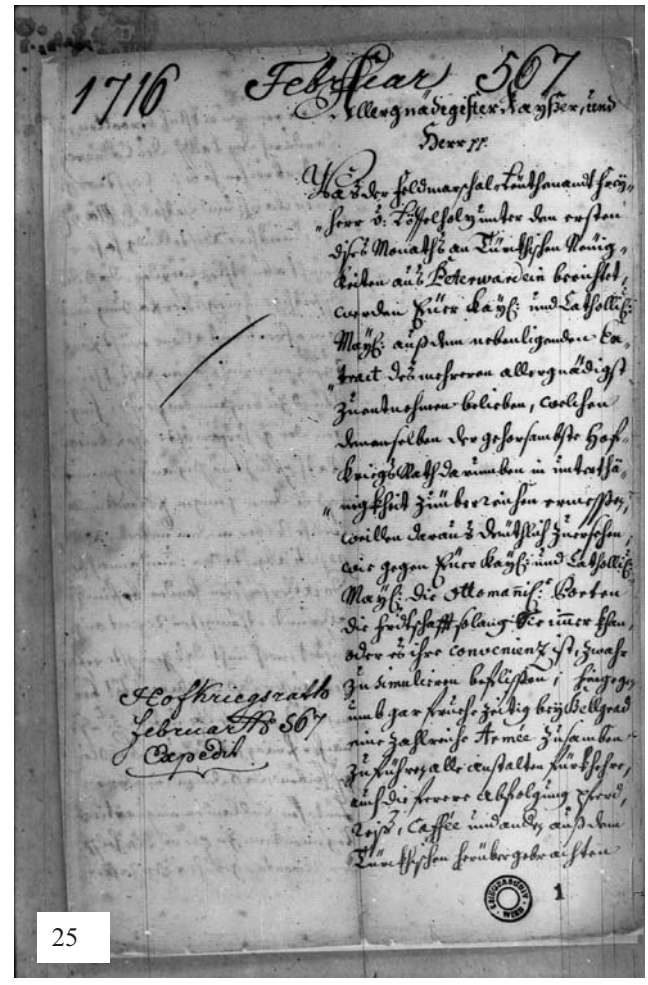

25

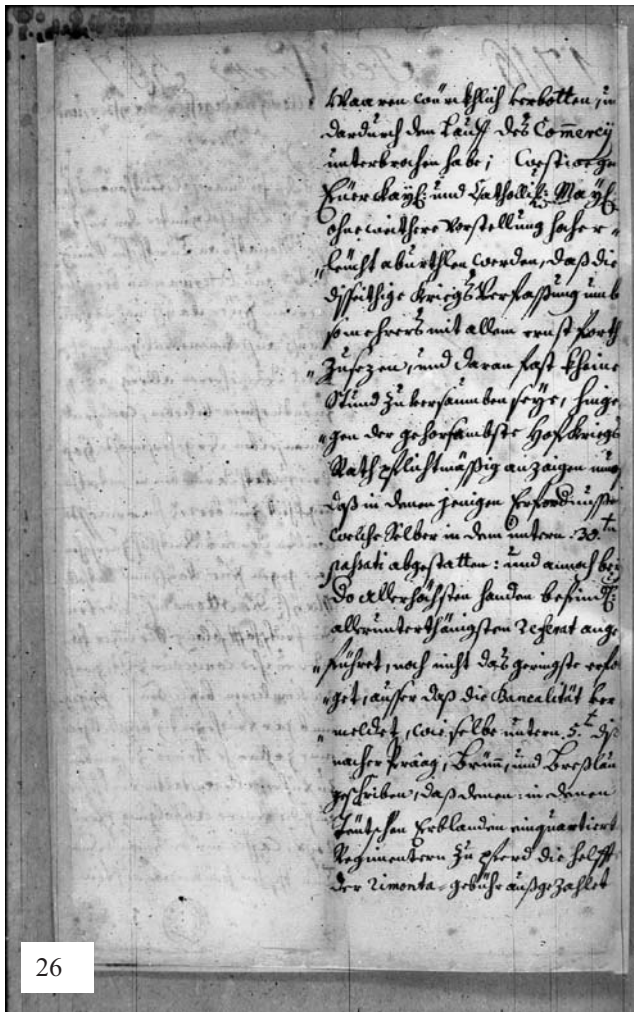

26

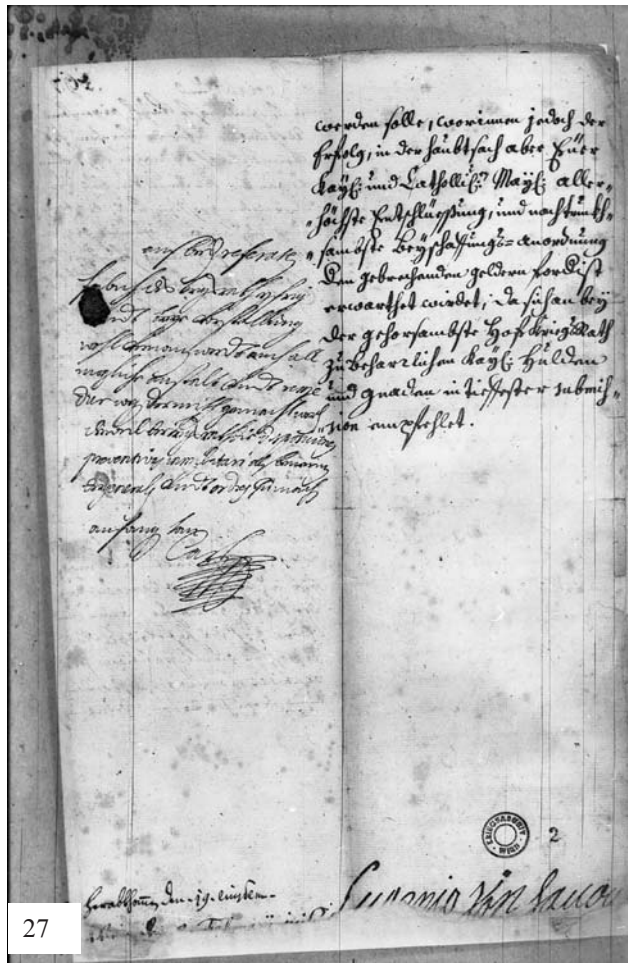

27

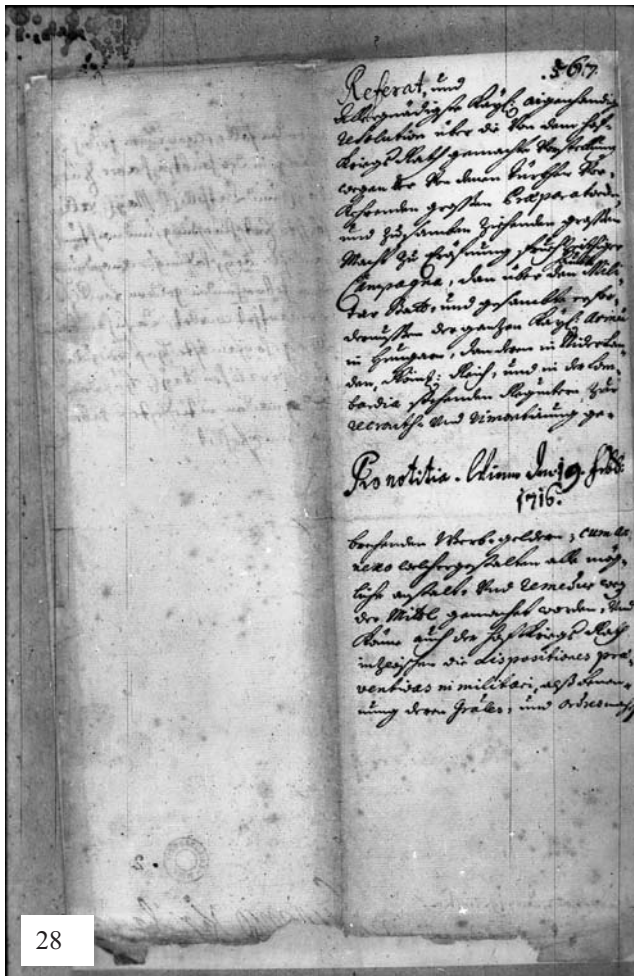

28

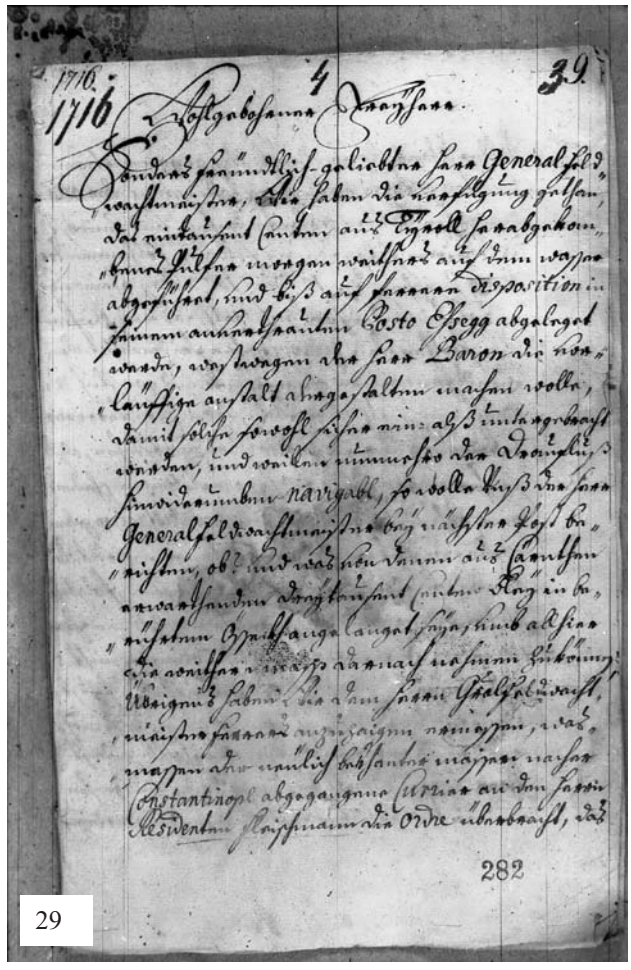

29

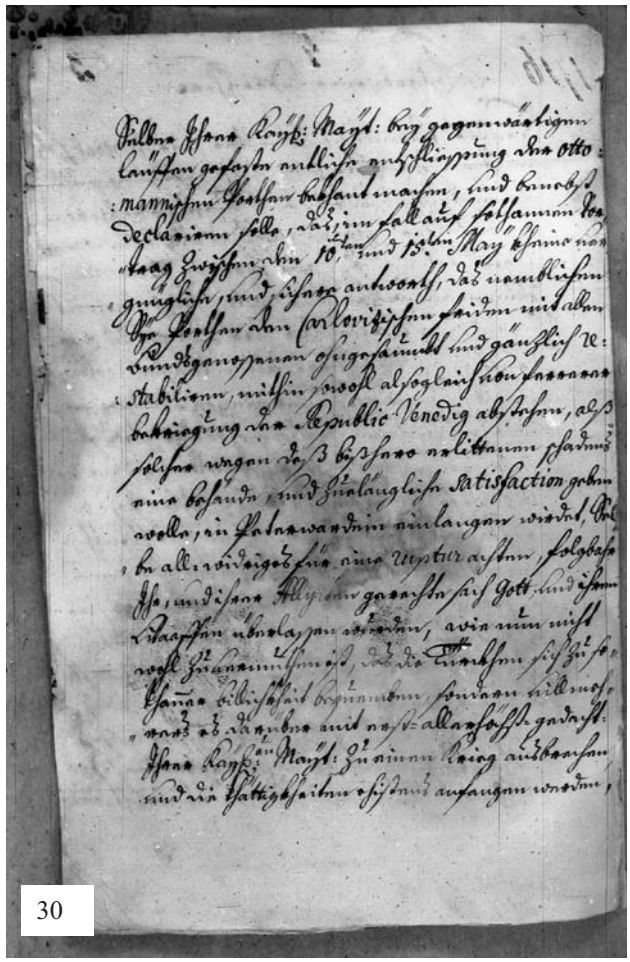

30

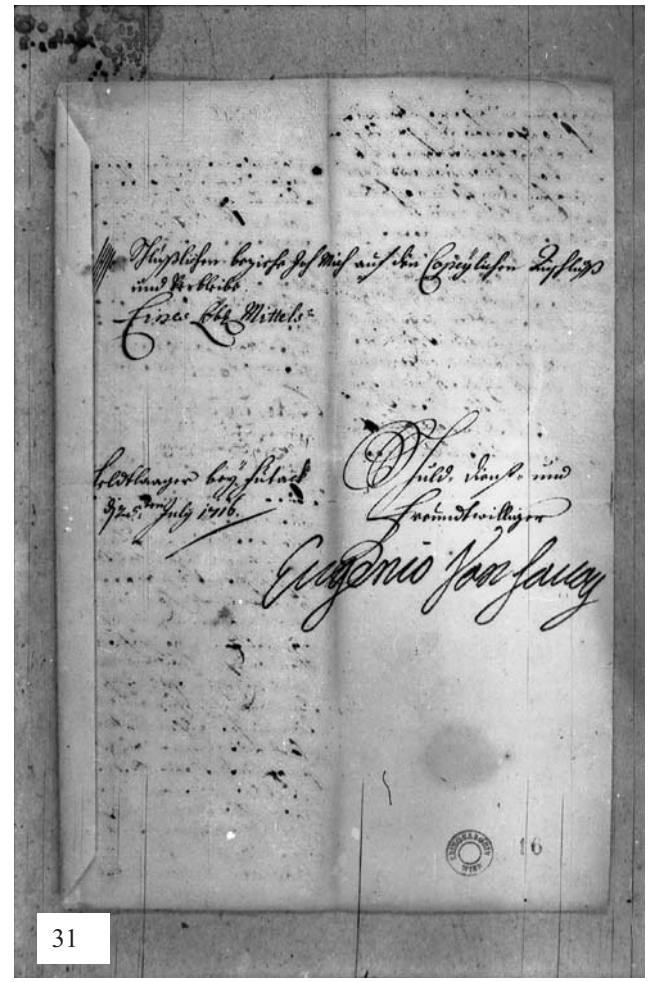

31

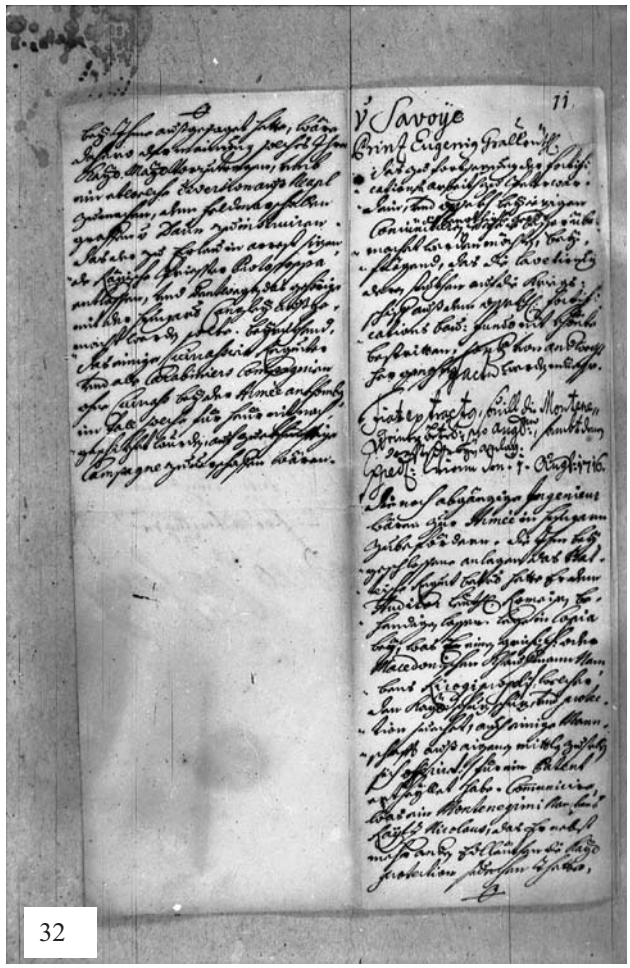

32

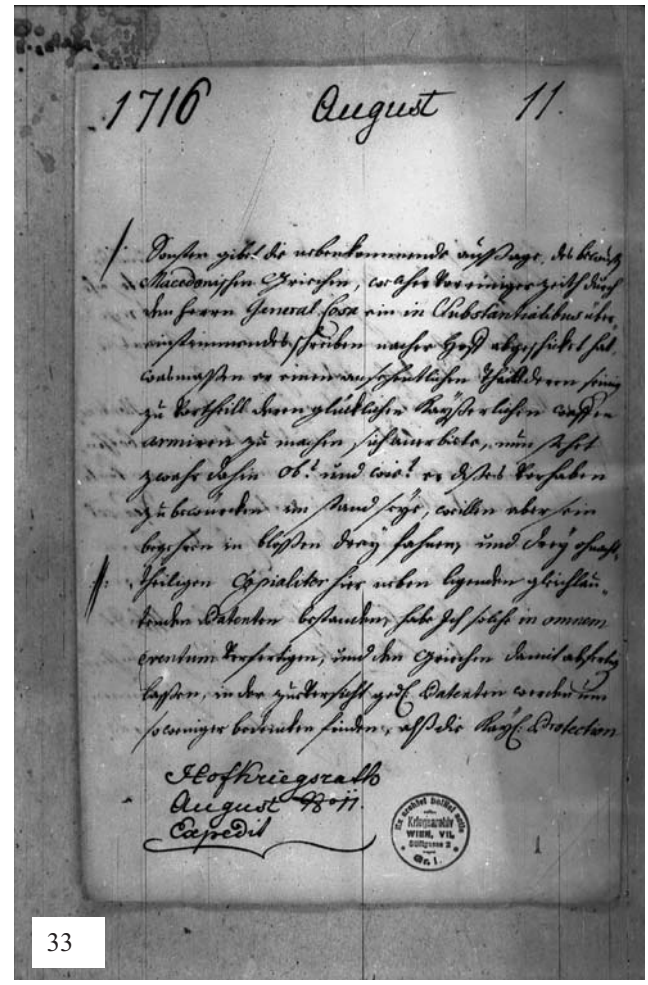

33

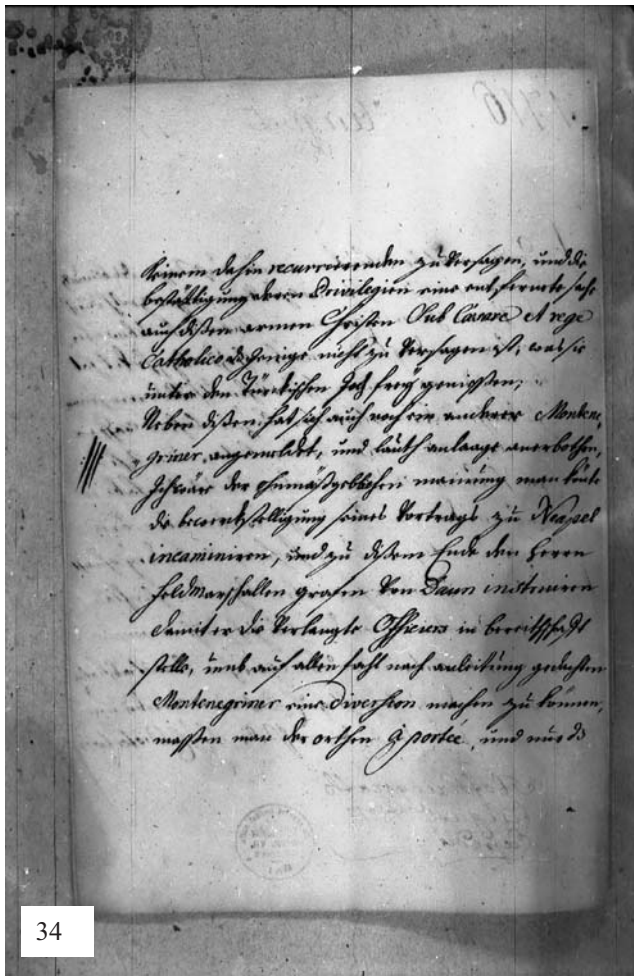

34

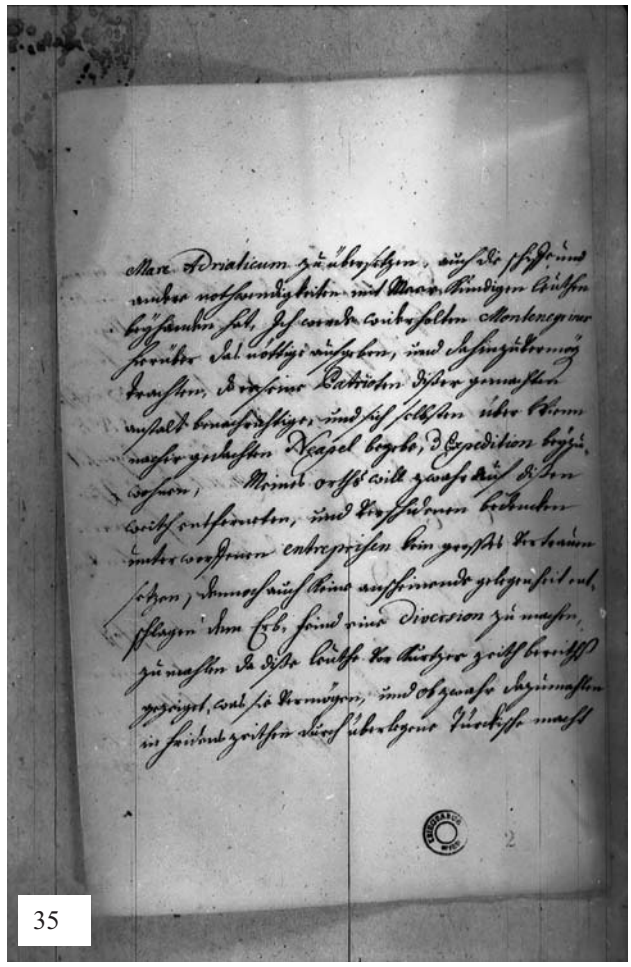

35

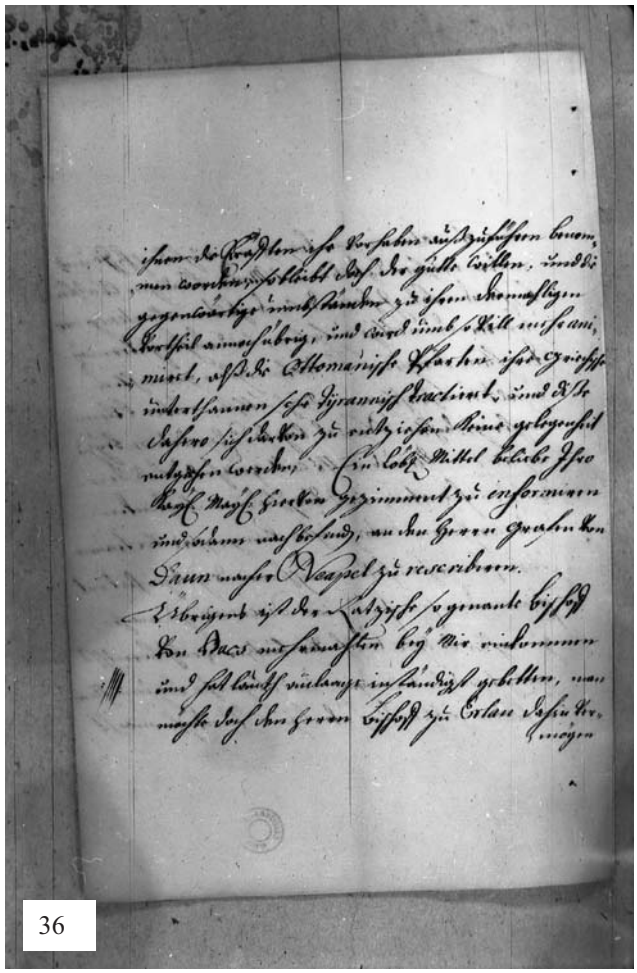

36

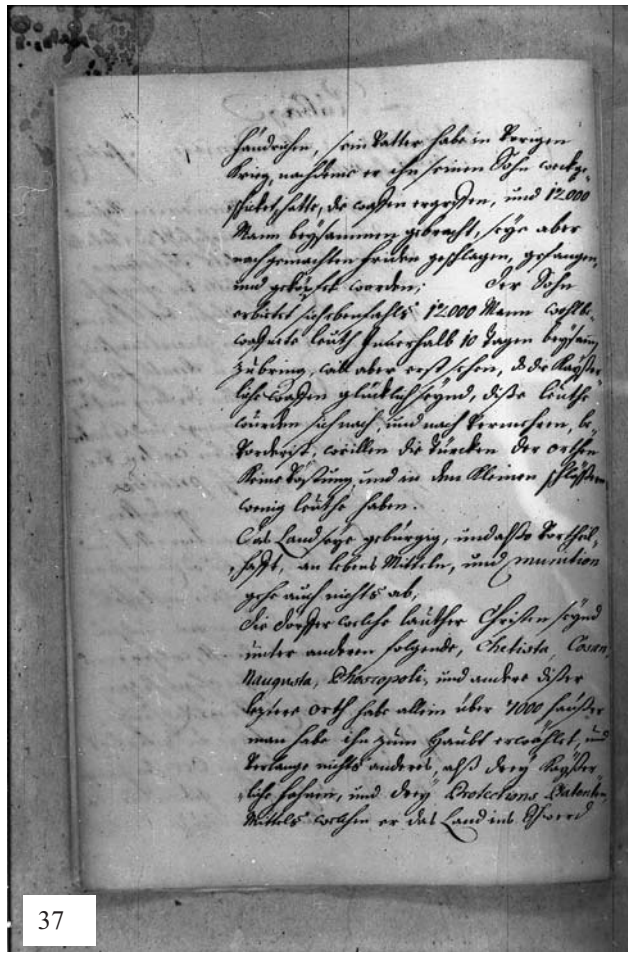

37

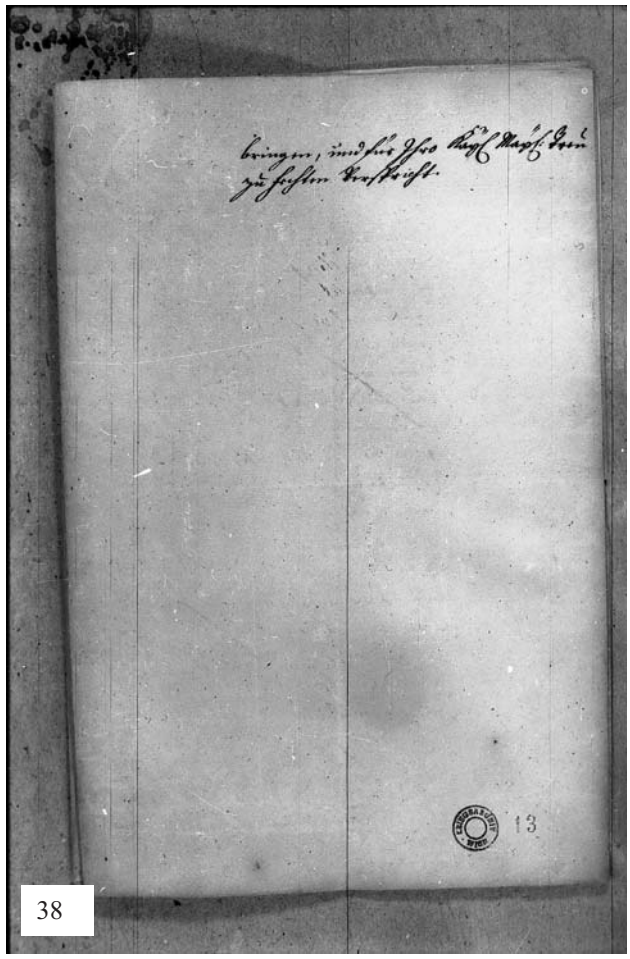

38

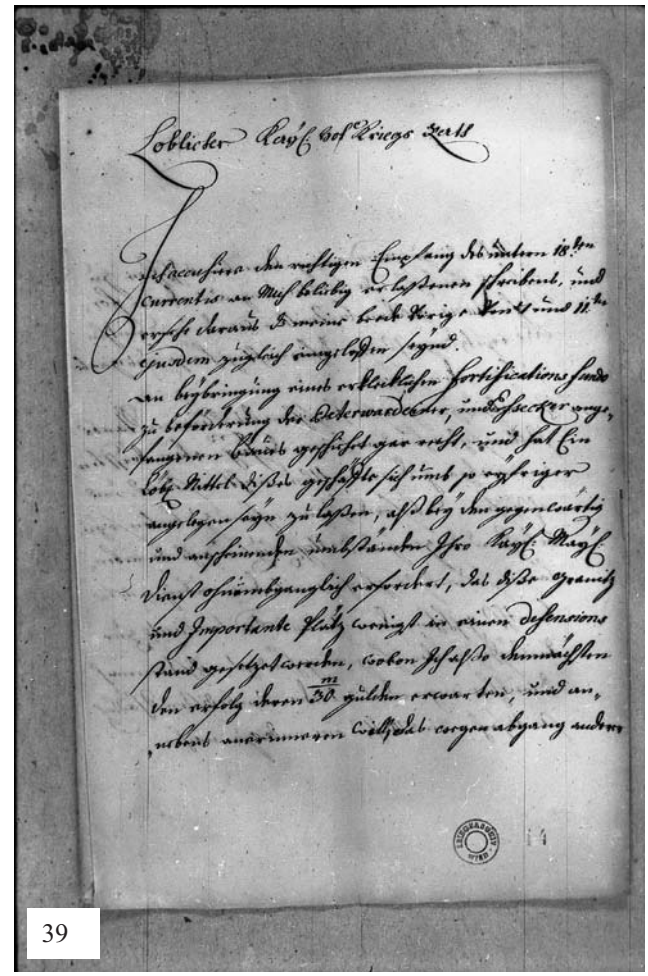

39

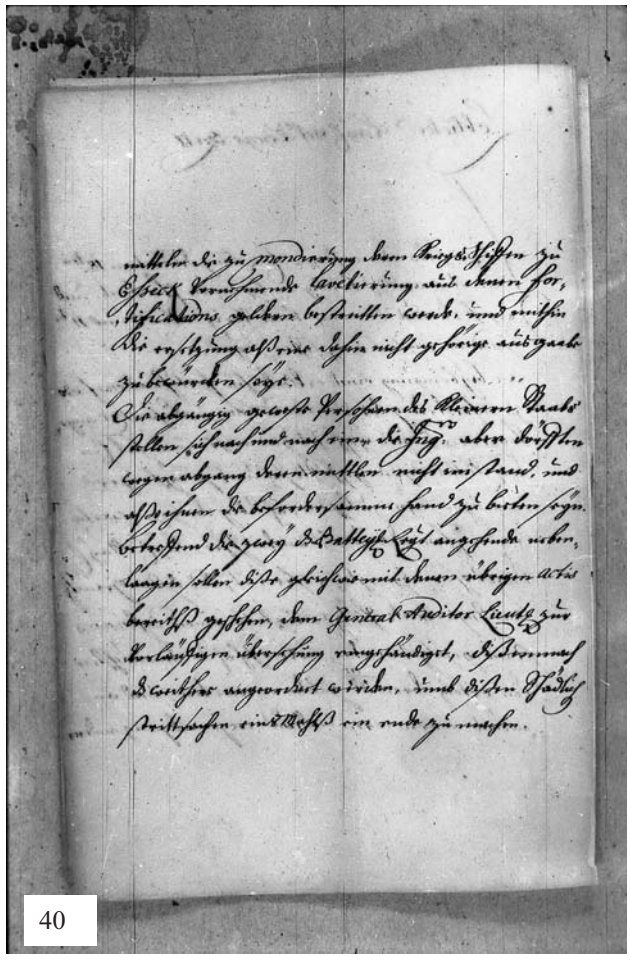

40

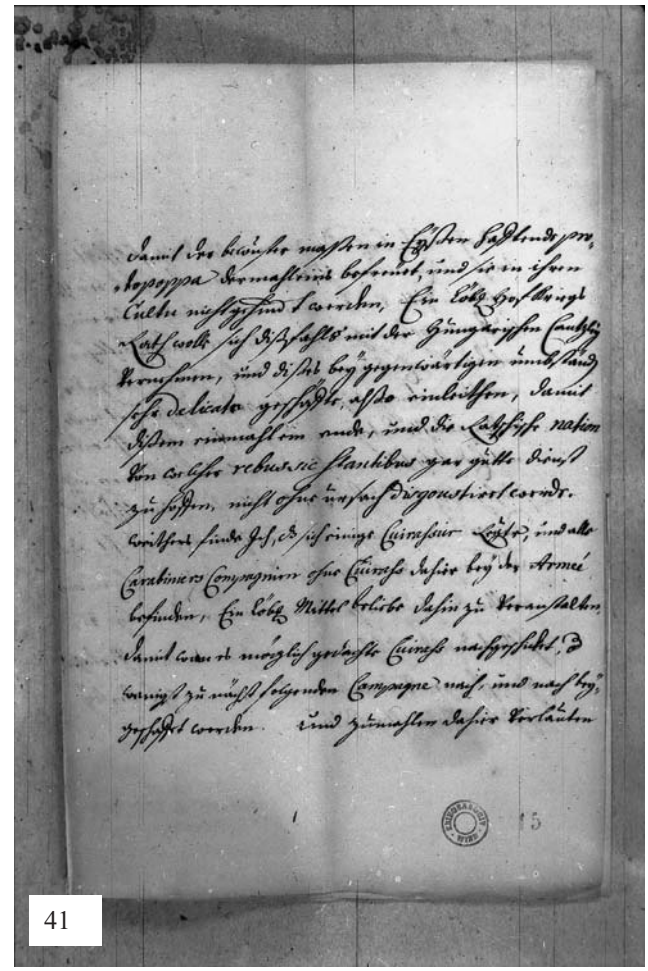

41

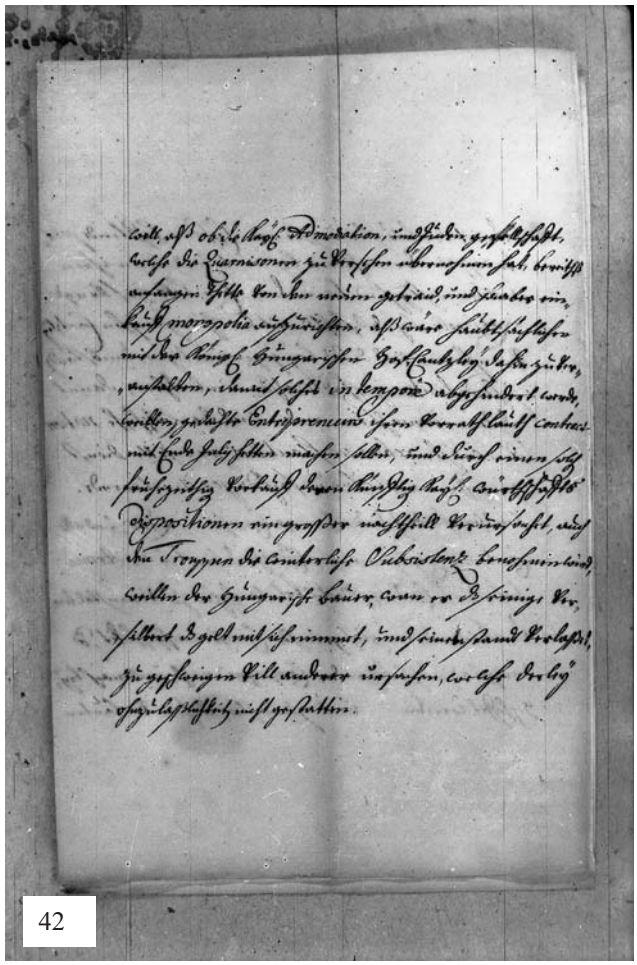

42

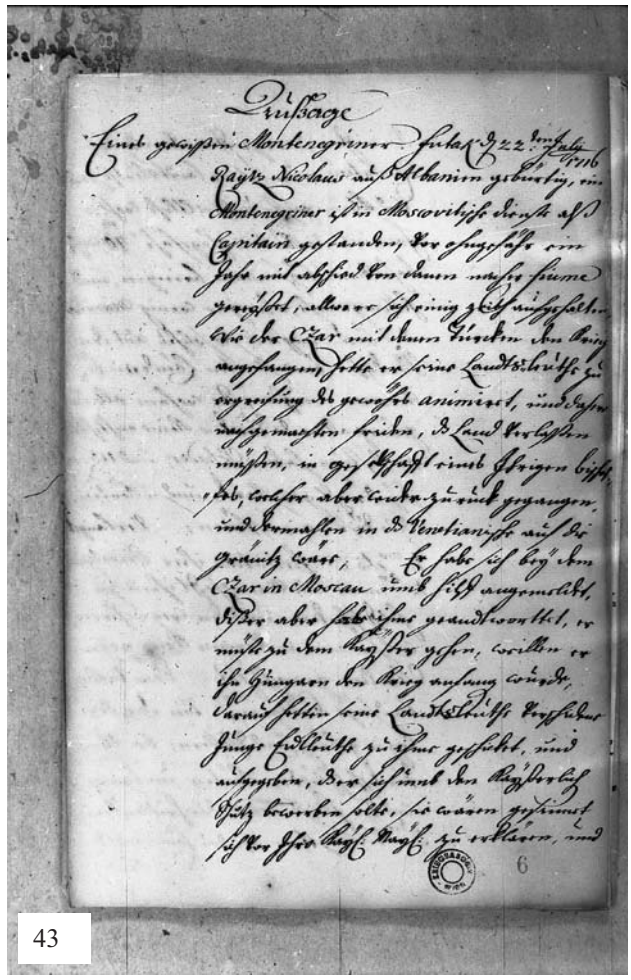

43

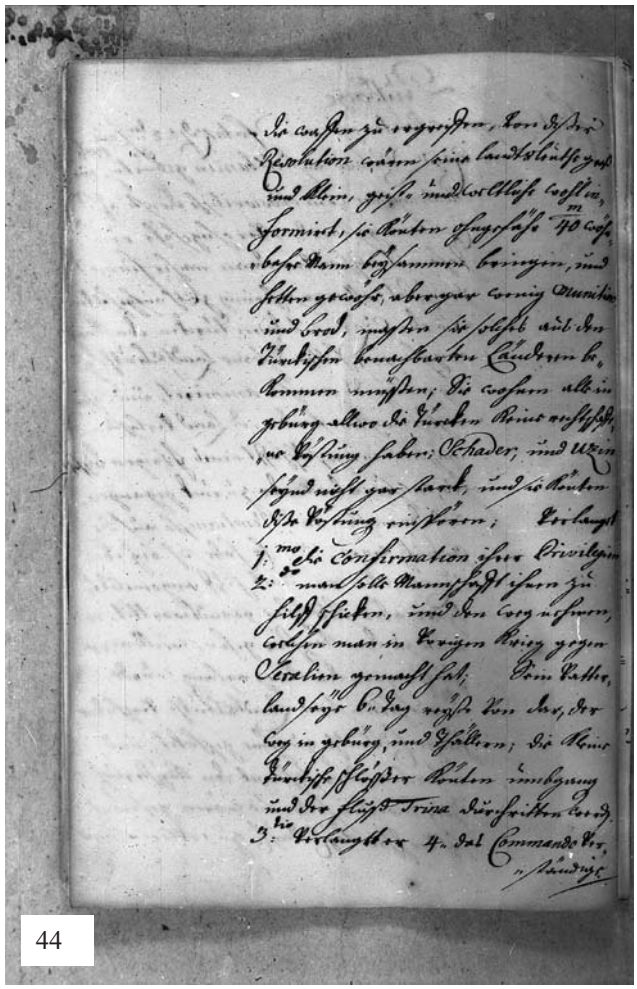

44

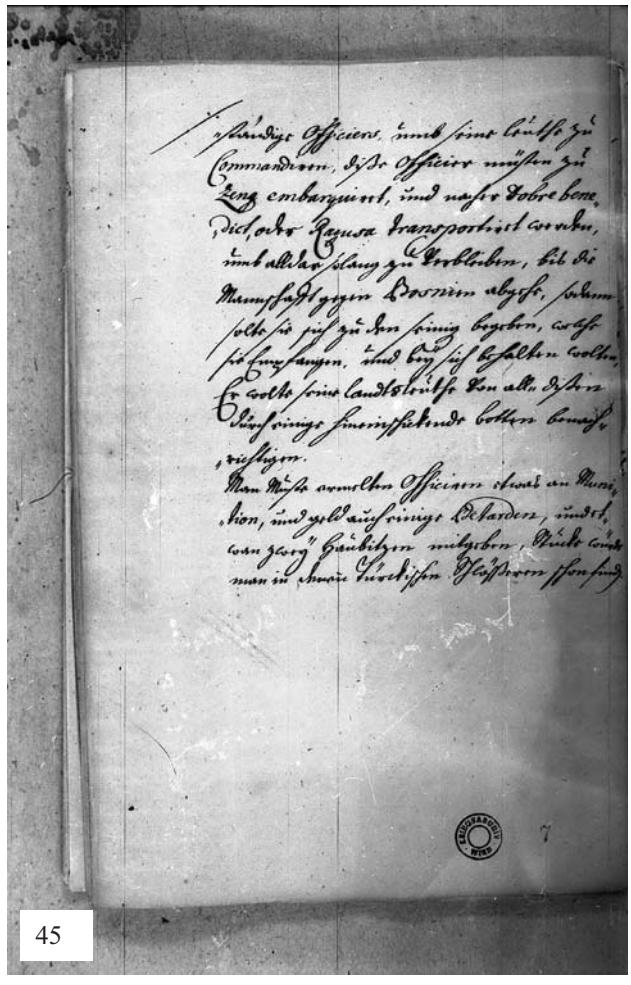

45

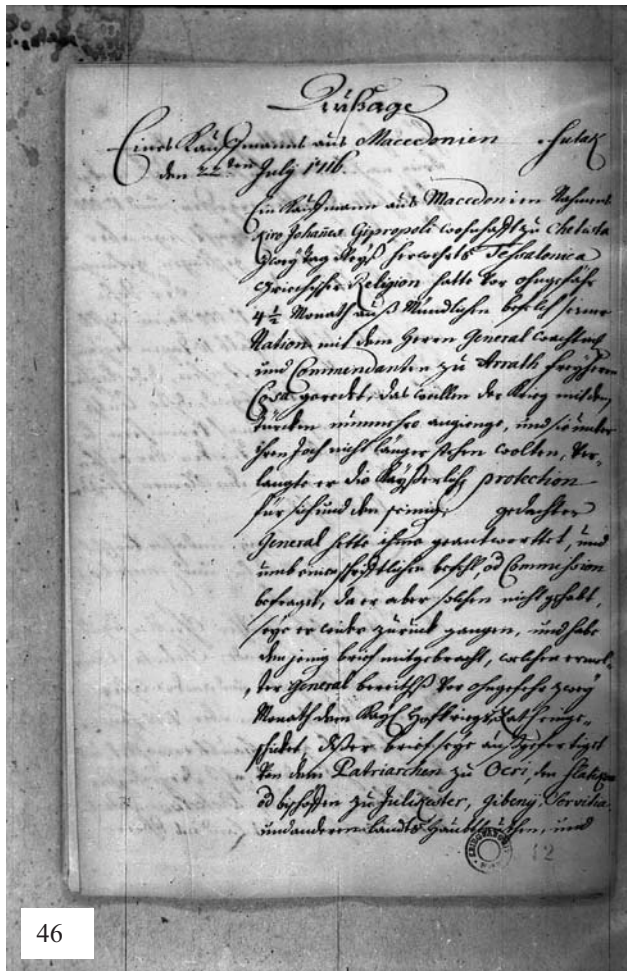

Zubage

Einer Kay[serlichen] Gemainat aus Macedonien Salak
den 22ten July 1716.

Ein Kay[serlicher] Gemainer aus Macedonien Nahmens
Ein Johannes Giporopolo wohnhafft zu Chelada
ging den 29ten Aprilis Jerusalem
Griechischer Religion stellt vor Ungrische
4½ Monath auf 8 Mundleuth bey der Ihro
Nation mit dem Herrn General Comissary
und Commendanten zu Arnath Hungern
Sie garnicht, daß Sullen der Berg mit
Turcken nimmehr angienge, und sie nicht
Ihro daß nicht länger stehen wollen, Ver-
langte er die Ungarische protection
für sich und sein
gnädigster
General selbe ihme gnaden worthet, und
ihm einen schrifftlichen brieff, ob Commissarn
befragt, da er aber stehen nicht gefall,
sage er wider zurück gangen, und habe
ihm sein brief mitgebracht, welcher erml.
der General benifft der Ungrische zeug
Monath dem Ihro Hochfürstl. Gnaden
stieben. Aber brief sage in Griechischer sprach
von dem Patriarchen zu Ochri, den Salaka
ob bessern zu Julie[ster], gibeny, Servicha
und andern Landts Leuthen, und

46

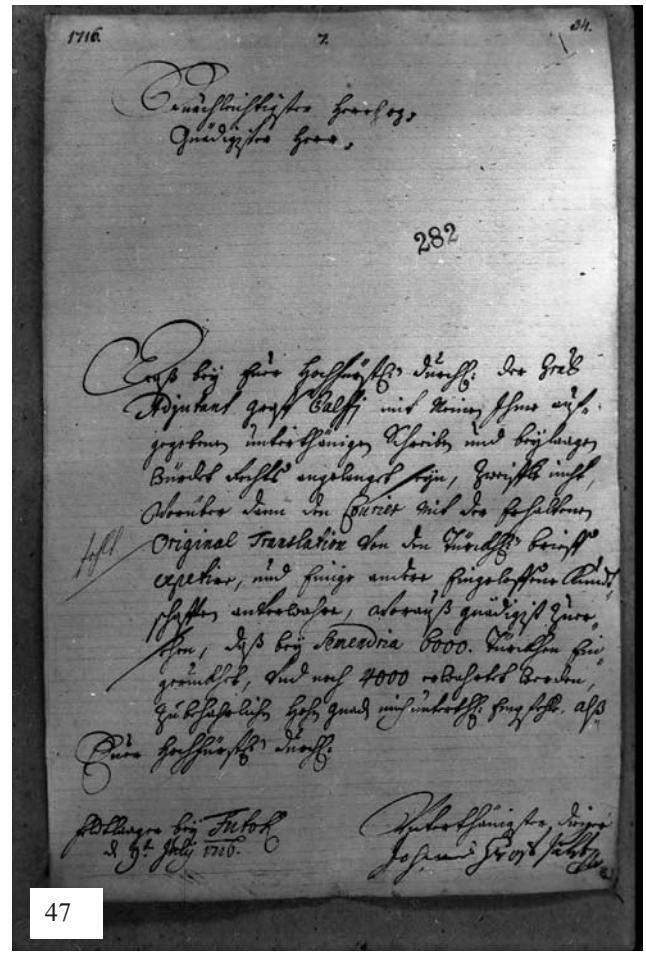

1716. 7. 34.

Gnädigste Herr,
Gnädigster Herr,

282

Ewer hochfürstl. Durchl. der Grab
Adjutant gestr. Calfi mit seiner Ihme ausz-
gegebener unterthänigen Relation, und beÿ-
gelegten Brieffen angelangt seÿe, gewiesse nicht
abzuwenden seine in Form Rest des schuldigen
Original Tractaten den der Türckischen Pforte
expediren, und seinige andere ausgelassene Punct
schaffen andrebringen, absonderÿ gnädigst Ewer
Durchl. daß bey Kneedria 6000. Turcken sich
gesamblet, und noch 4000 nachfolgen werden,
Ewer Durchl. hoch gnädigst unterthänig bitte, also

Ewer Hochfürstl. Durchl.

Pollagro bey Fetsch
d 8ten July 1716.

Unterthänigste, dienst-
schuldigste Joseph Graf Talmy

47

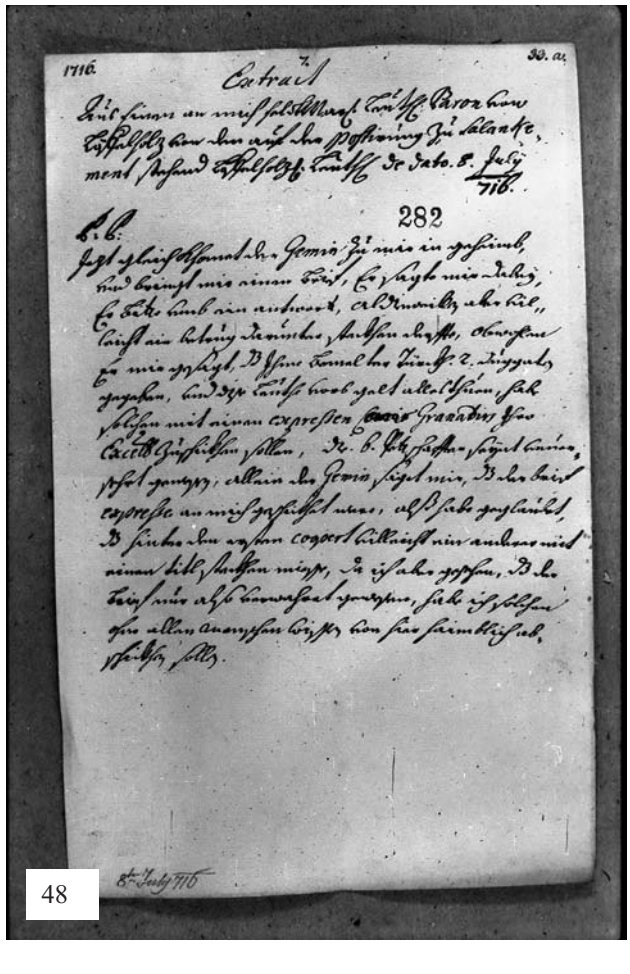

1716. 7. 33. a.

Extract

Auß einem an mich Feldmarschall Lieut. Graf Virmont
Excellenz Graf von der Aue ihro Post[irung] zu Salanike,
ment datirend Eschelosch Lauff de dato. 8. July
716.

282

p. p.

Jetzt gleich kombt der Gemis zu mir in gestiefl,
und bringt mir einen Brief, er sagte mir dabey,
er hette einen antwort, als Neumarkt aber viel,
lauffe in belegerung der Stadt Arad, ohnerach-
te mir gesagt, Ihme Comandirenden Turcken
gegangen, und der Lauff noch galt als[o] stehe,
schicken mir einen expressen
Excellenz Gnaden Herr
Excellenz Gnaden, sollen, de. d. Eschelosch Lauff
stehe gantz; allein der Gemis sagte mir, Er hab
expresse an mich geschickt were, als stehe gehalten,
Er finde den andern cogerd billicher nicht anderes mit
einen Brief stehen wisse, da ich also gesinnt, Er
Brief mir also unversehrt gebracht, sich ich schicke
ihro allen angenehm bissen dem Herr seinen Brief
schicke, solle.

48

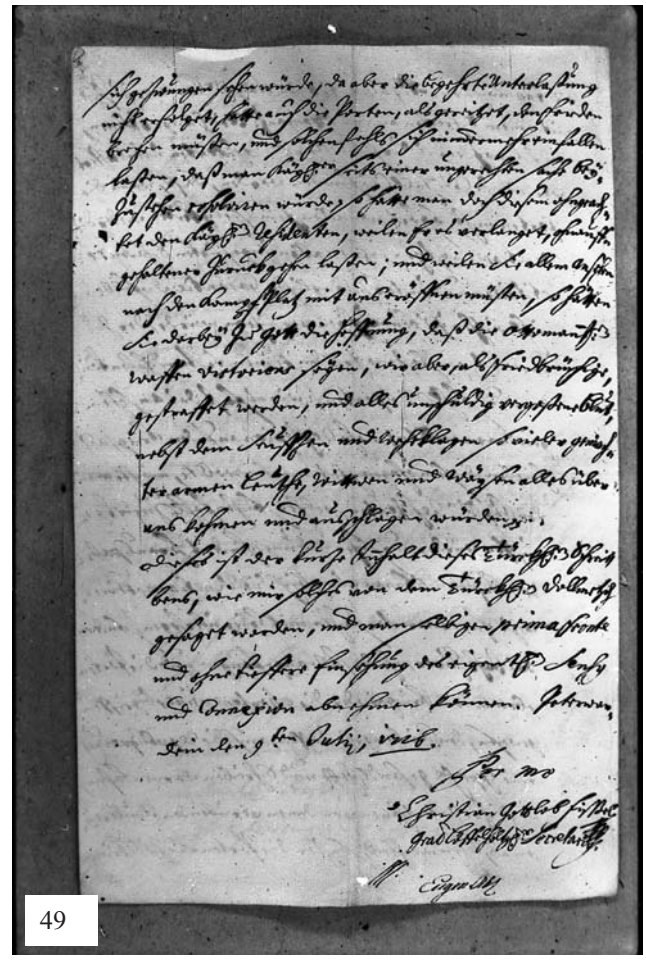

schonungen stehen würde, da aber die eigentliche Unterlassung
nicht erfolgte, hatte auch die Porten, als gerichtet, dessen verbin-
den müsten, und stehen stehe, sie würden sich in allen
Casten, da man Ihnen sich keine impressen auch be-
stehen rebellirten würde, so hatte man der Pforten schrift-
lich den Krieg declarirt, weilen sie solche verlangt, gestalten
gehaltene Friedens Casten; und weilen sie allen Ver-
nach den Abzug Platz mit Ihren Sachen müsten, so hatten
sie derhalb gute Disposition, daß die Ottomanische
wesen victorieus stehen, wie aber, als sie Ihnen stehe,
gestrafft werden, und alles unschuldig vergossenes Blut,
wohl dem Schuldigen und Ubeltäter, welche gnug-
sam unter Ihnen, Weiber und Kinder allen Alter
und Nationen und anschlägen würden.
dieses ist der kurtze Inhalt dieses Schrei-
bens, wie mir selbiges von dem Turckischen Dollmetsch
gesagt worden, und weilen selbiges primaforde
und ohne Zweiffel sein Ordre den Krieg
und Amerieden abzustehen Commen, stehe,
Dem den 9ten July, 1716.

Ewer Ho
Ehrsteinen Gehorsamb Diener
Gradiskanischer Secretarius

Eigne M

49

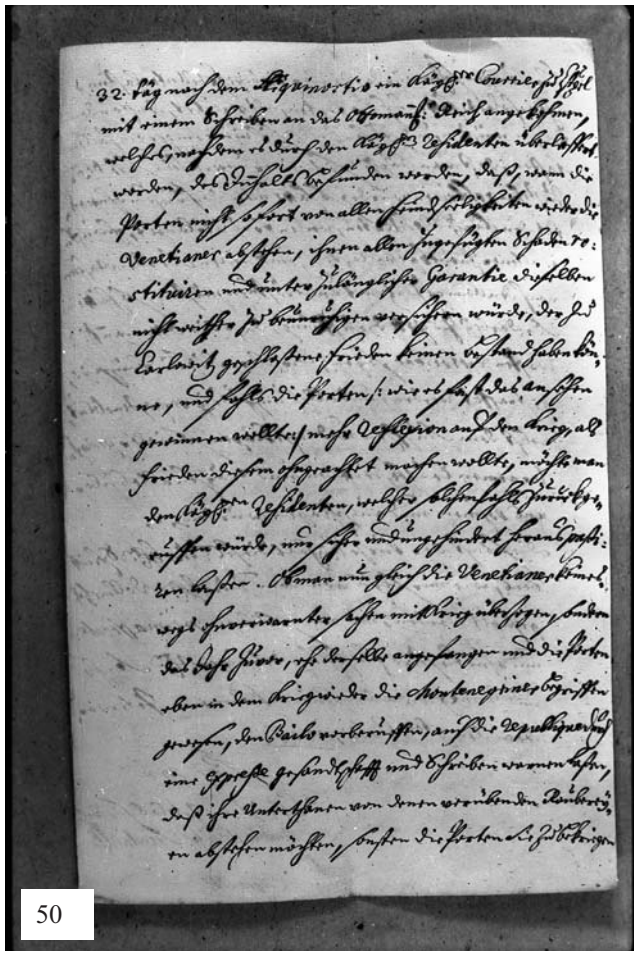

50

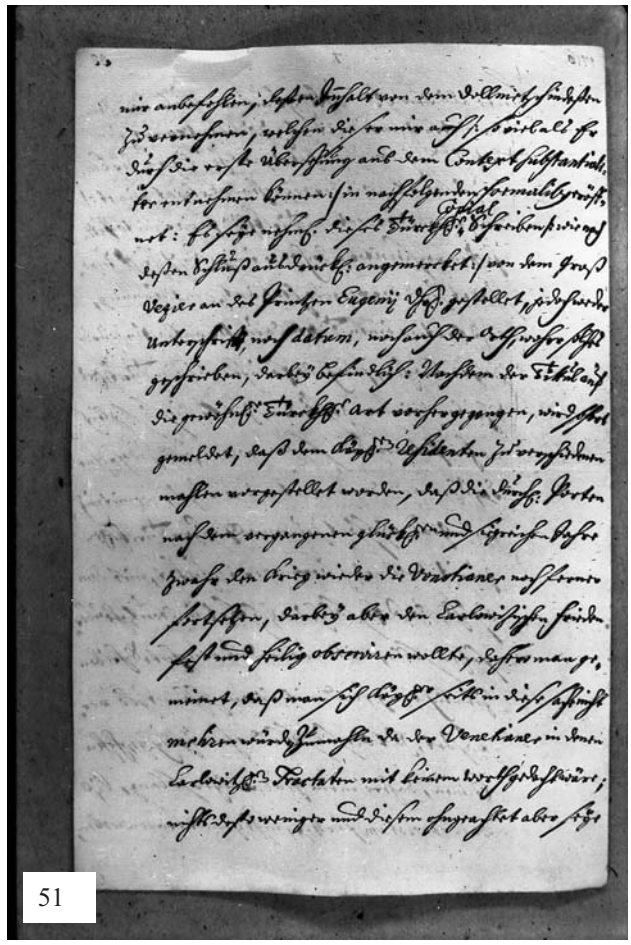

51

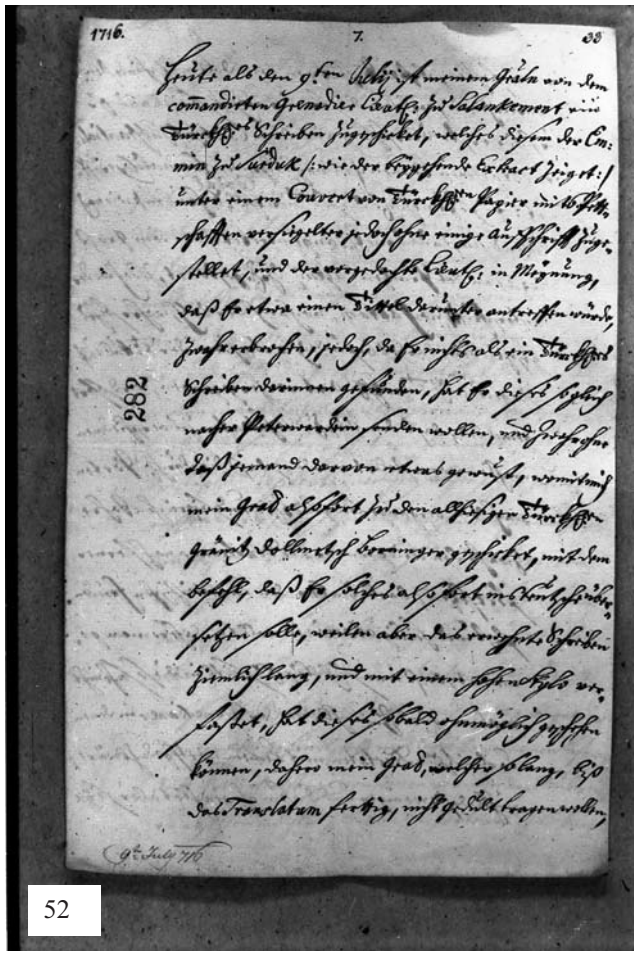

52

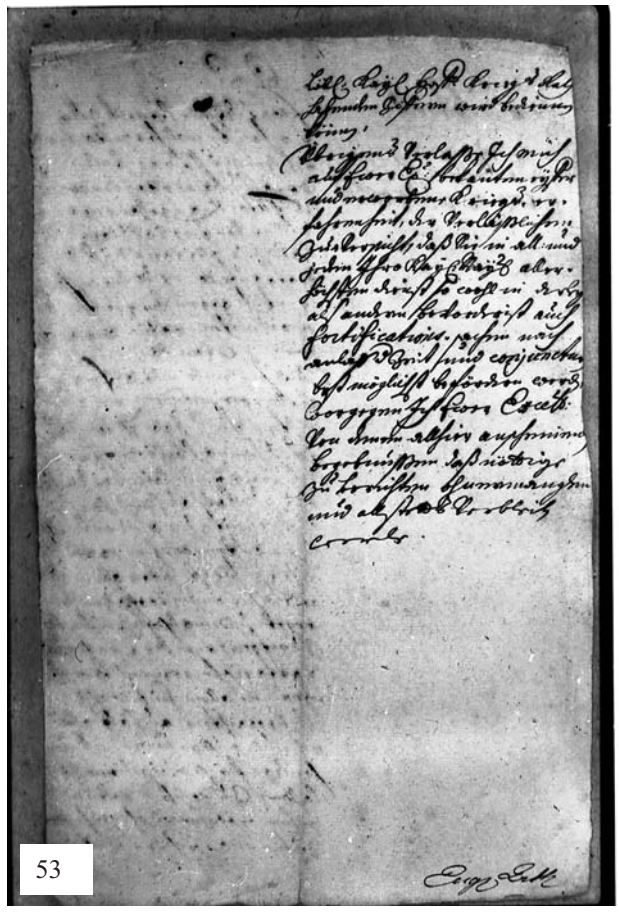

53

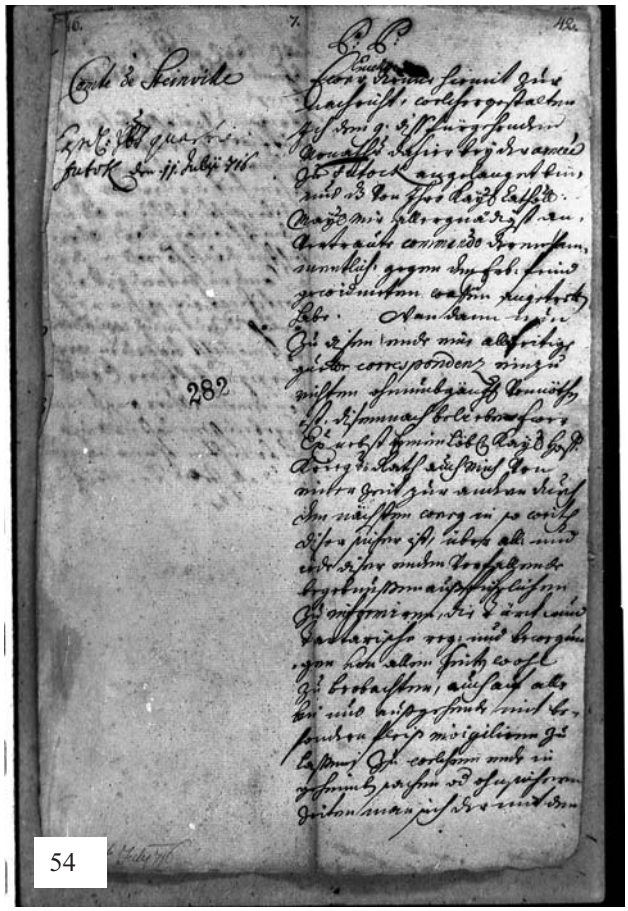

54

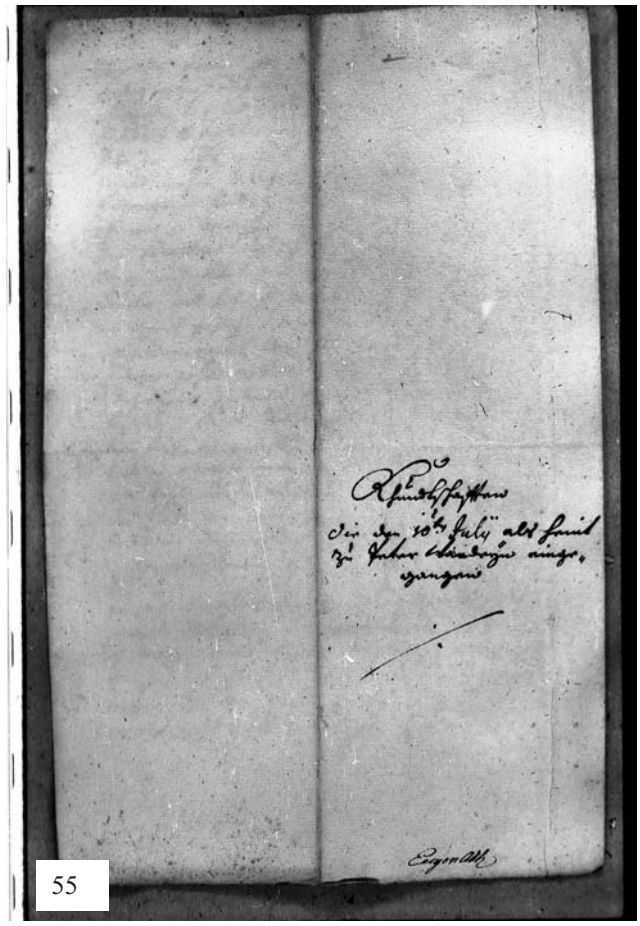

55

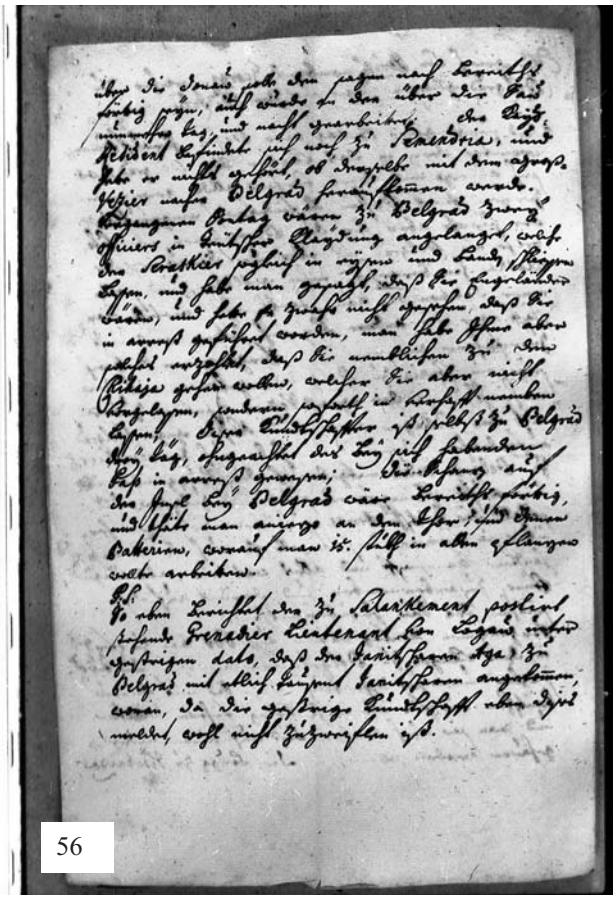

56

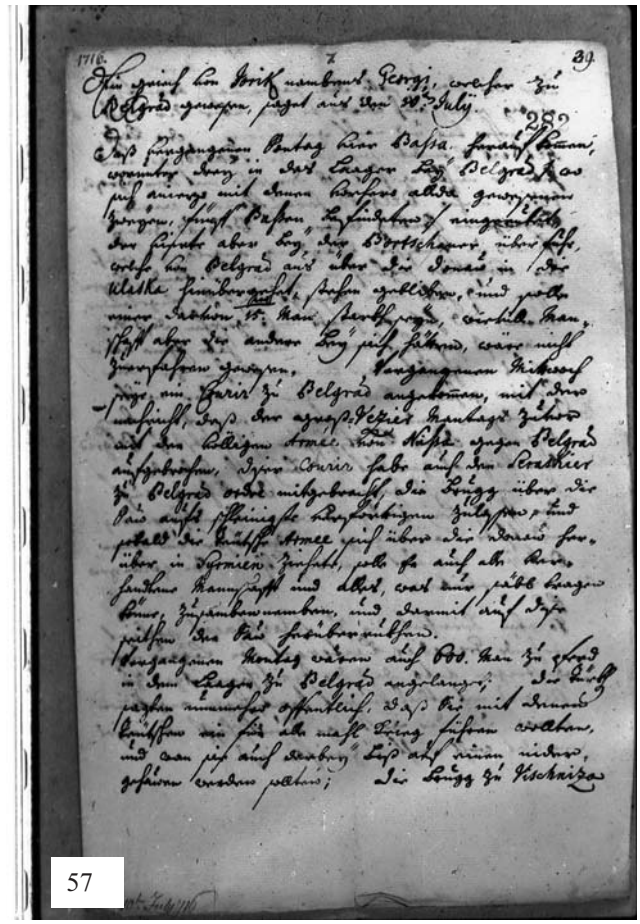

57

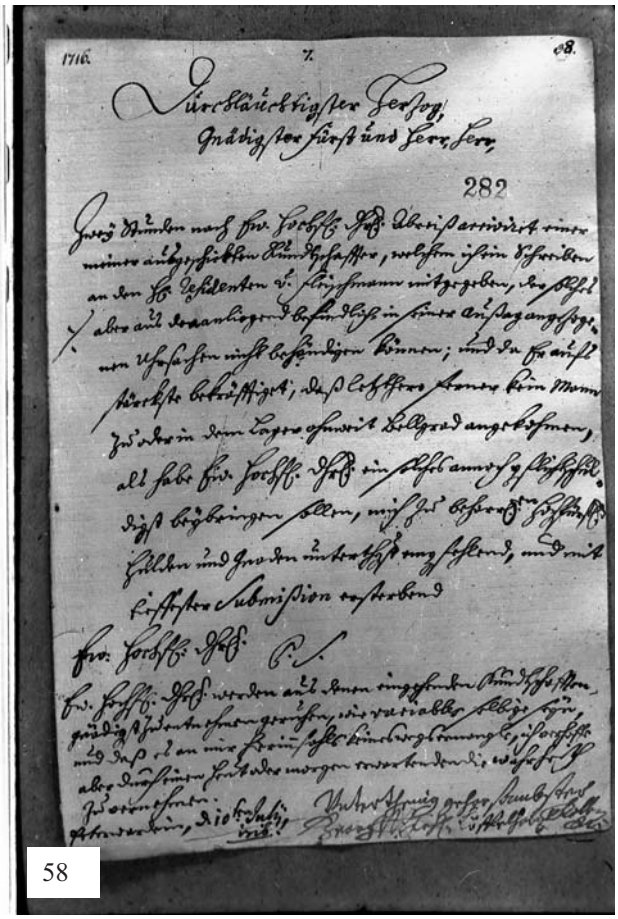

58

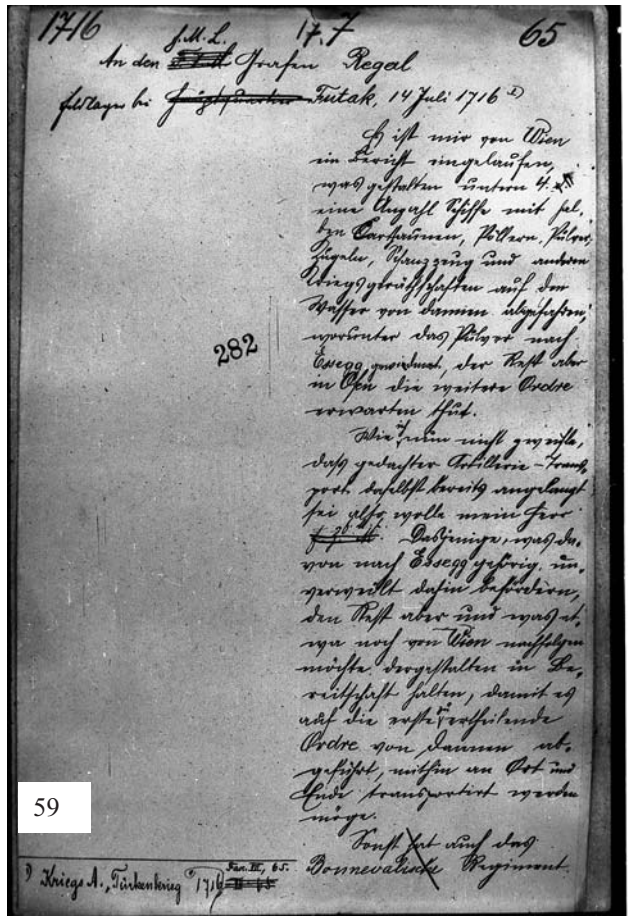

59

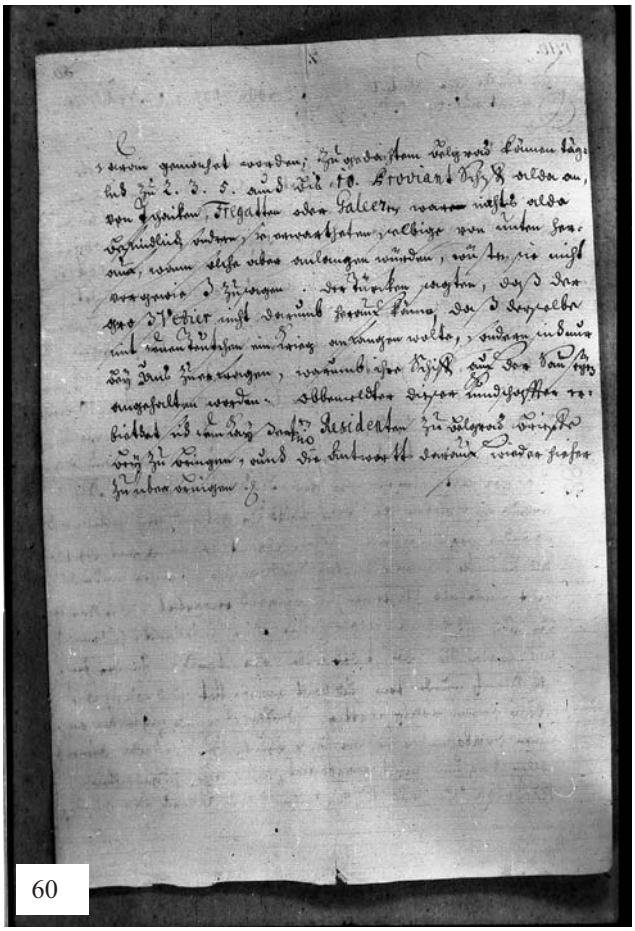

60

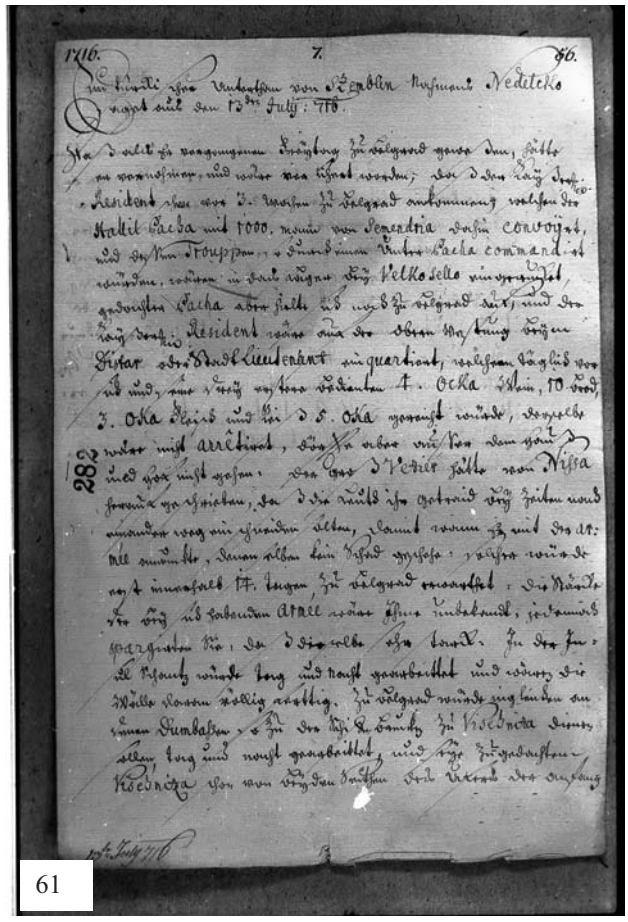

61

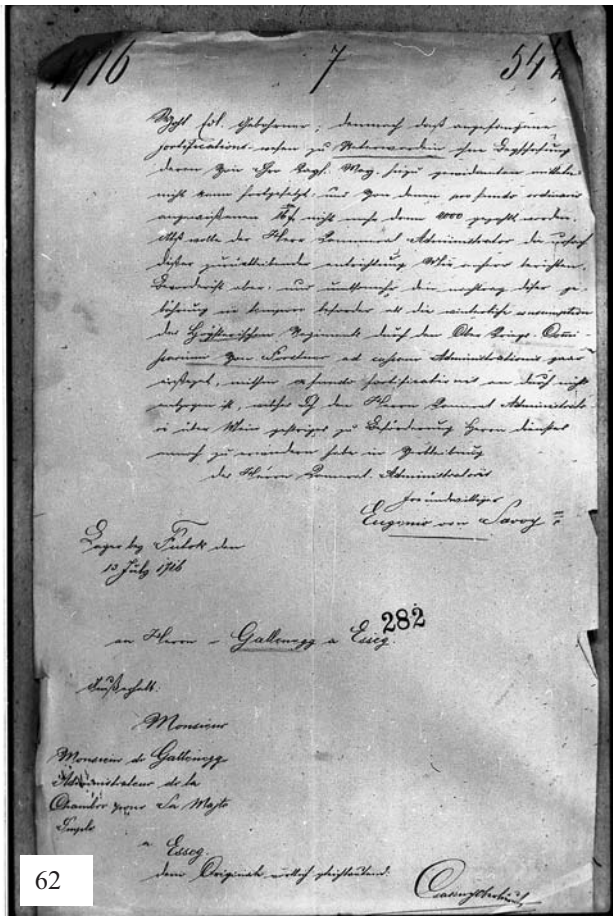

62

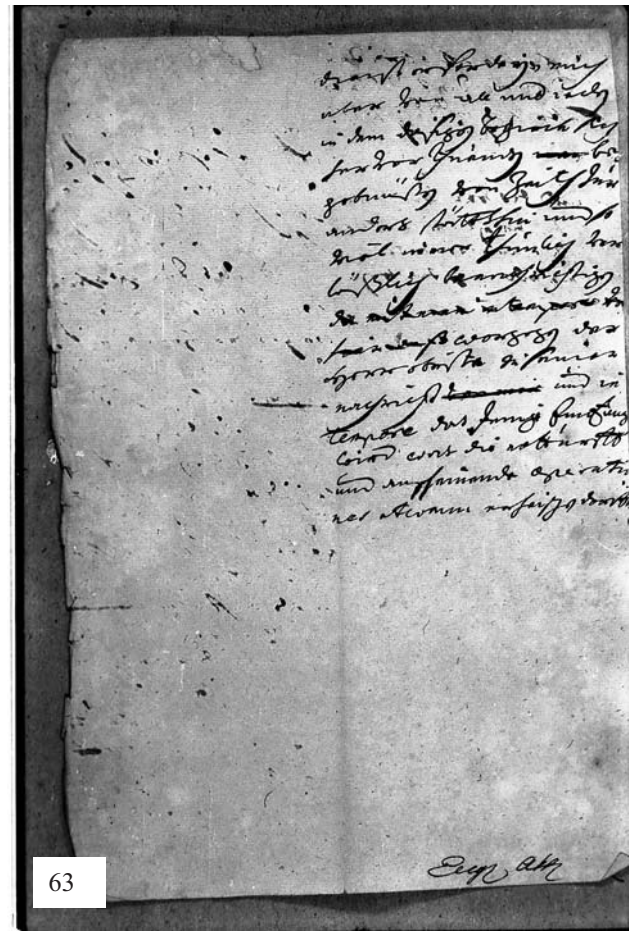

63

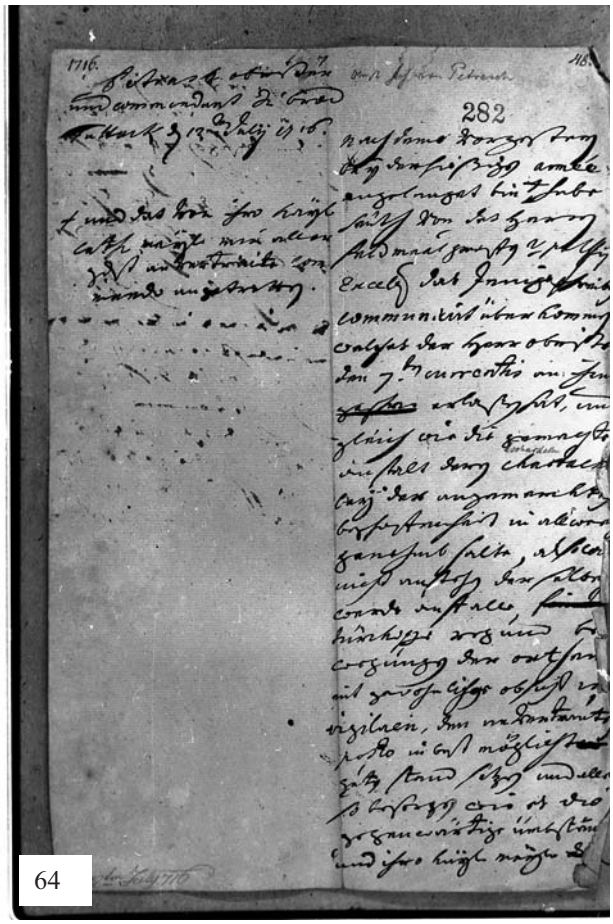

64

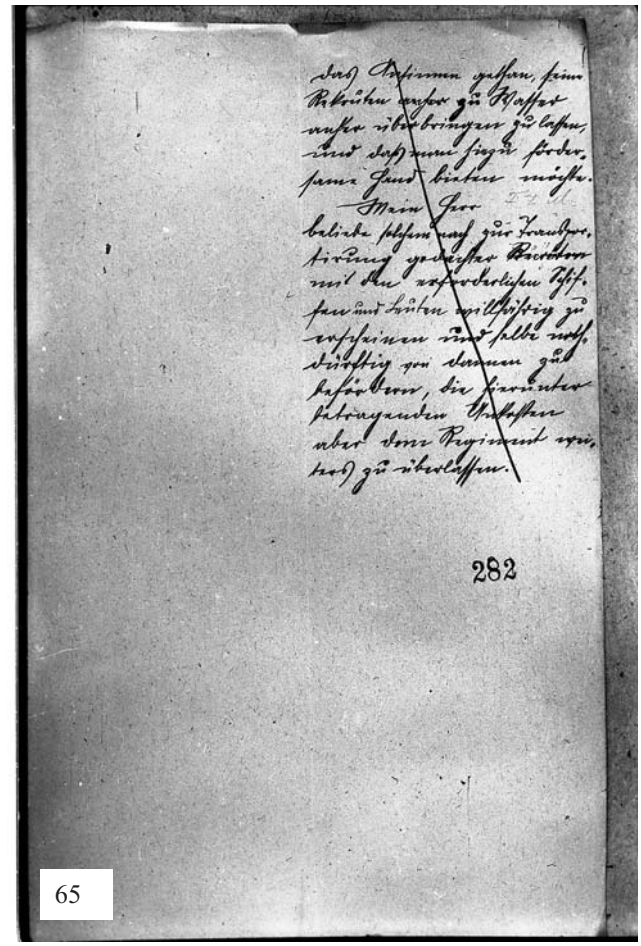

65

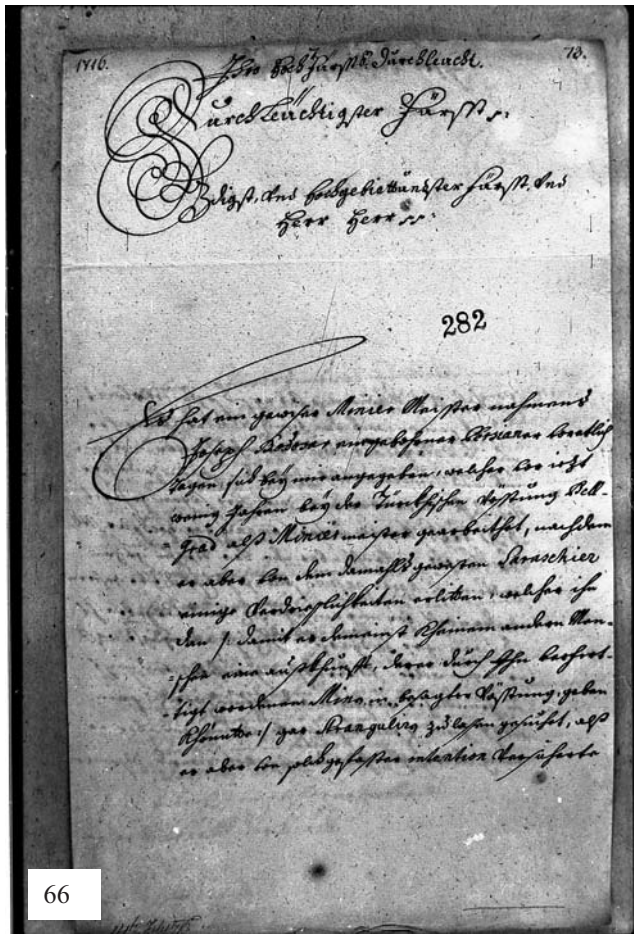

66

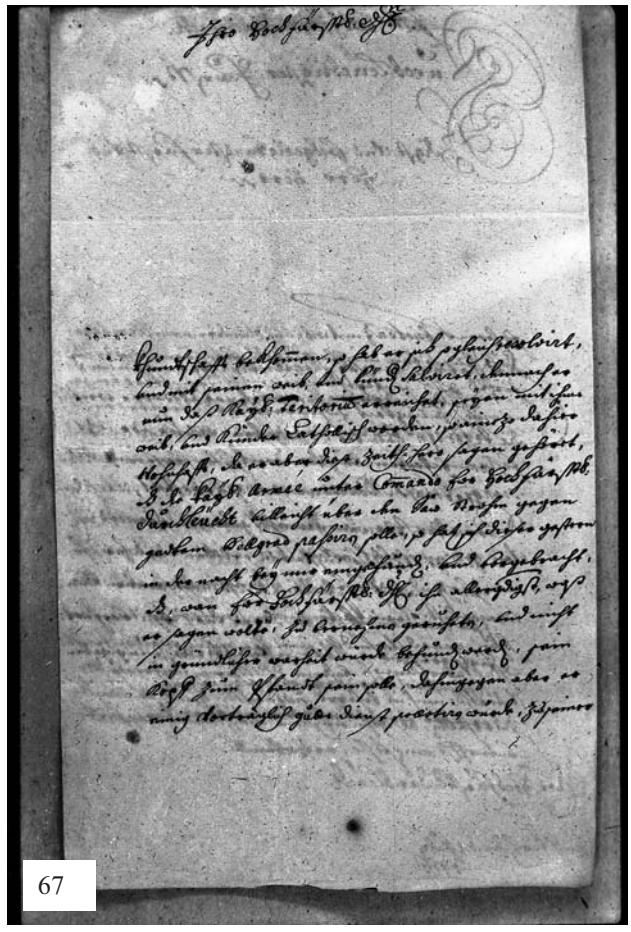

67

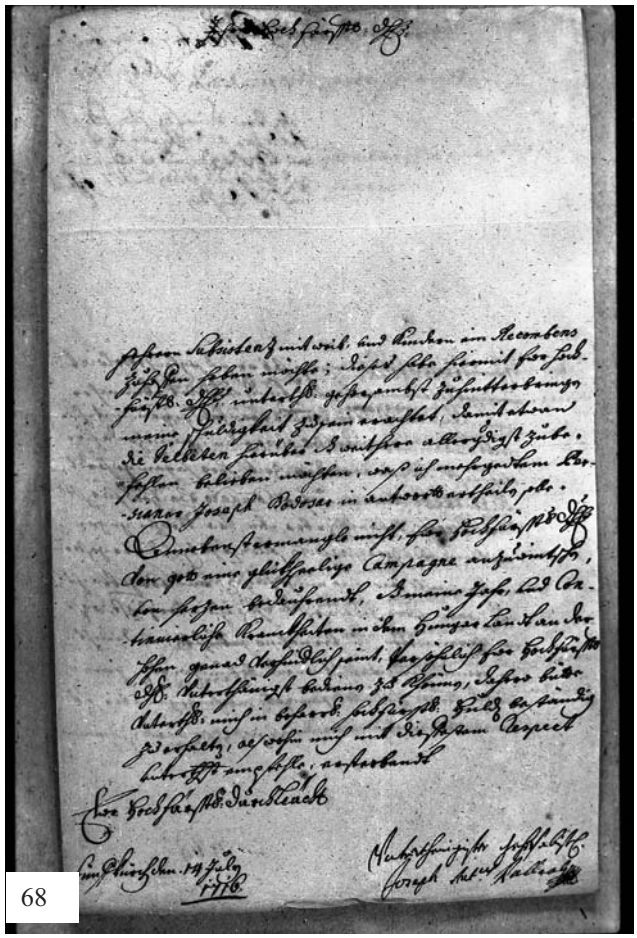

68

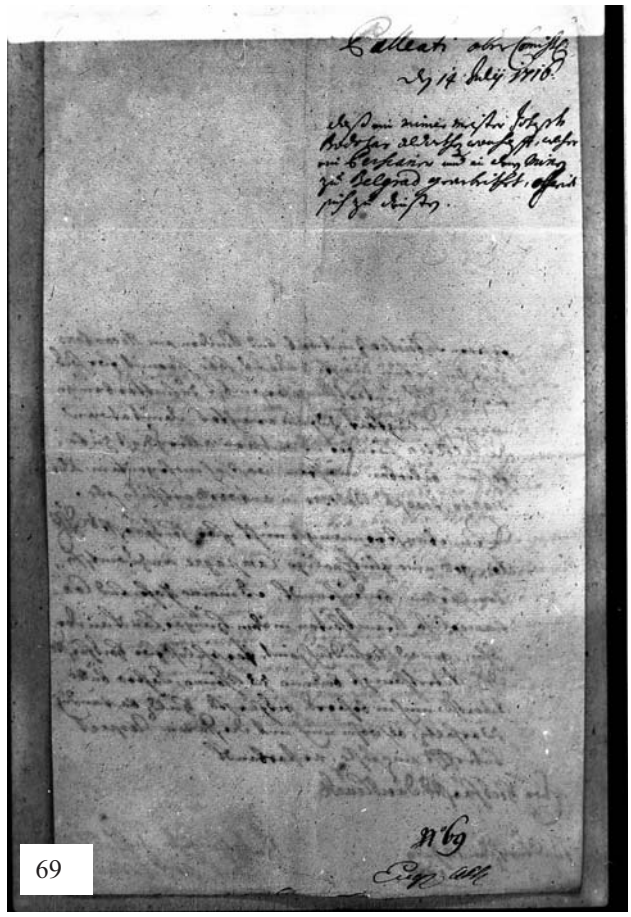

69

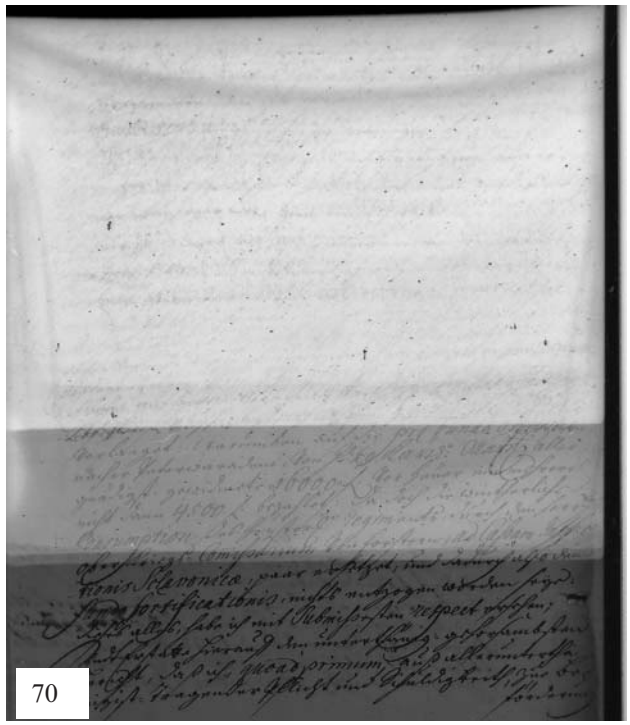

70

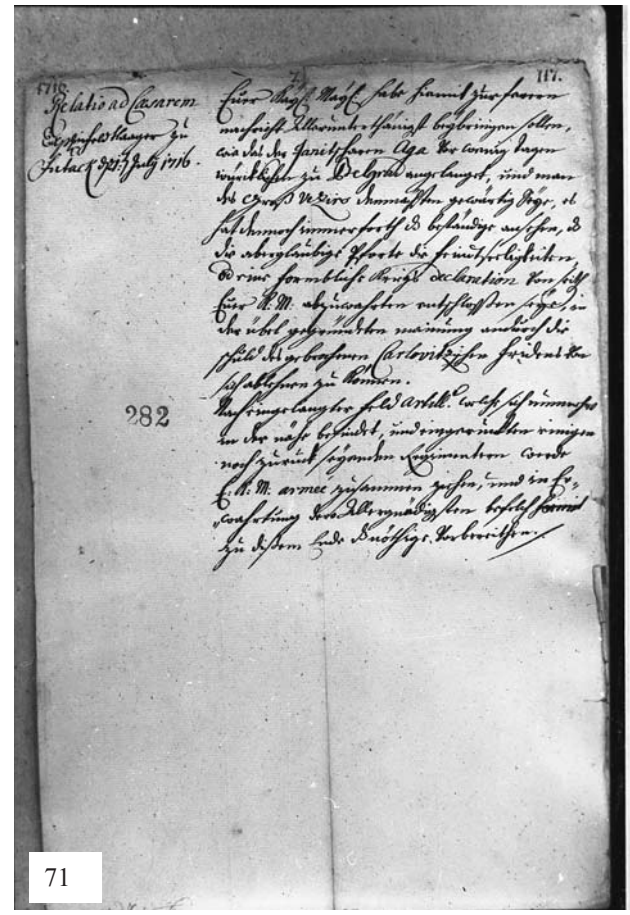

71

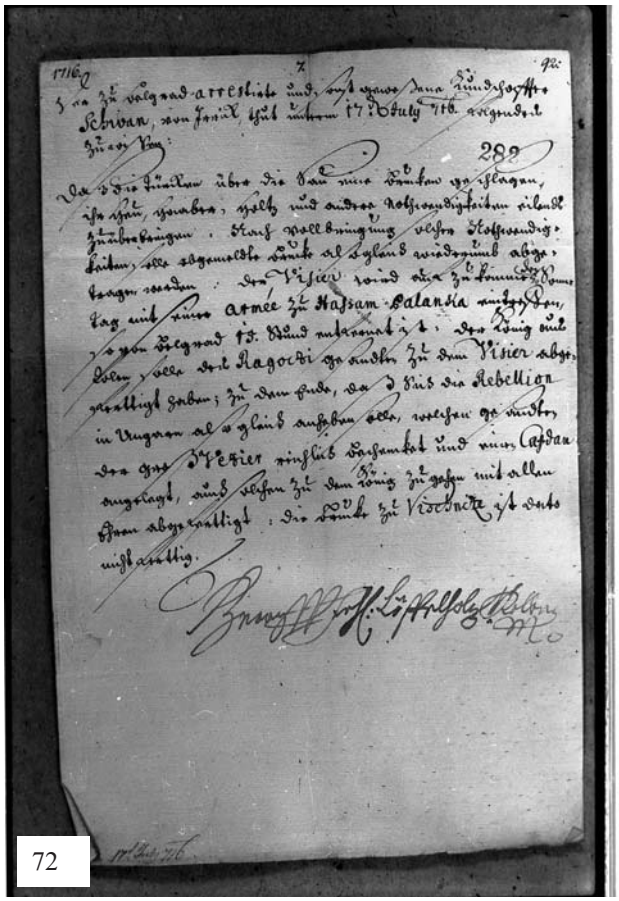

72

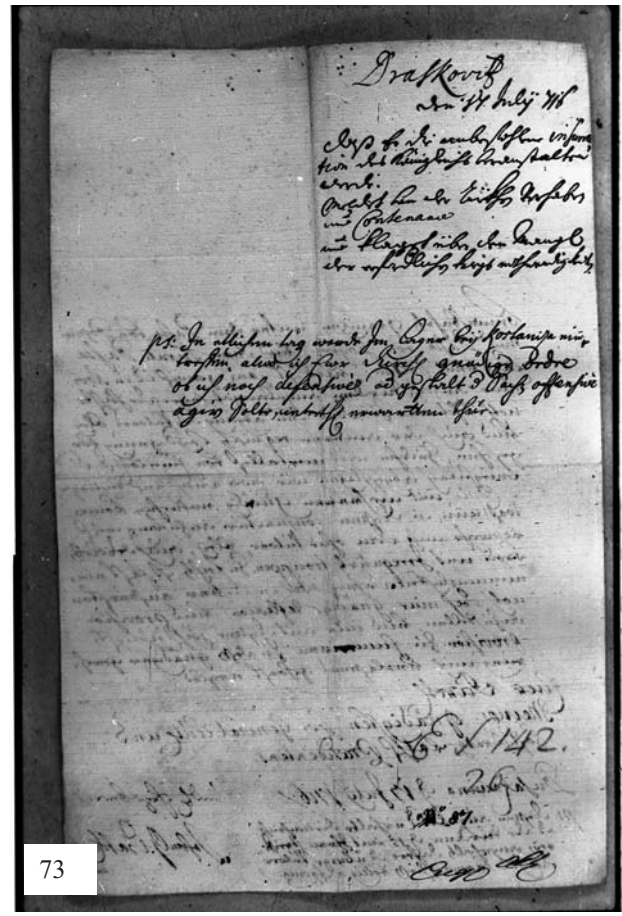

73

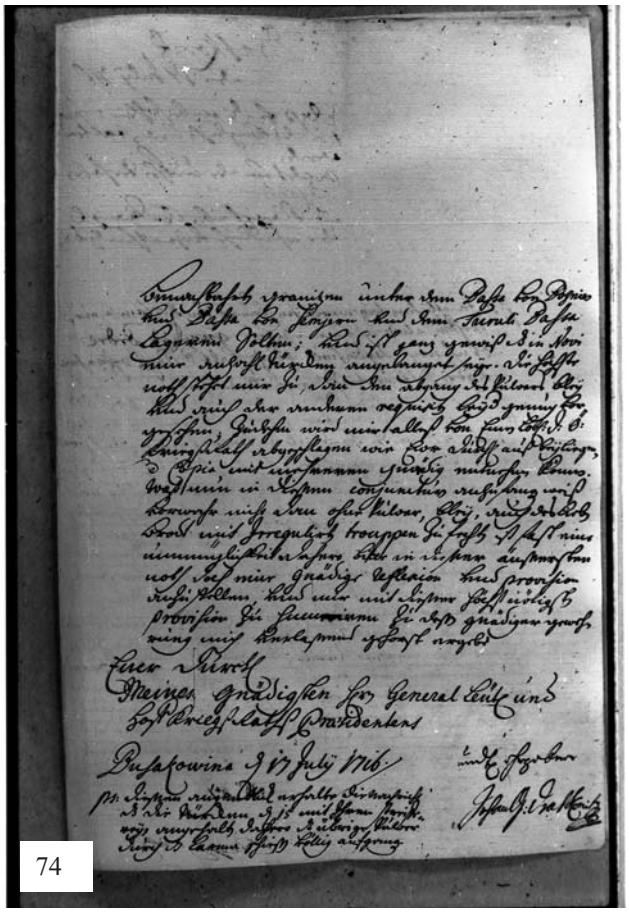

74

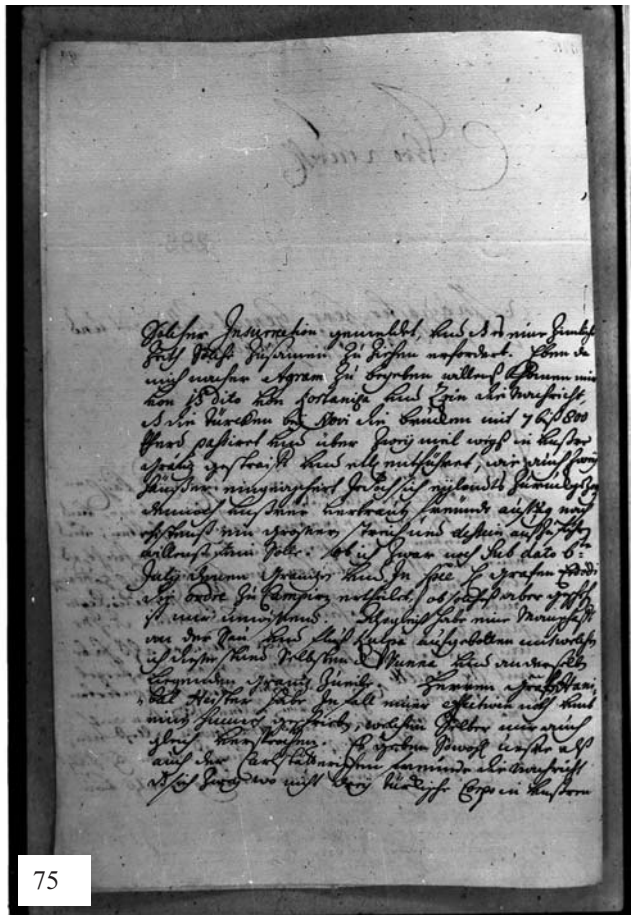

75

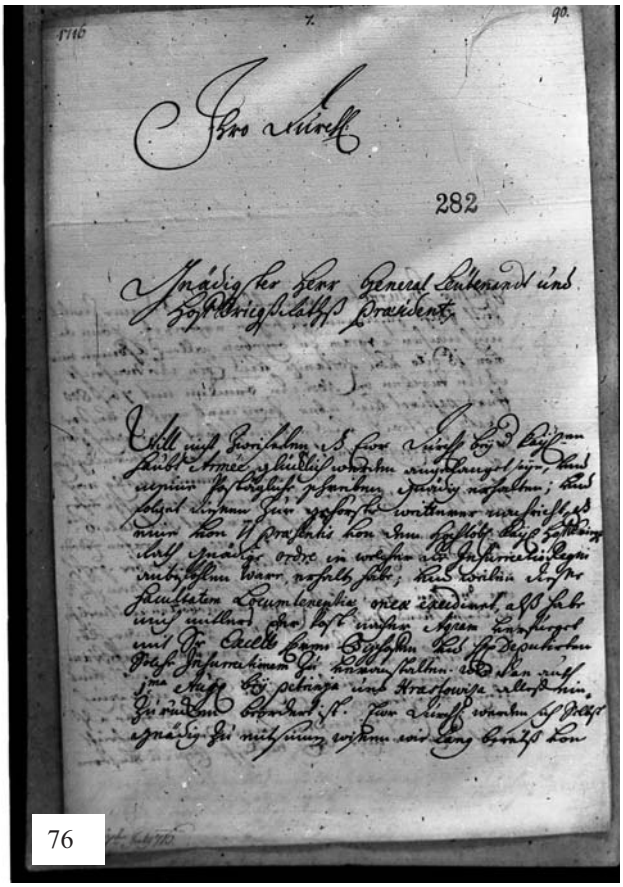

76

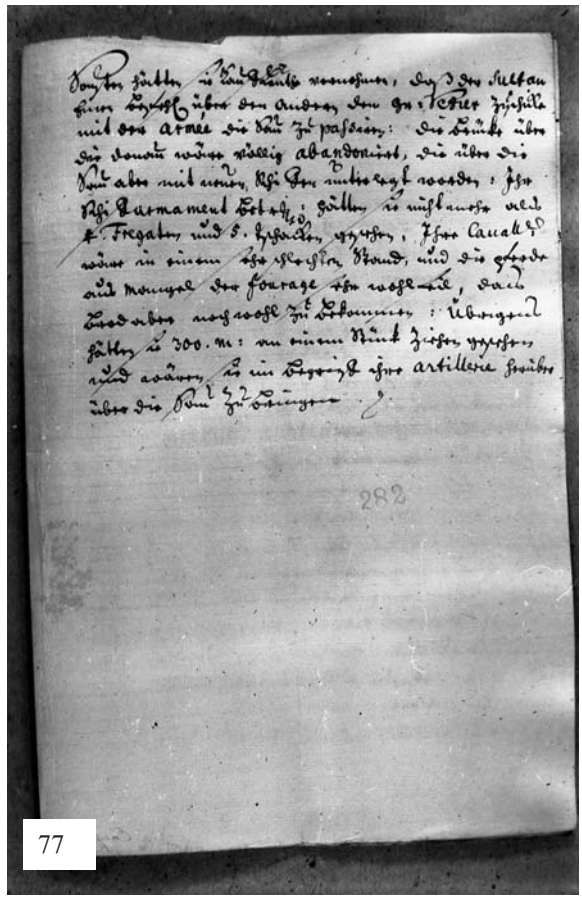

77

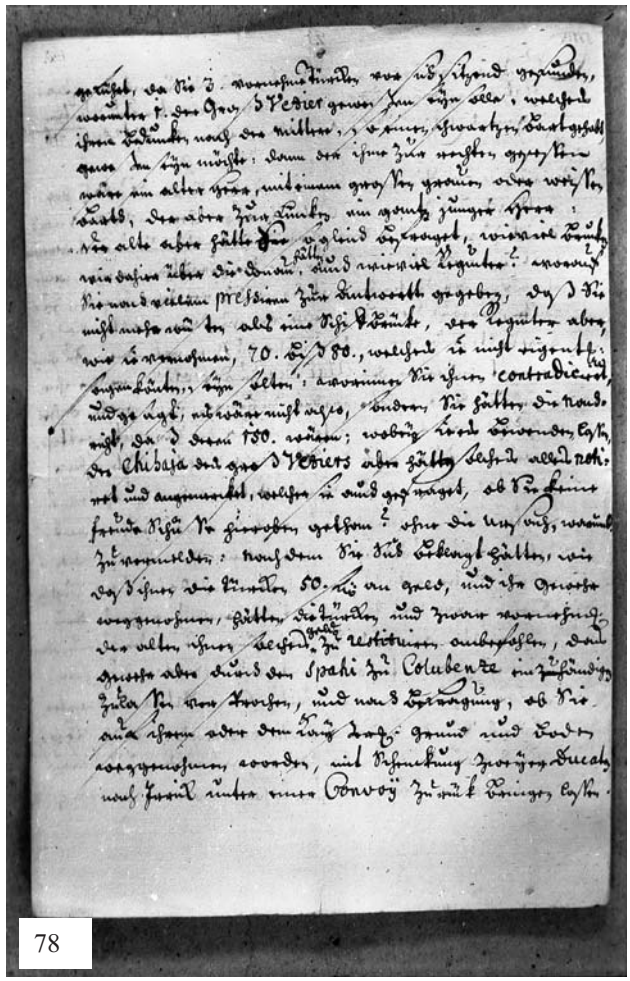

78

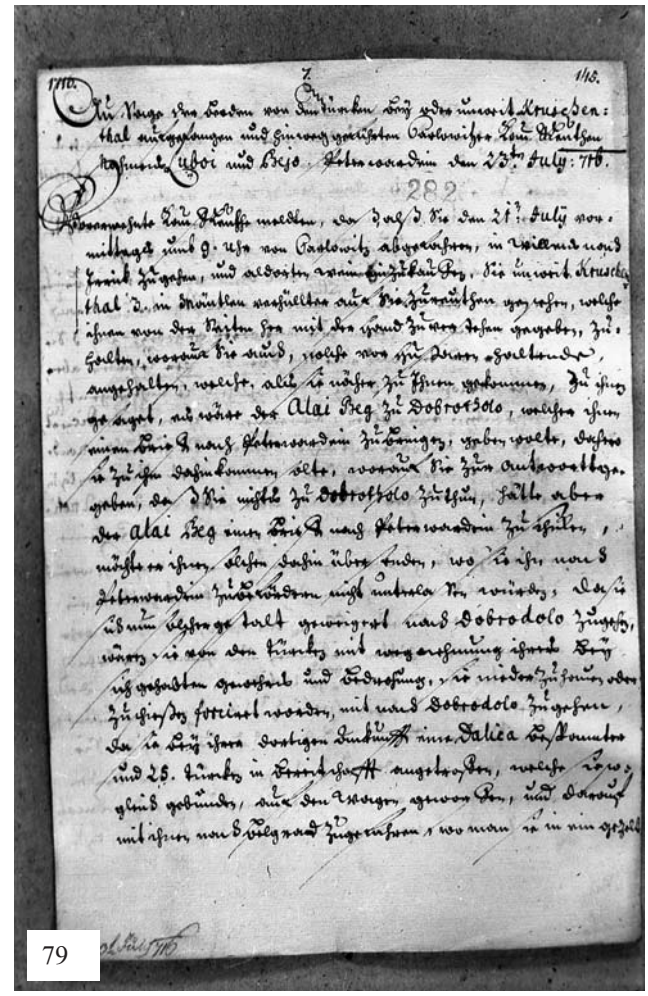

79

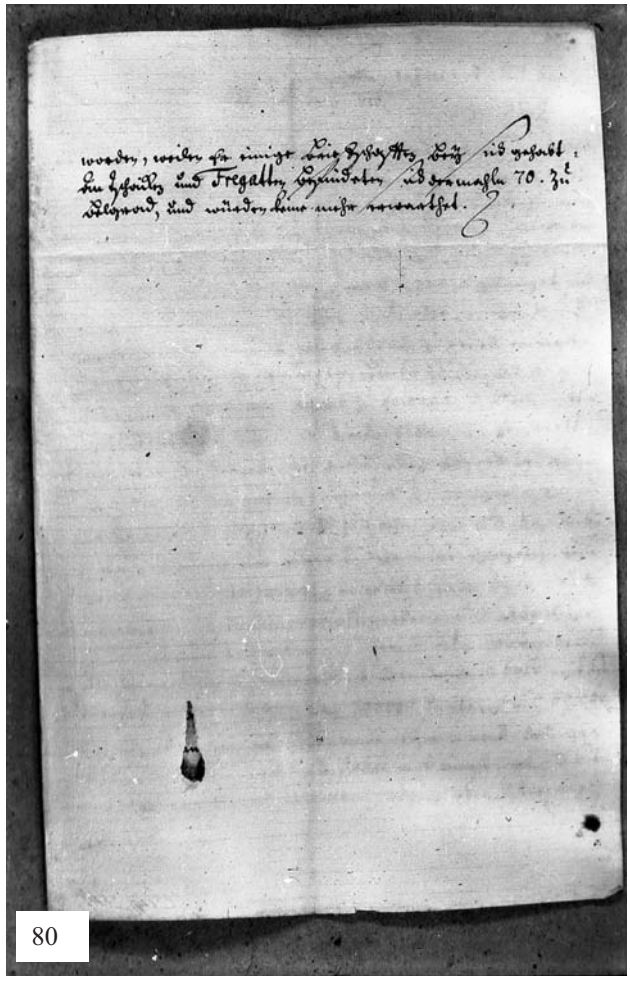

80

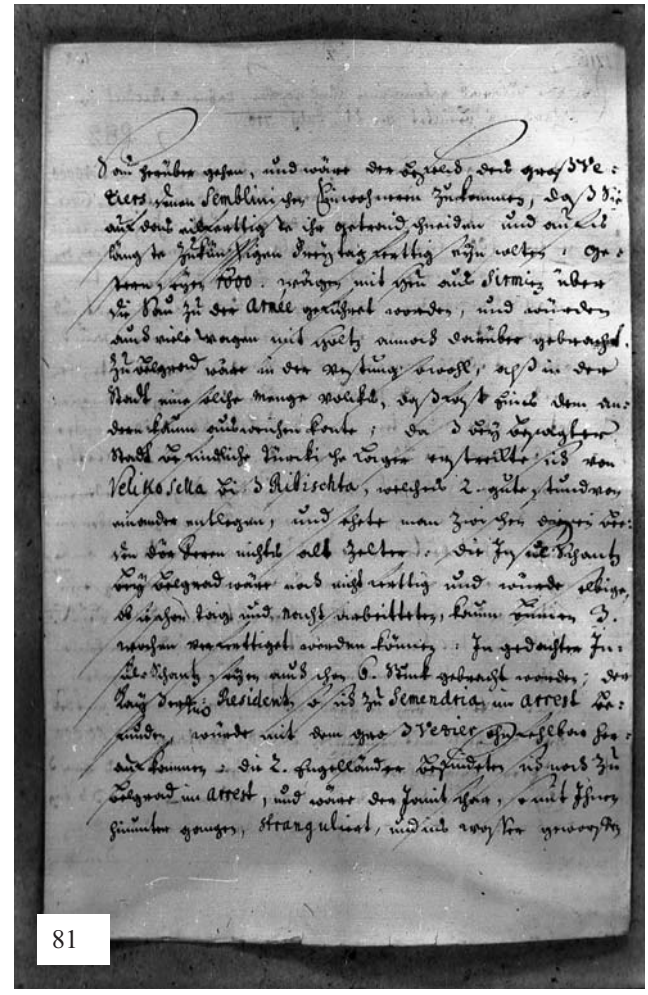

81

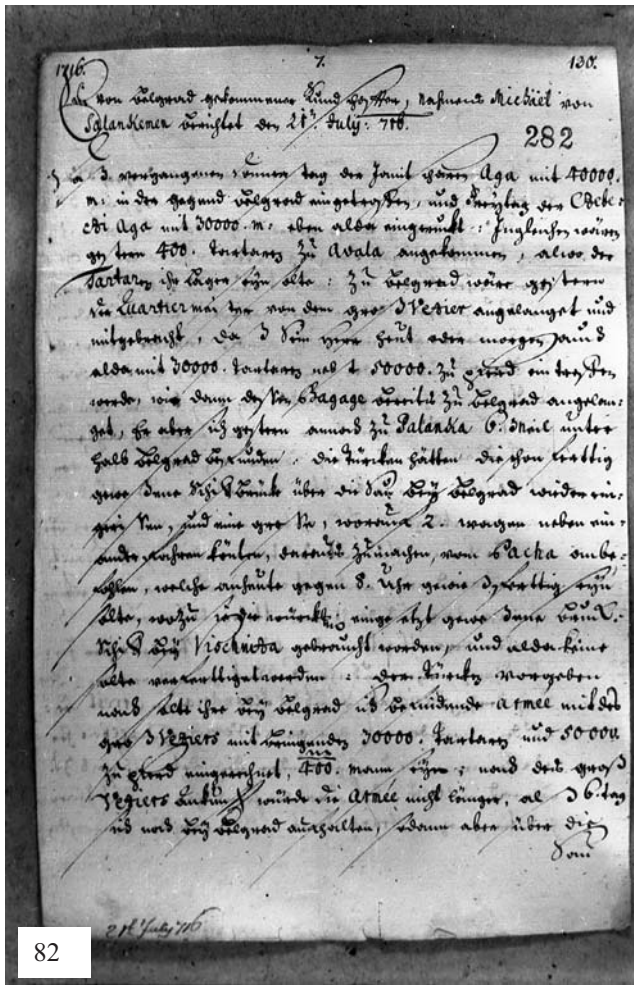

82

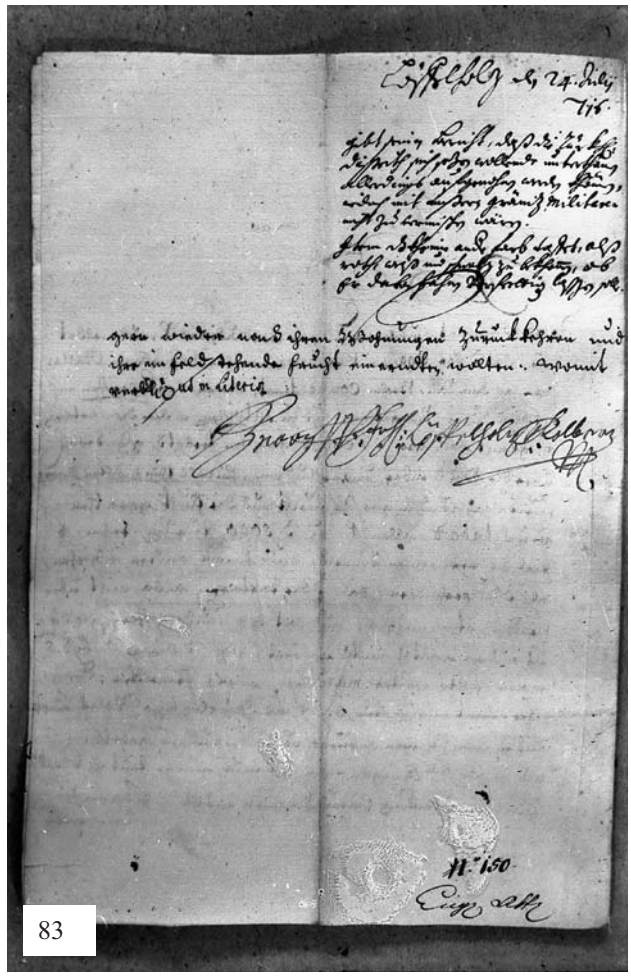

83

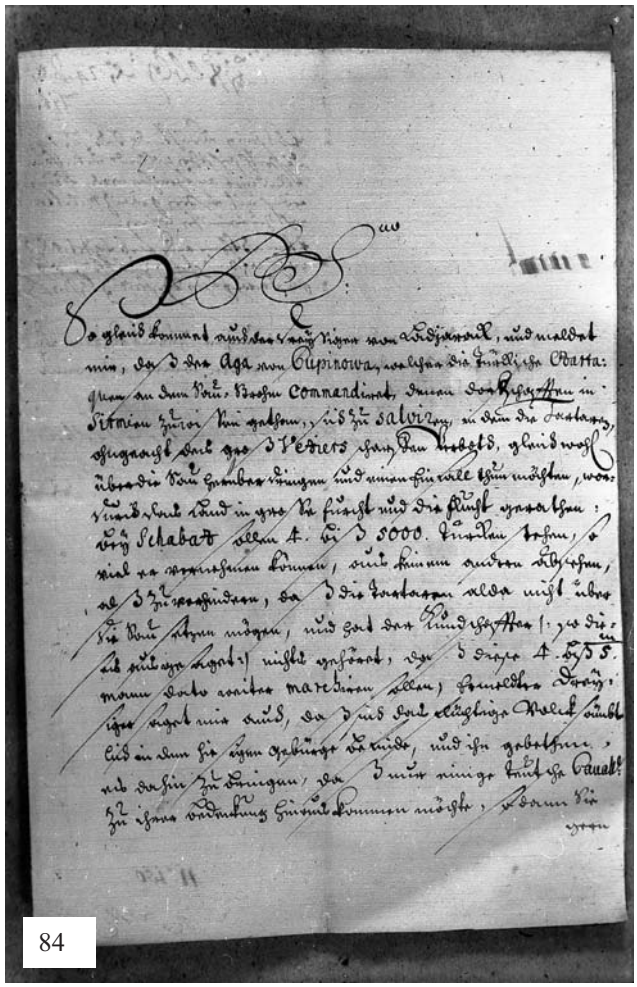

84

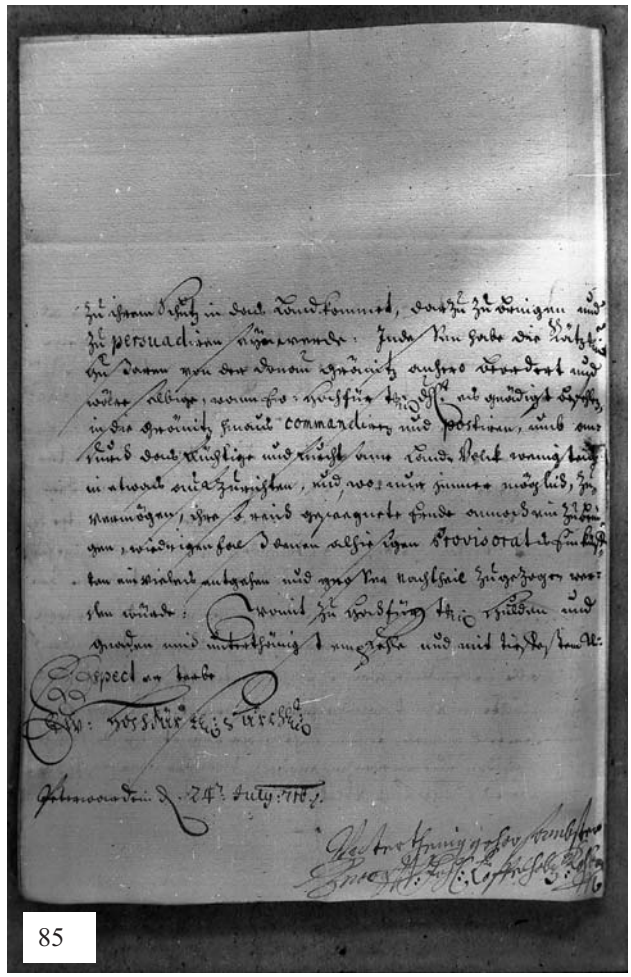

85

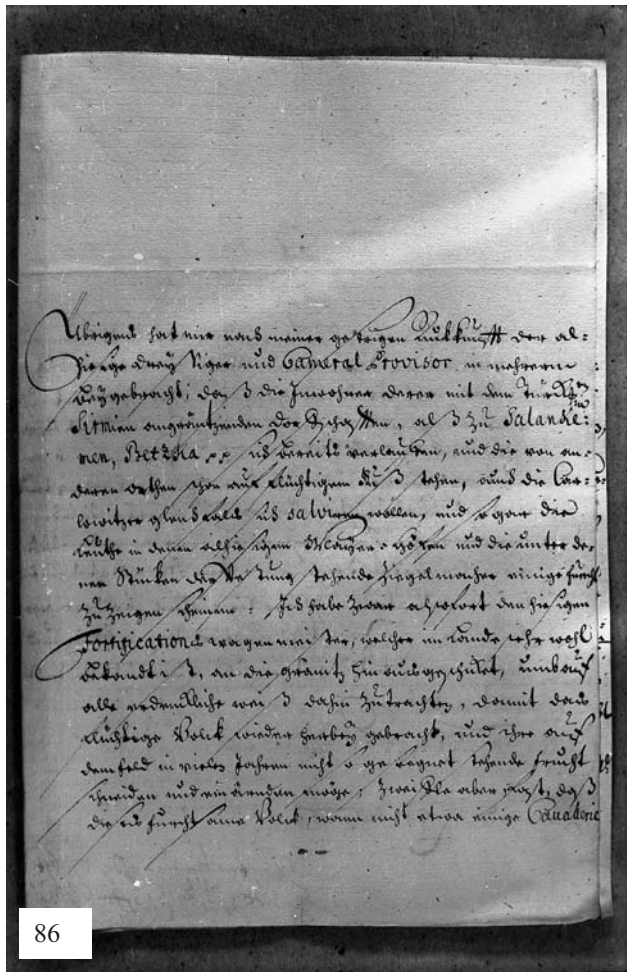

86

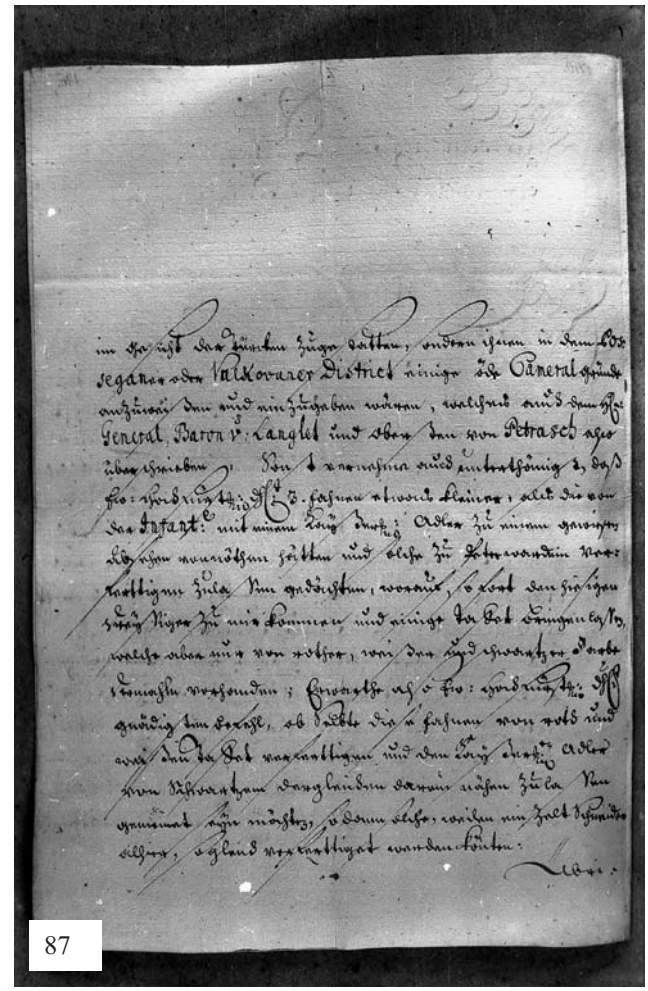

87

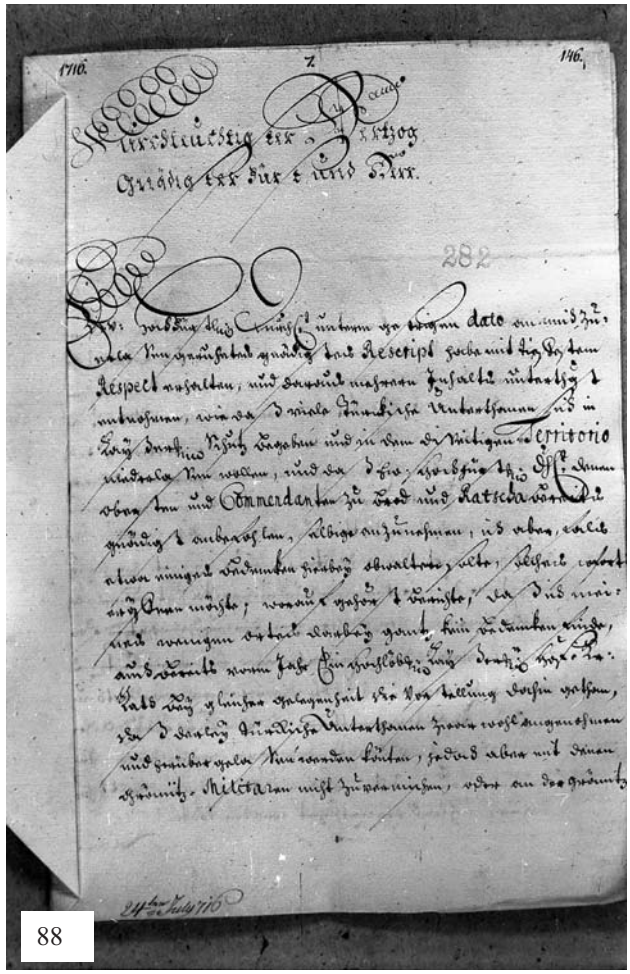

88

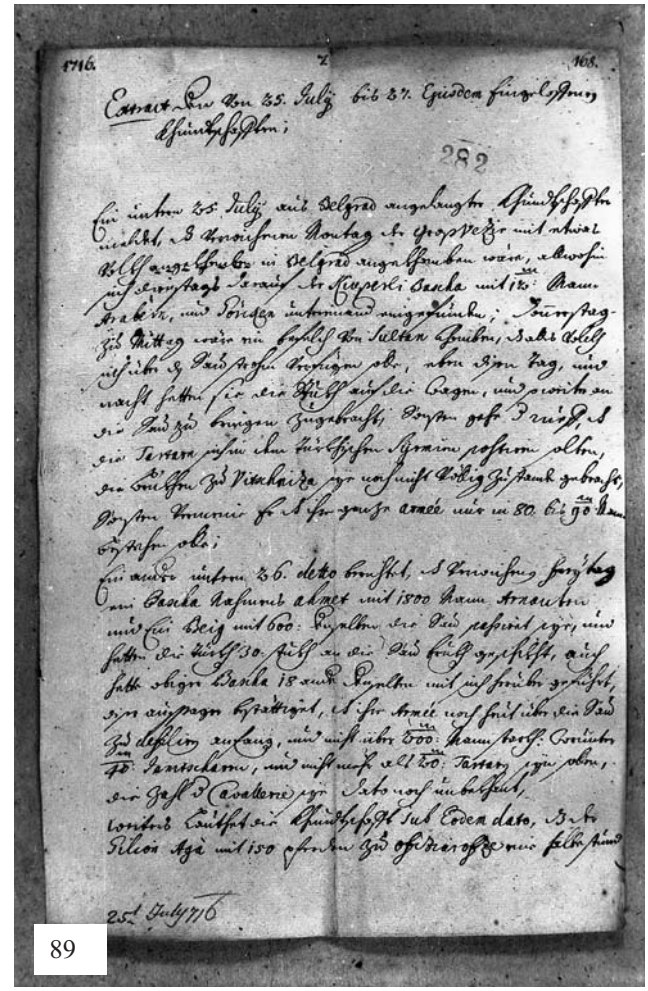

89

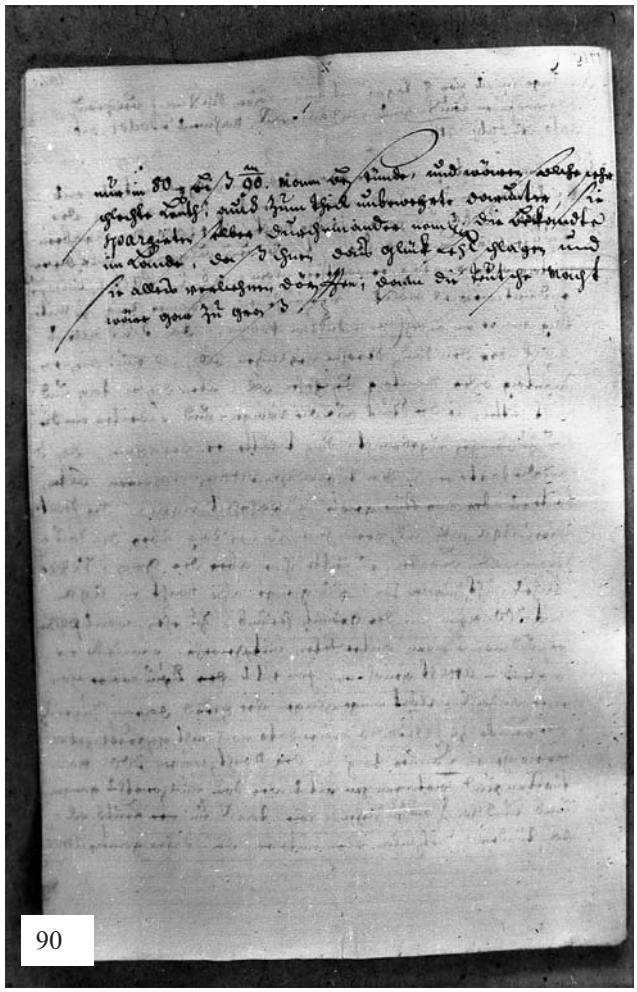

90

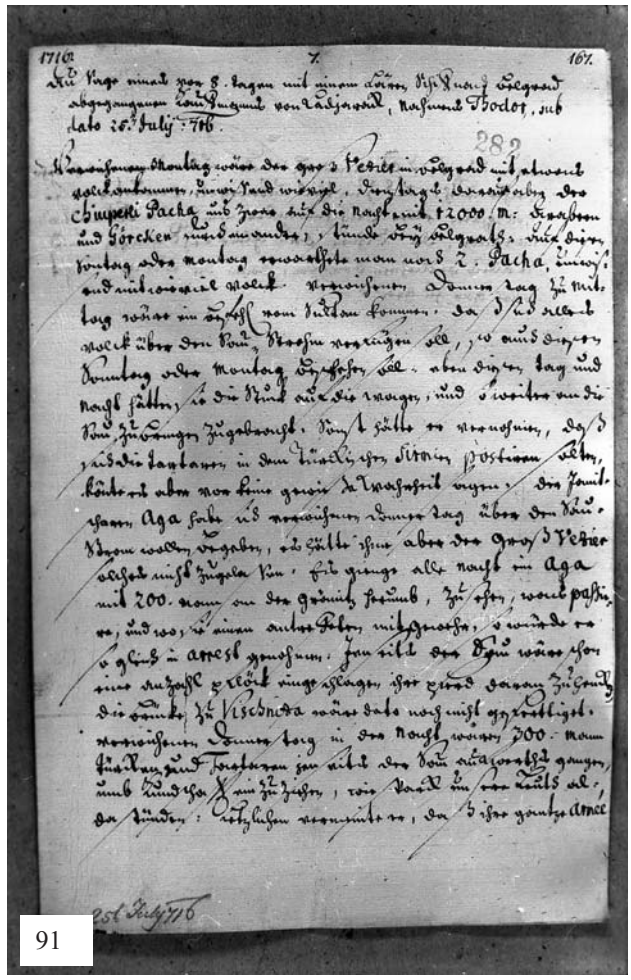

91

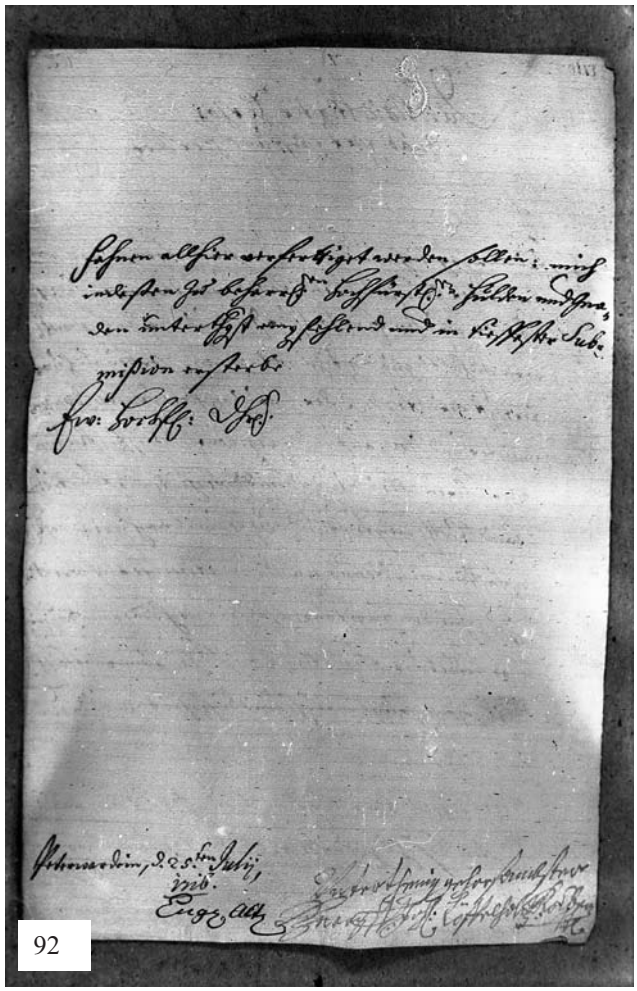

92

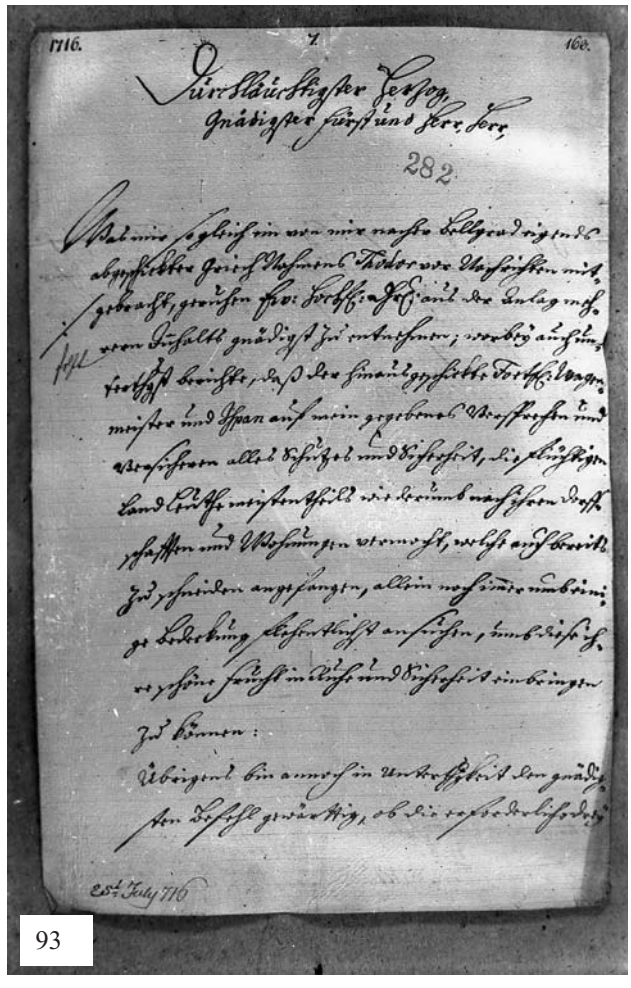

93

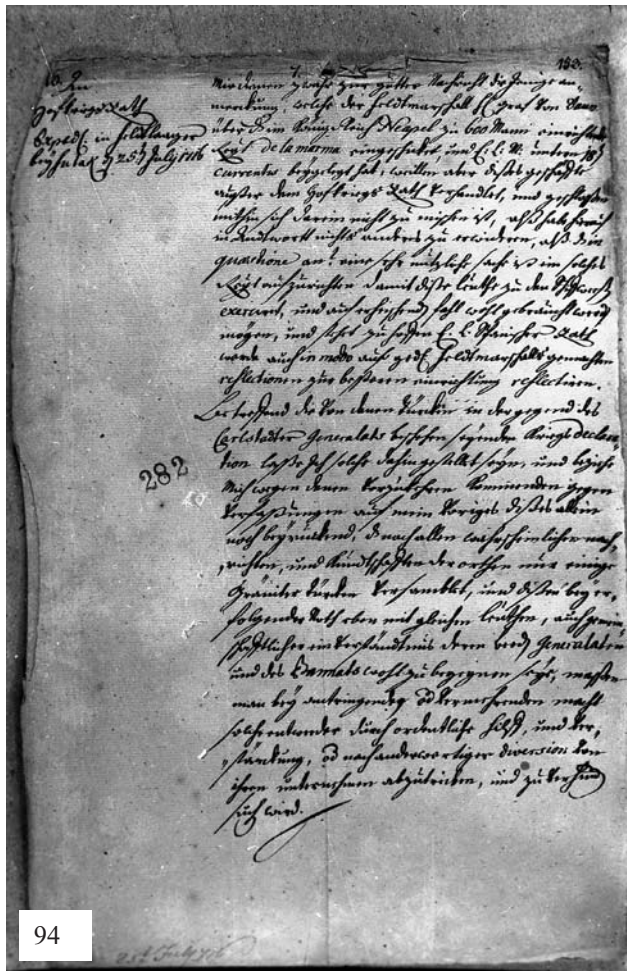

94

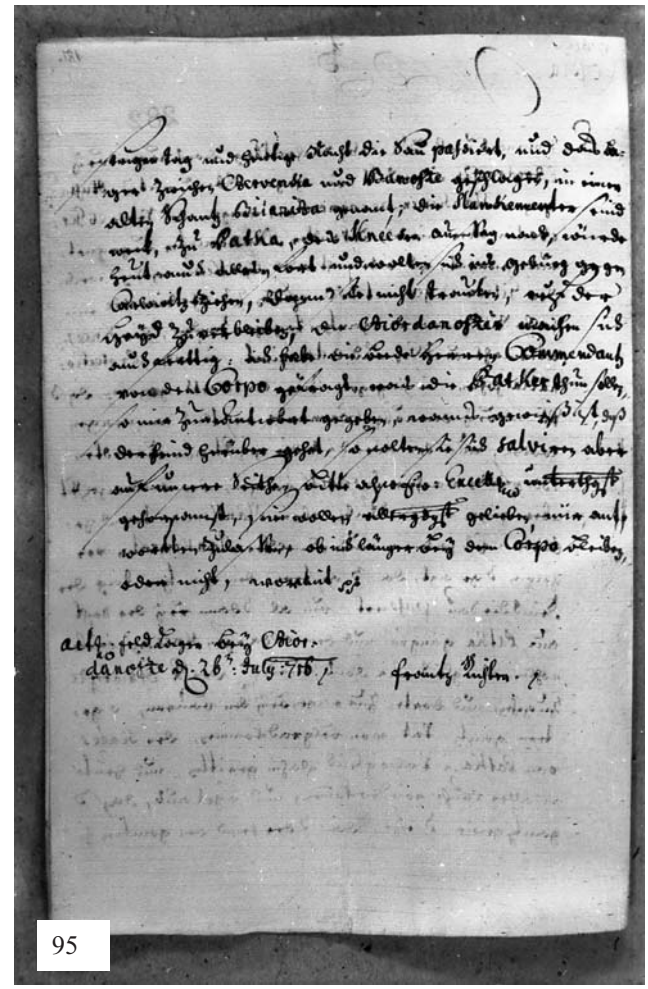

95

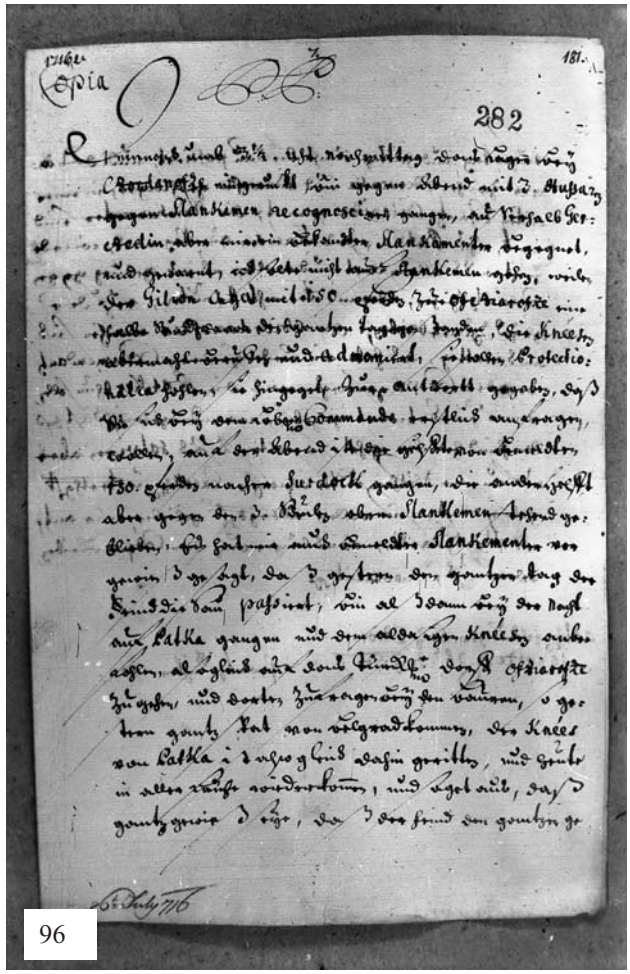

96

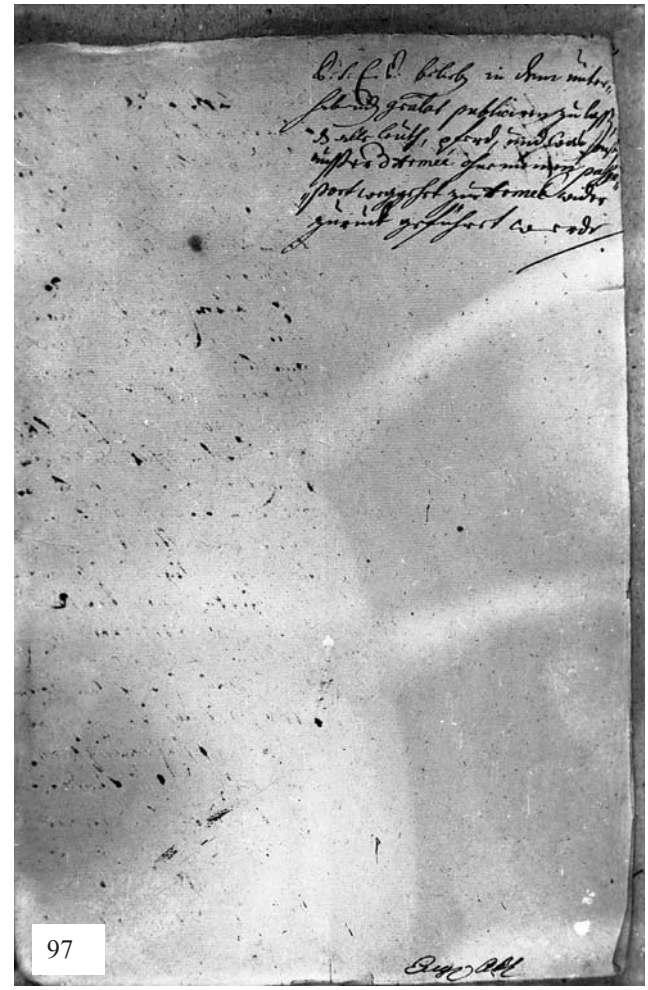

97

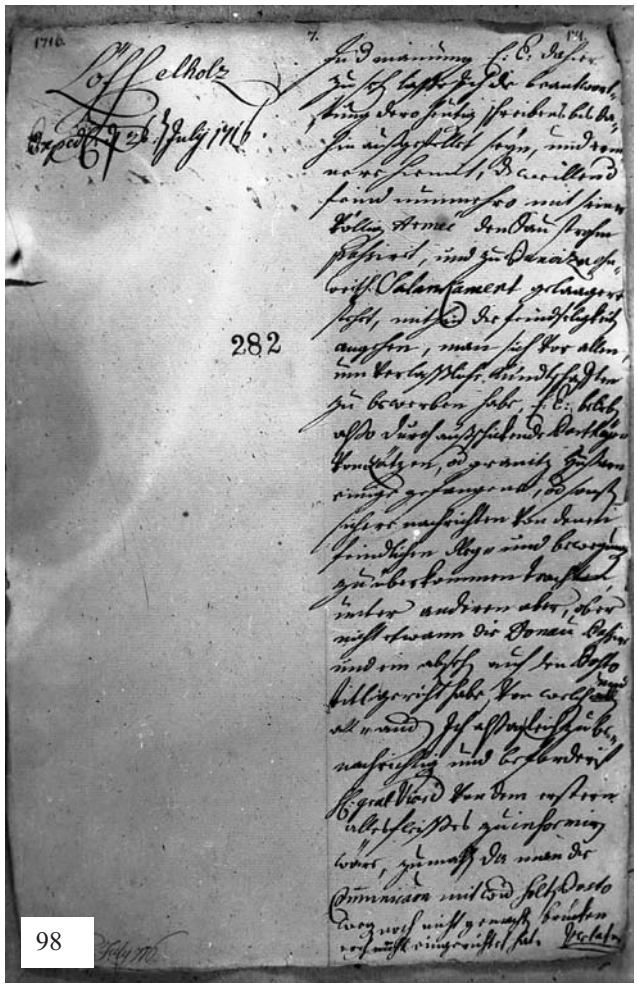

98

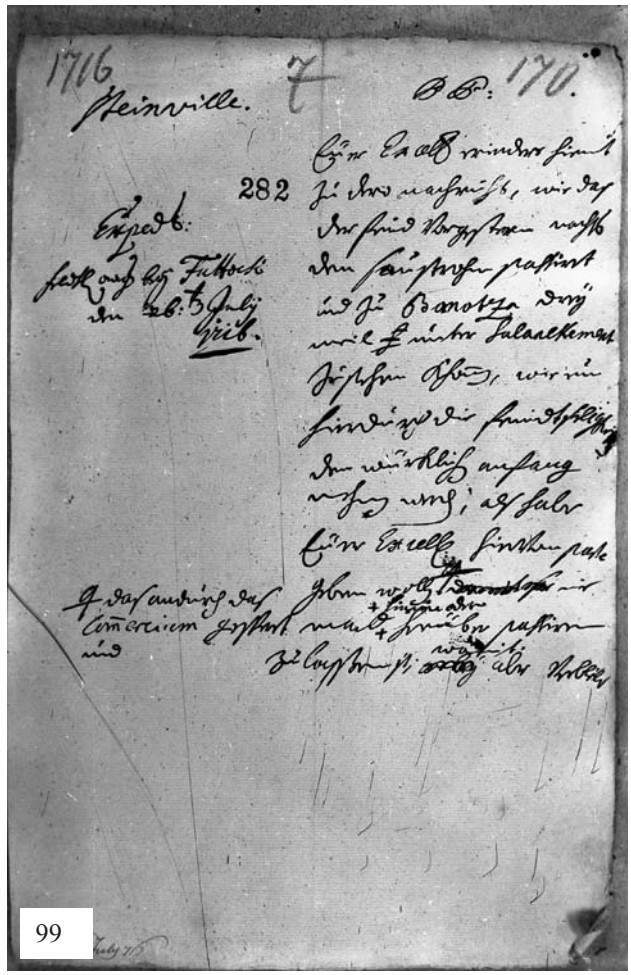

99

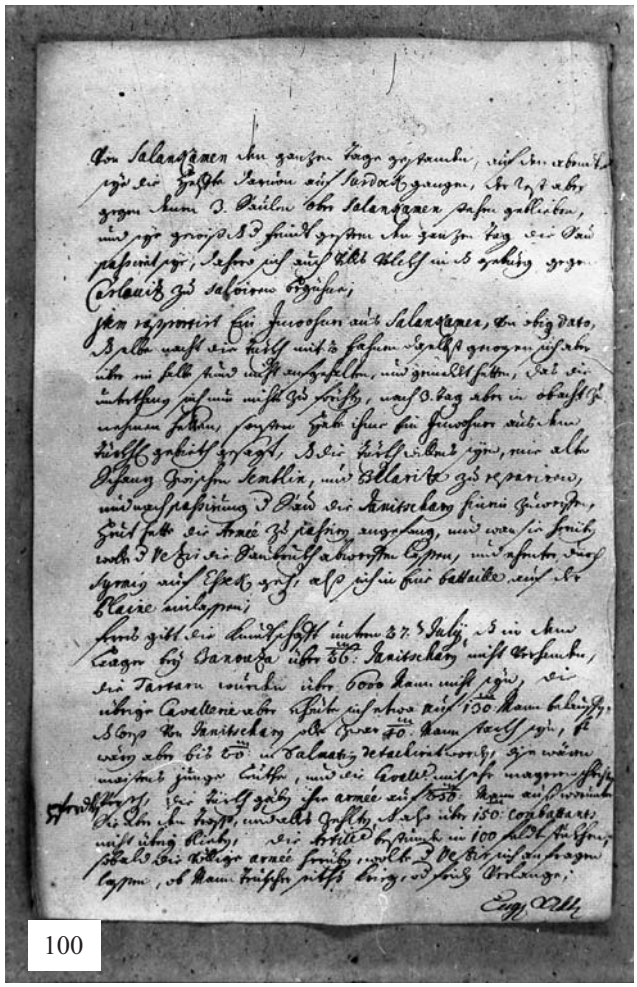

100

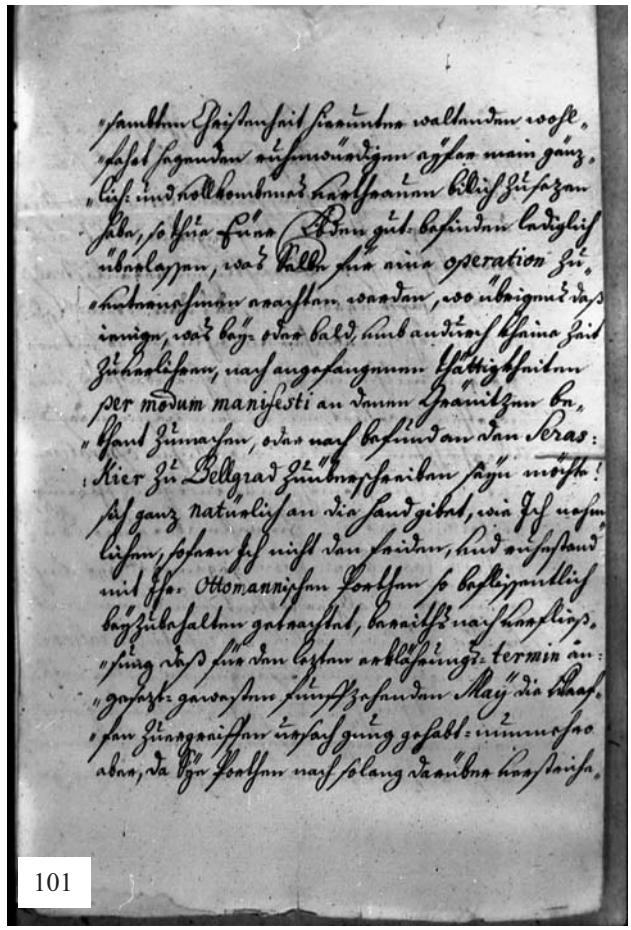

101

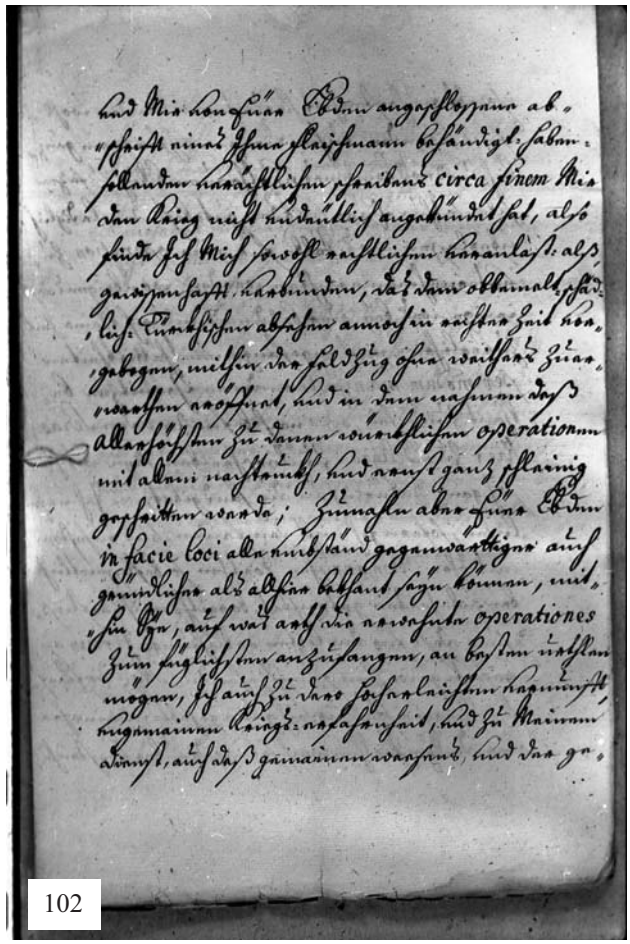

102

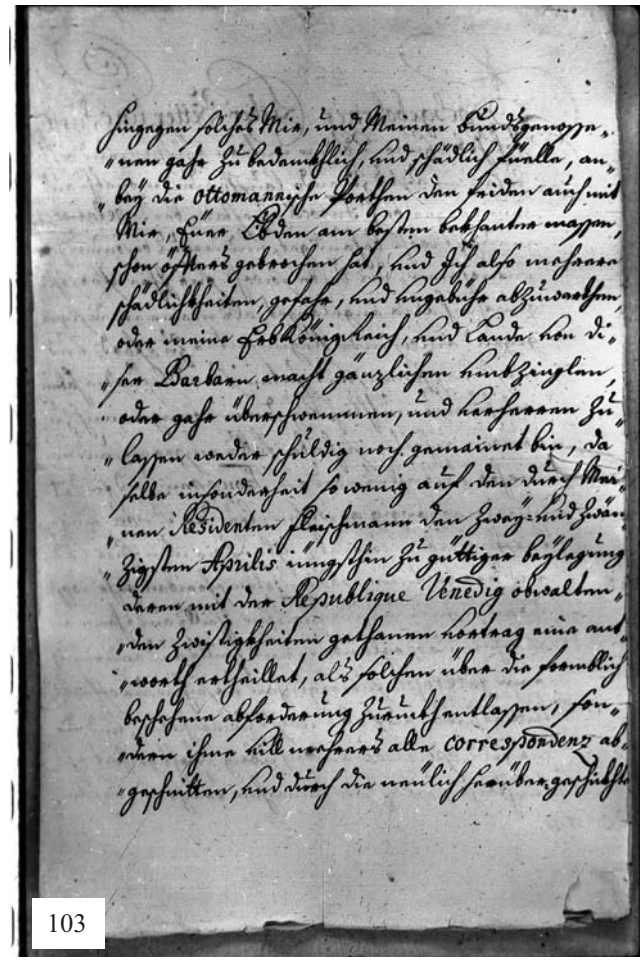

103

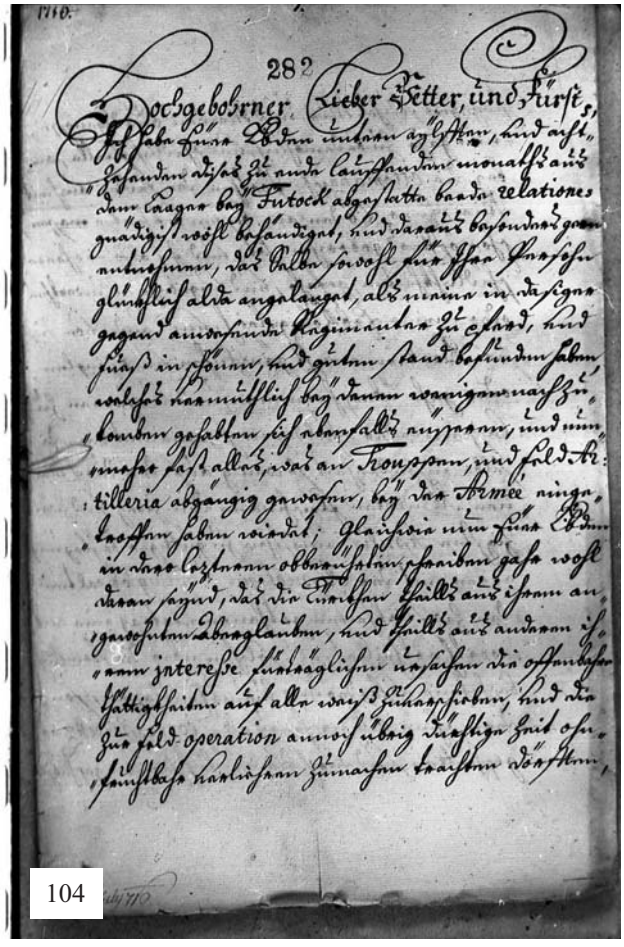

104

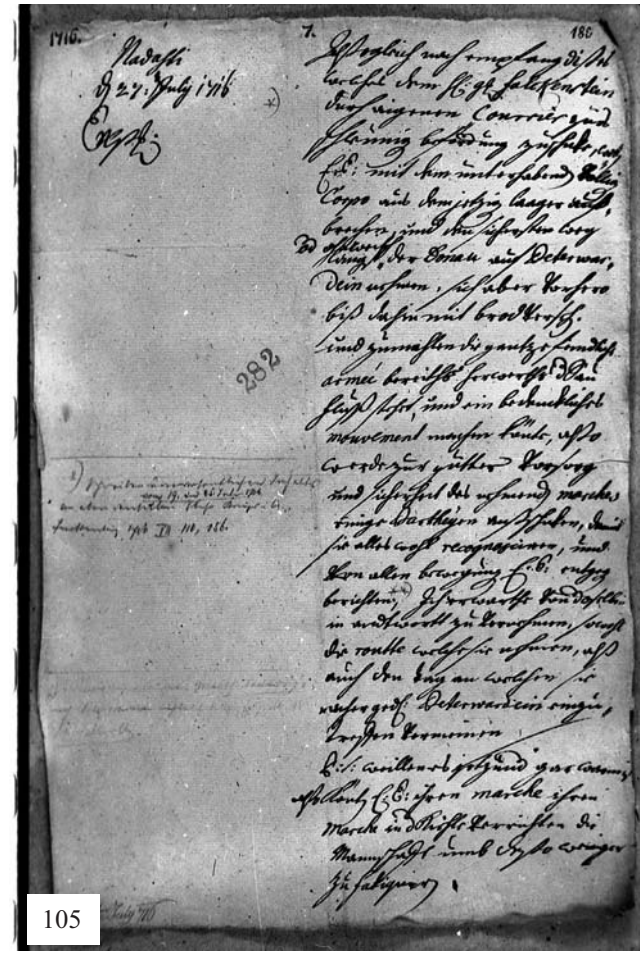

105

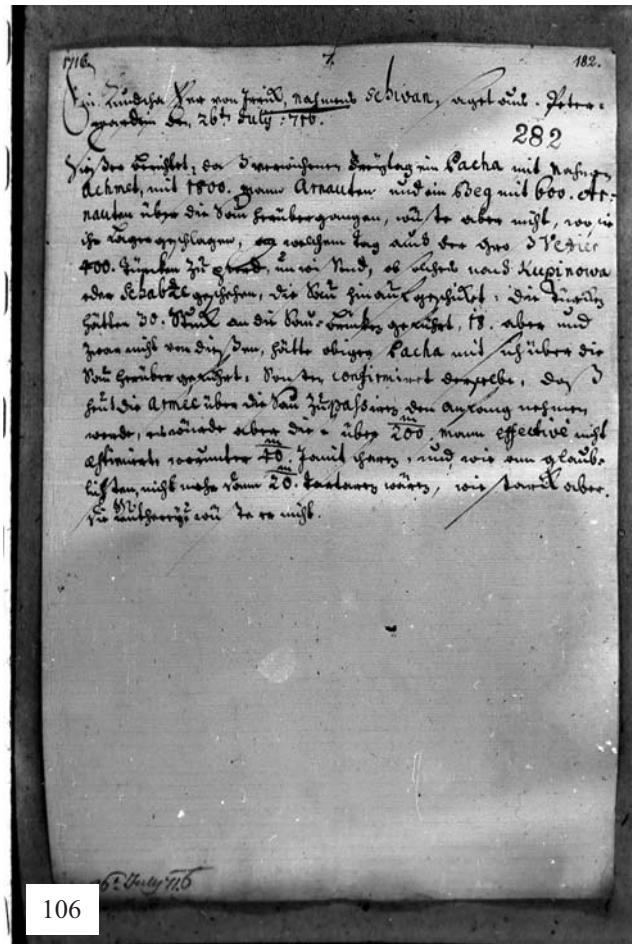

106

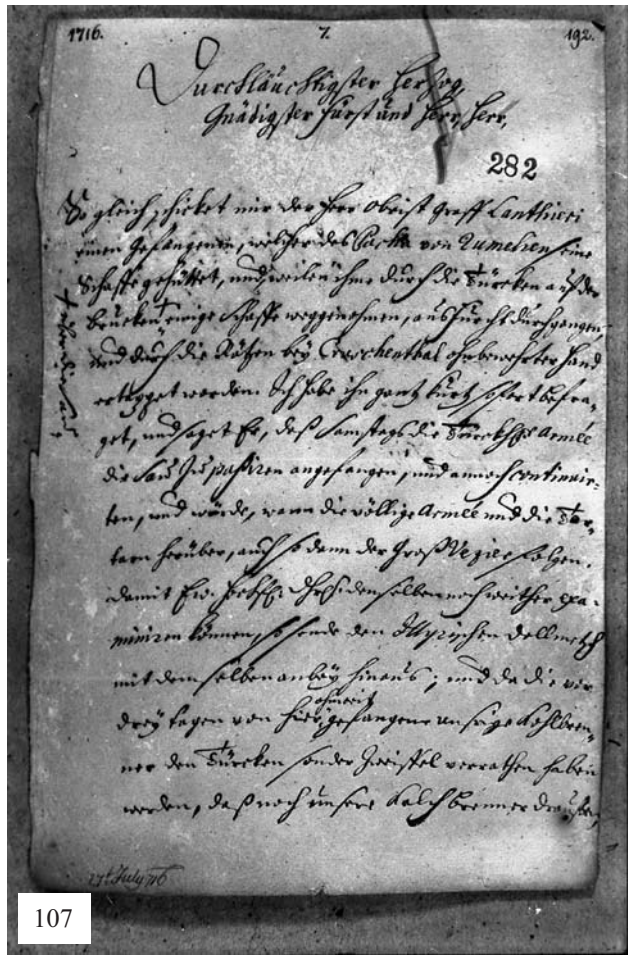

107

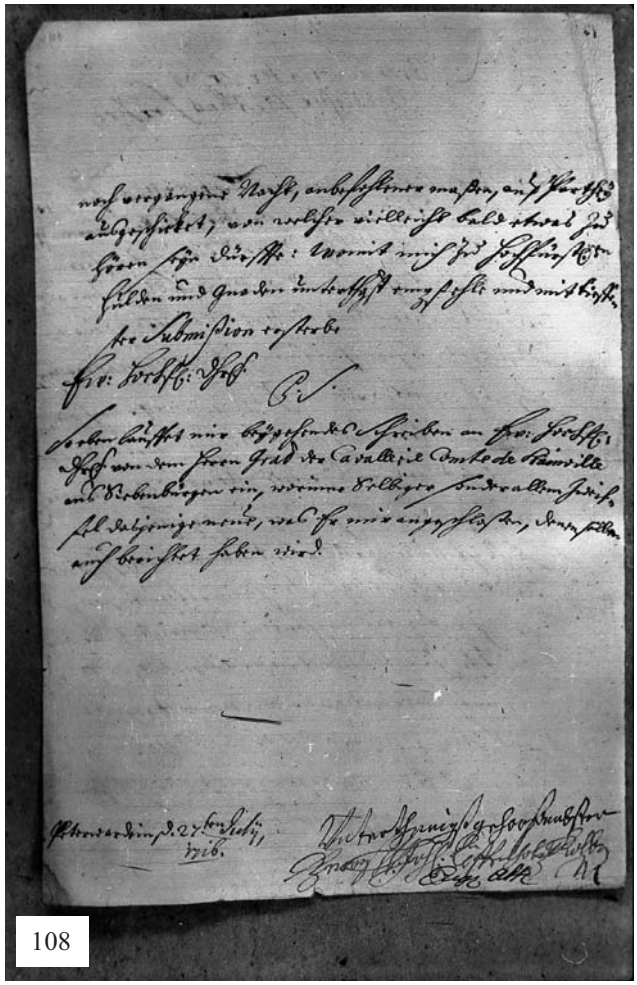

108

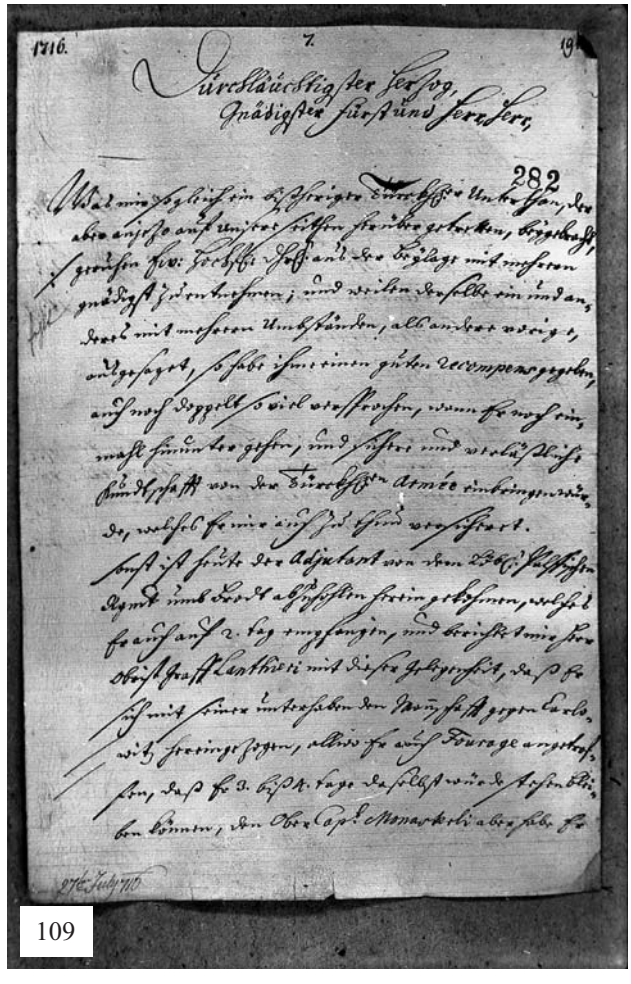

109

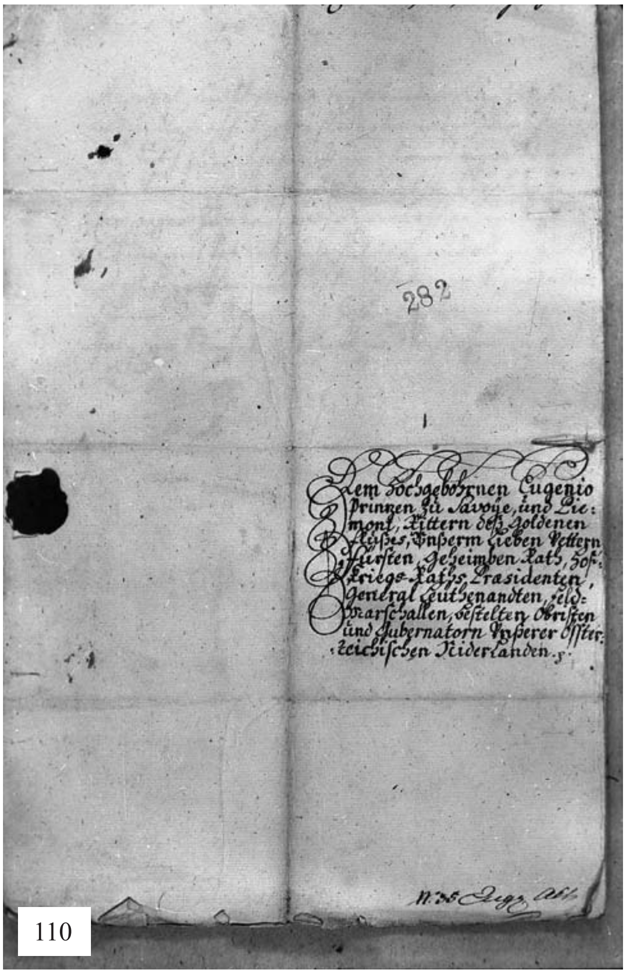
Dem Hochgebornen Eugenio Prinzen zu Savoye, und Piemont, Rittern deß Goldenen Vliesses, Unserm lieben Vettern, Fürsten, Geheimben Raths, Hof-Kriegs-Raths Praesidenten, General Leuthenandten, Feld-Marschallen, bestellten Obristen und Gubernatorn Unsserer Össterreichischen Niderlanden./.

282

110

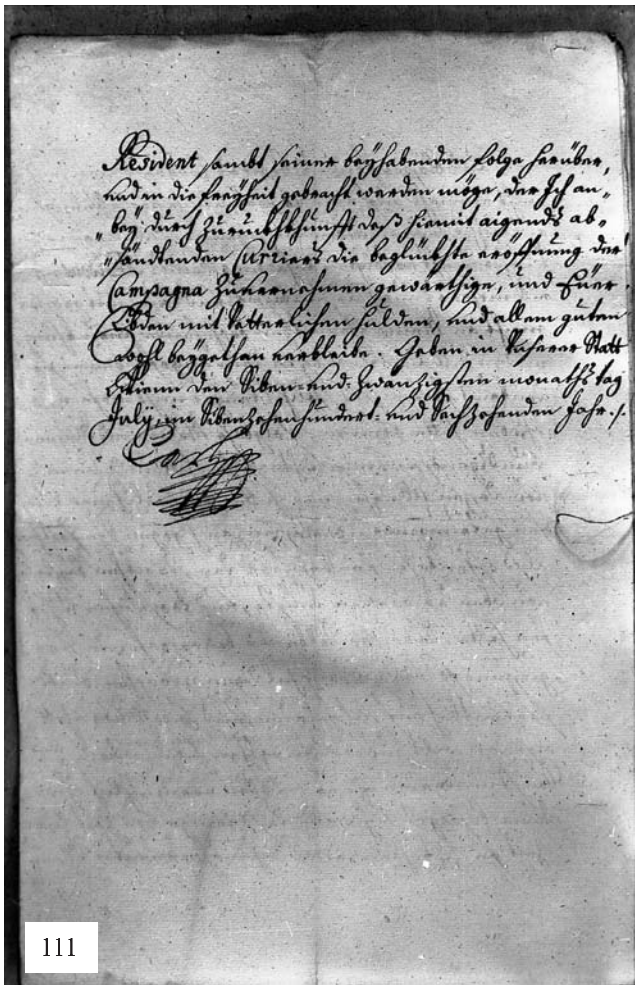
Resident sambt seinen beyhabenden Folge herüber, und in die Freyheit gebracht werden möge, der Ich an-bey durch Zurückhunft deß hierauf eigends ab-gesandten Curriers die beglückte eröffnung der Campagna zu vernehmen gewärthig, und Euer Liebden mit vetterlichen Hulden, und allem guten wohl beygethan verbleibe. Geben in Unserer Statt Wienn den Siben- und Zwanzigsten Monathstag July im Sibenzehenhundert- und Sechzehenden Jahr./.

Carl

111

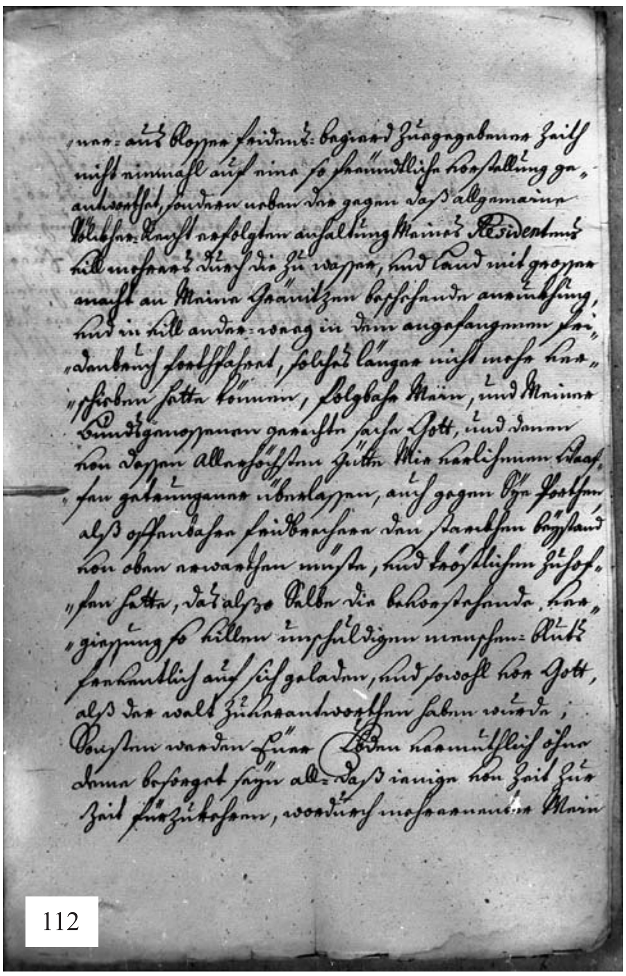
112

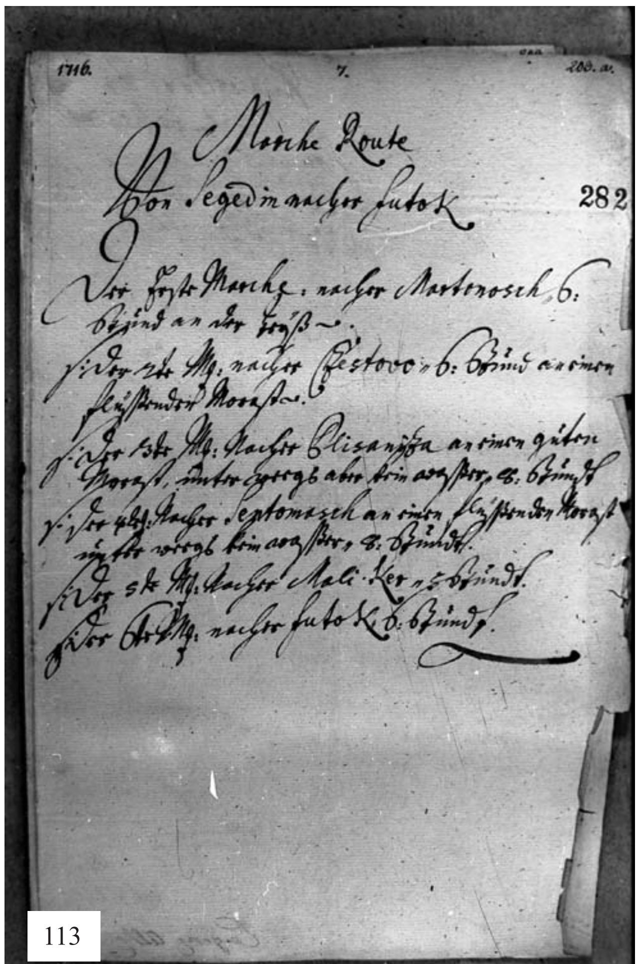
1716. 7.

Marche Route Von Segedin nacher Futok 282

Der Erste Marche nacher Martonosch 6. Stund an der Theiß.
Der 2te M. nacher Szestovc 6. Stund an einen fließender Morast.
Der 3te M. nacher Clisanissa an einen guten Morast, unterwegs aber kein wasser, 6. Stund.
Der 4te nacher Sentomasch an einen fließenden Morast unterwegs kein wasser, 4. Stund.
Der 5te M. nacher Mali Ker, 5. Stund.
Der 6te M. nacher Futok 6. Stund.

113

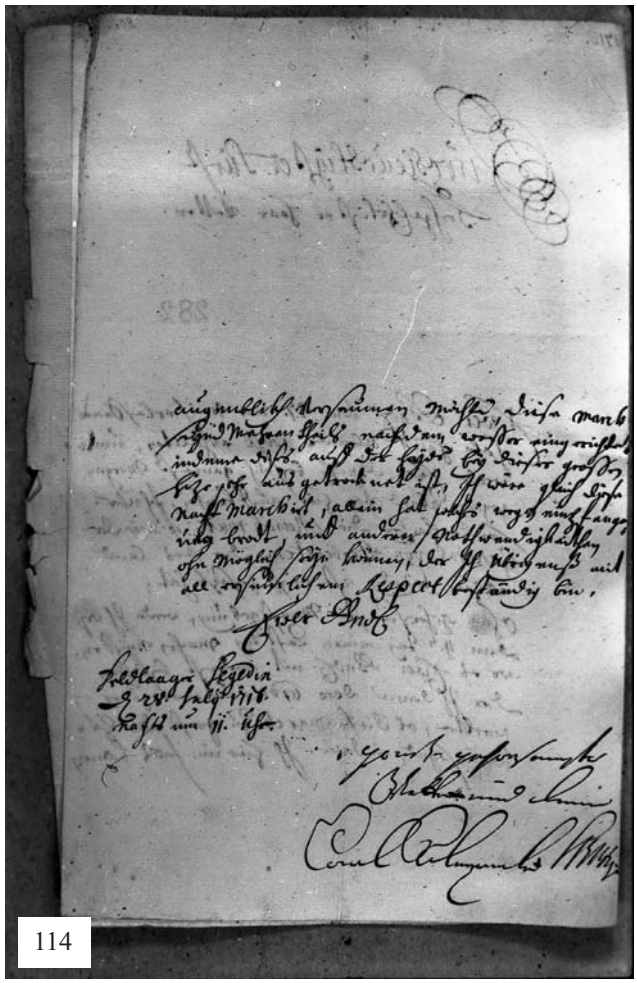

114

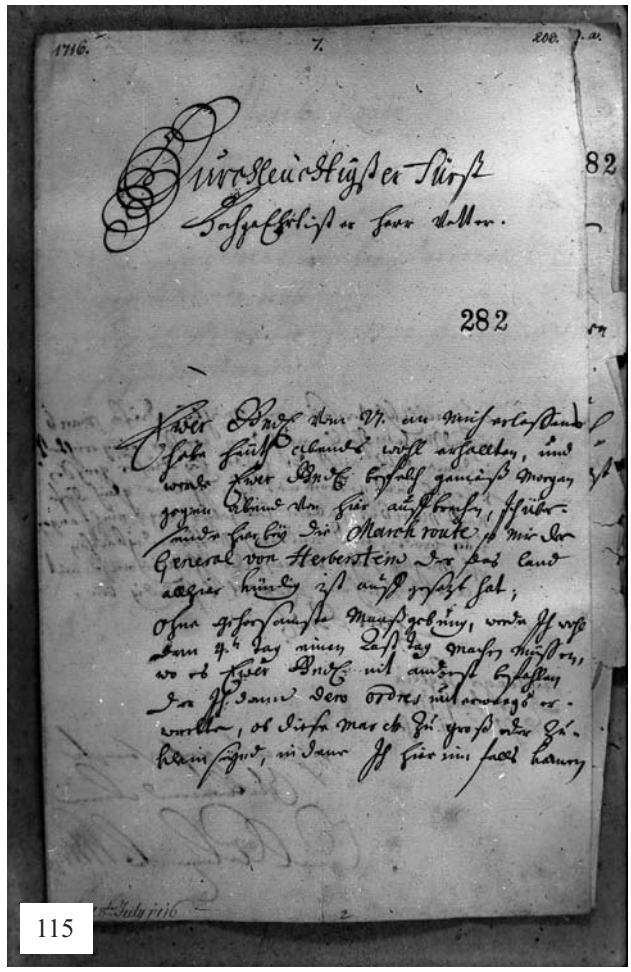

115

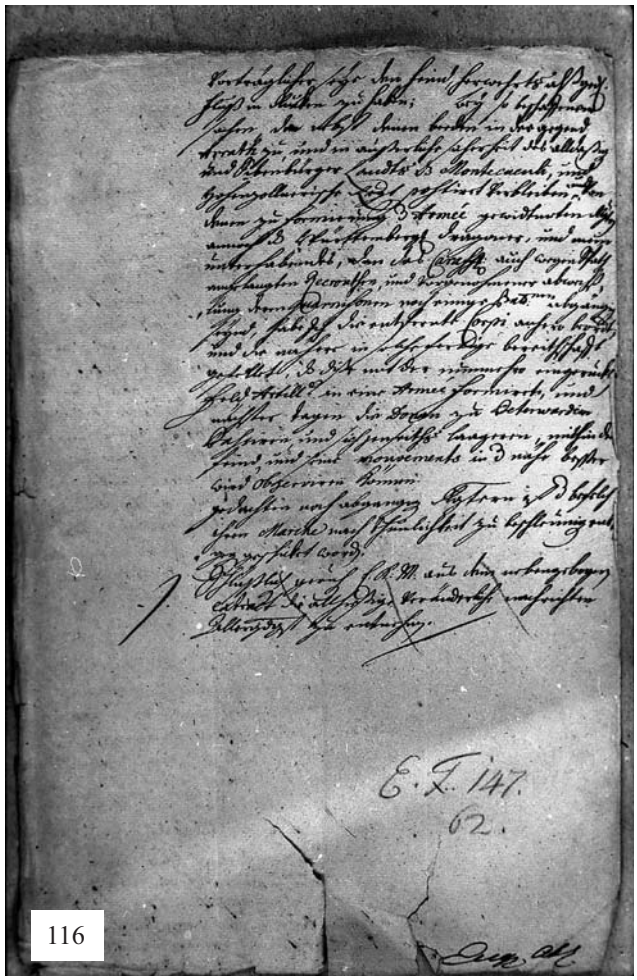

116

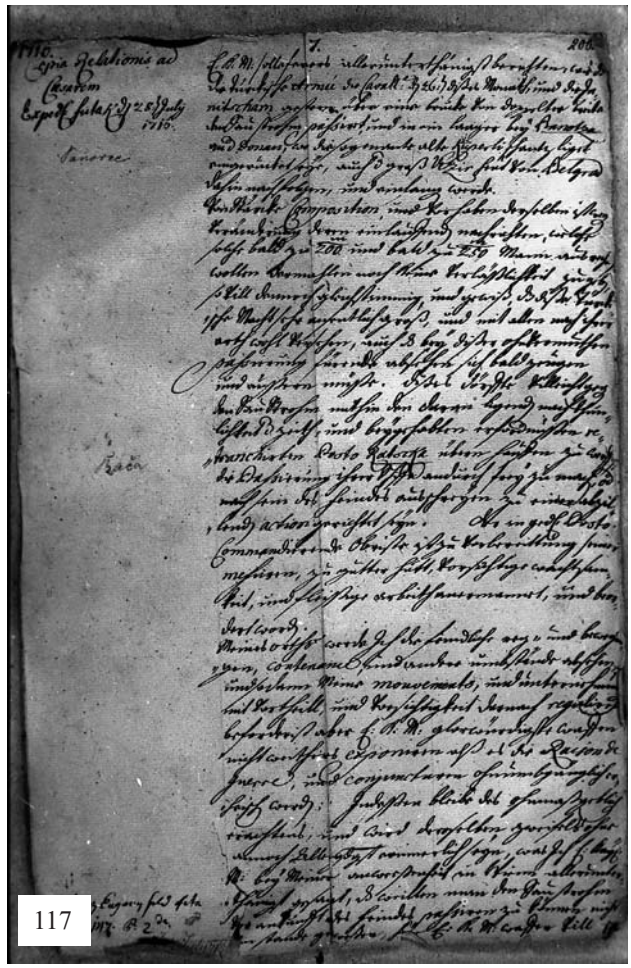

117

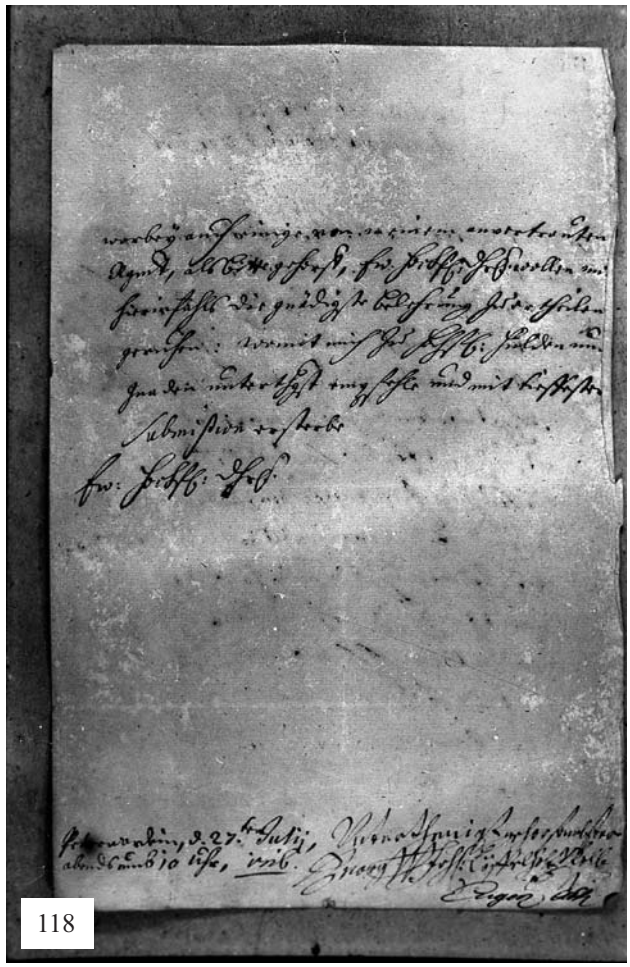

118

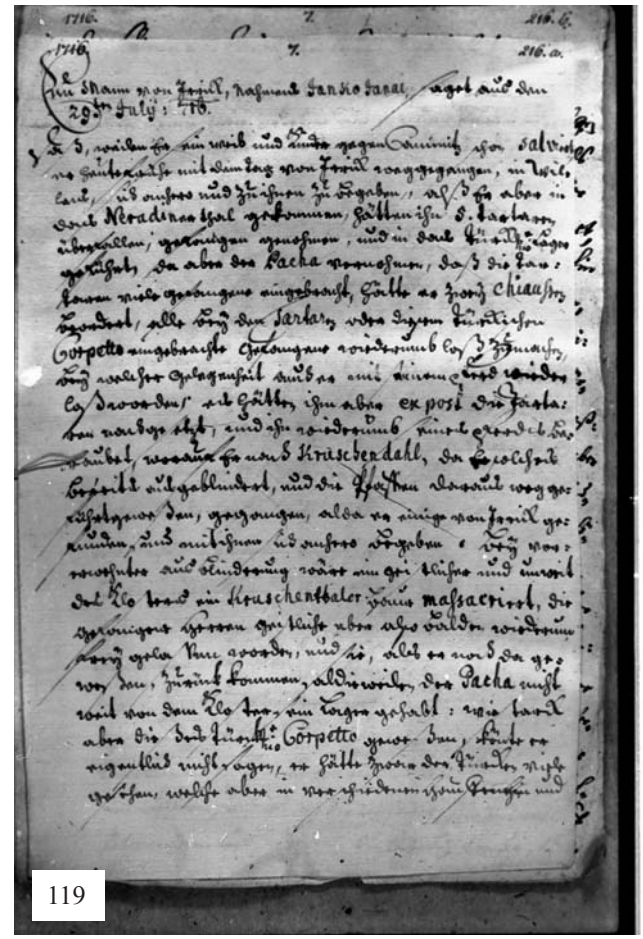

119

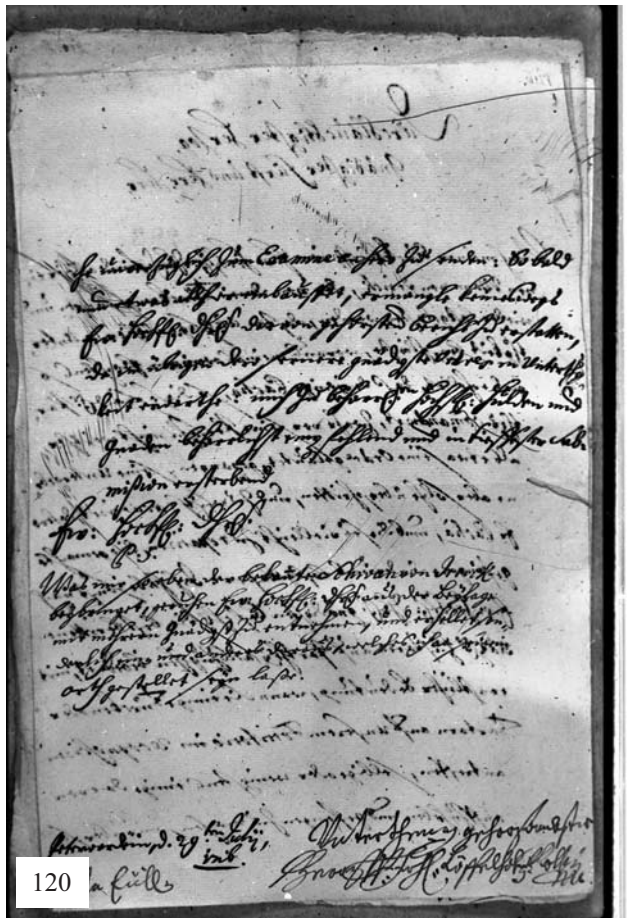

120

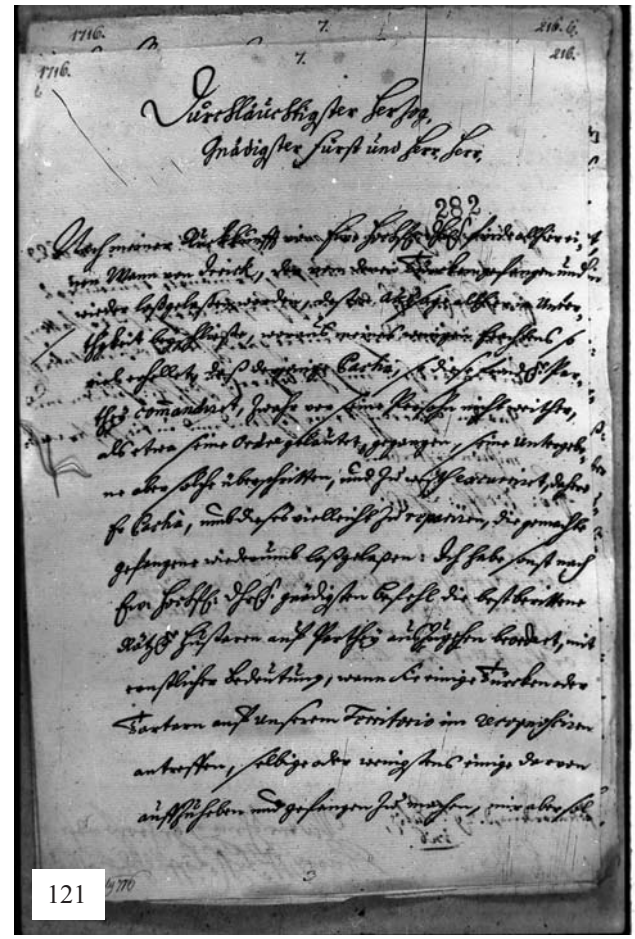

121

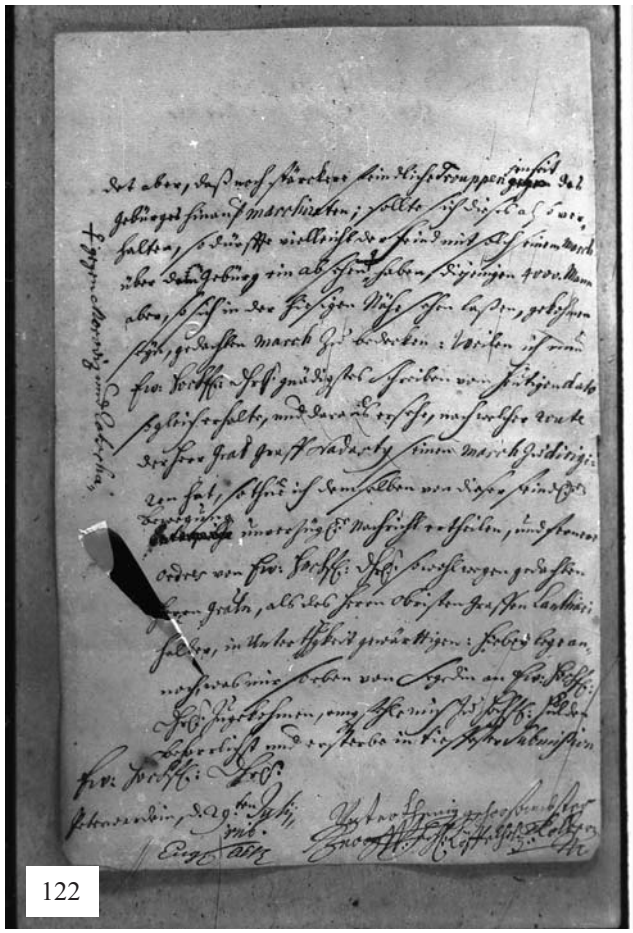

122

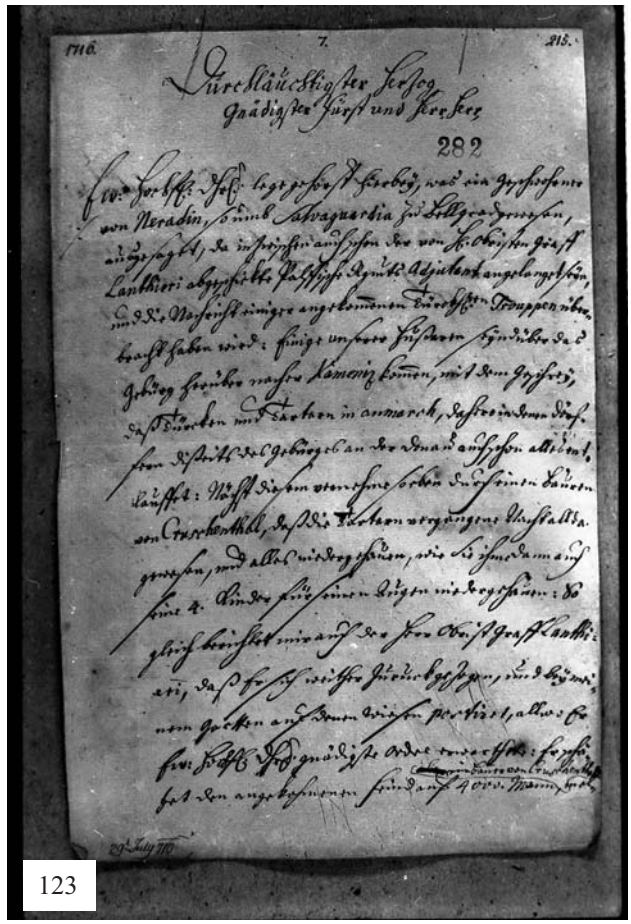

123

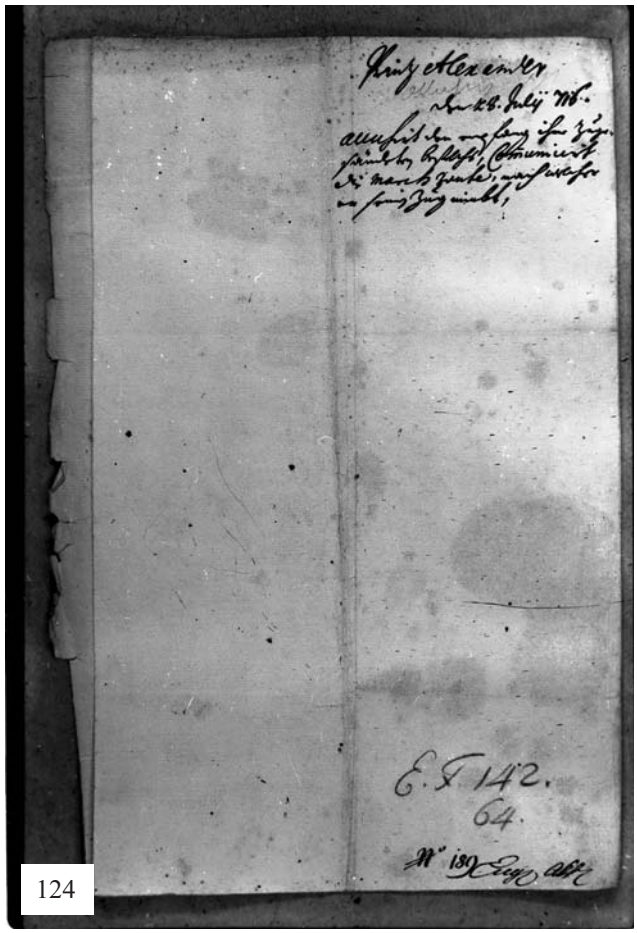

124

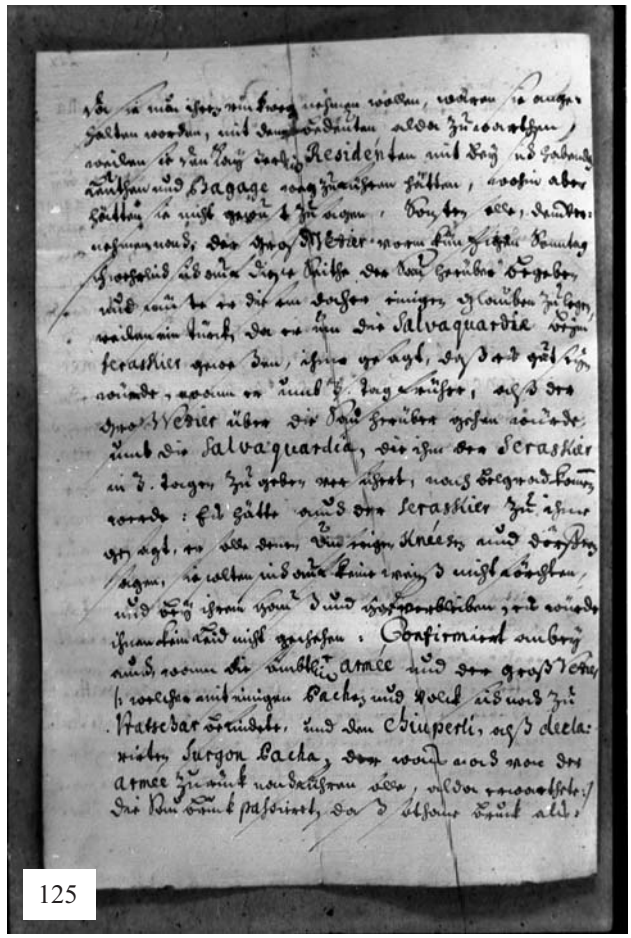

125

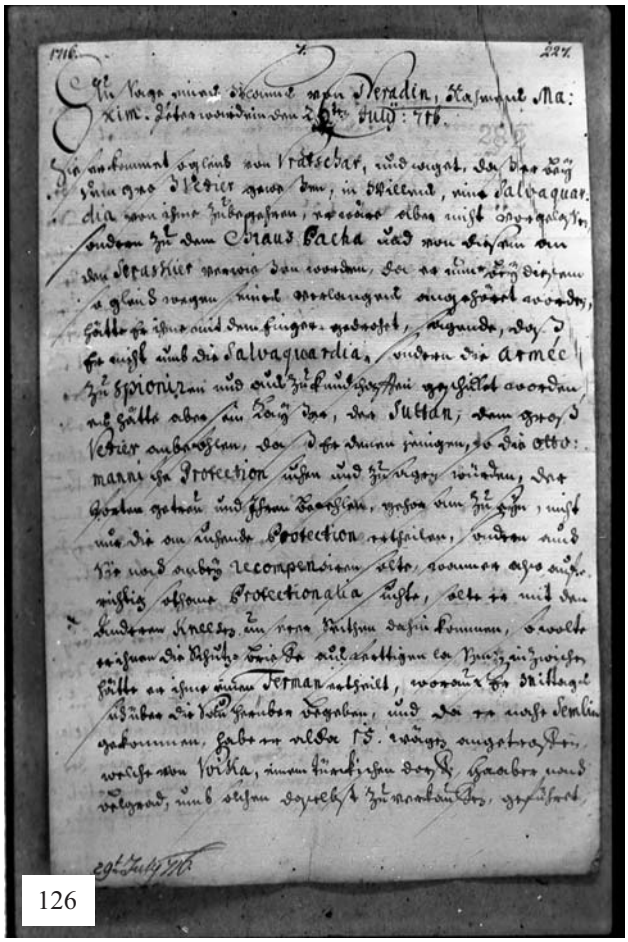

126

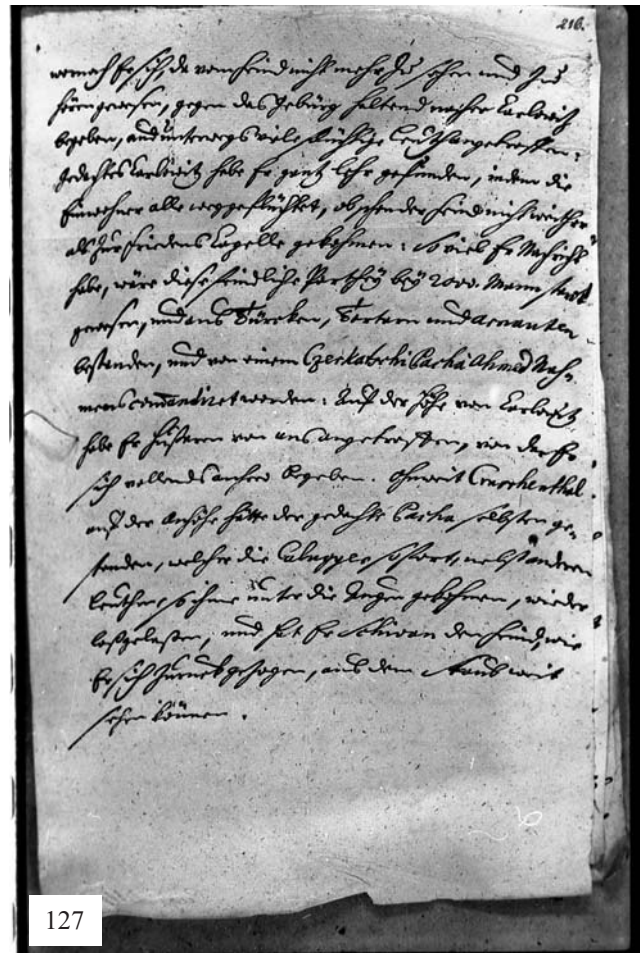

127

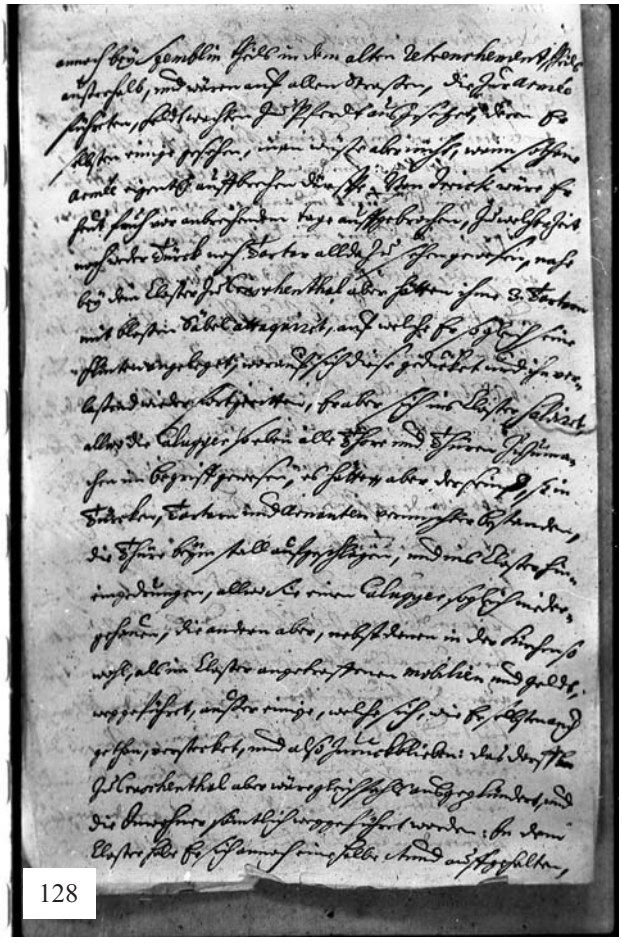

128

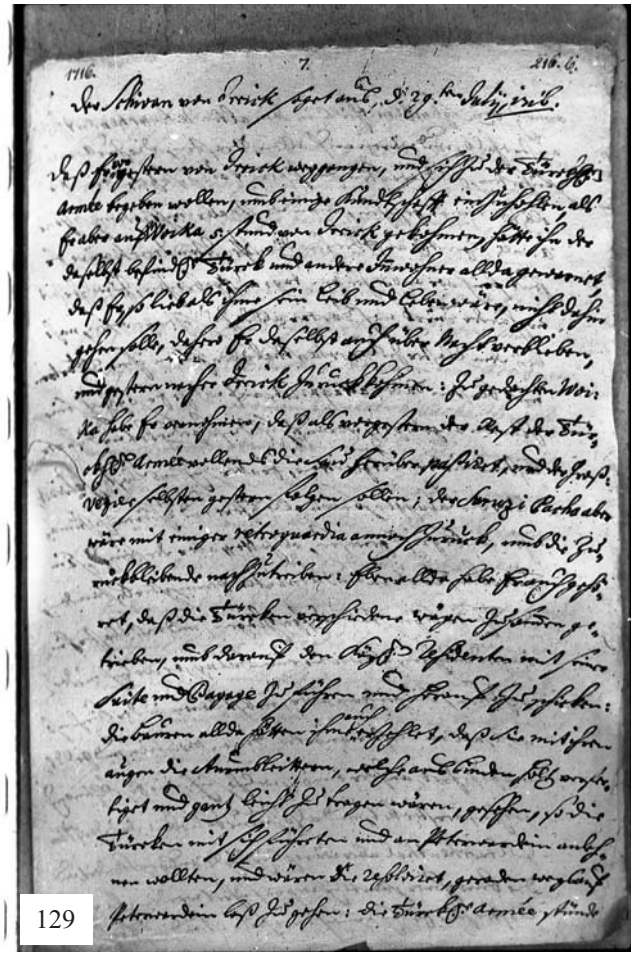

129

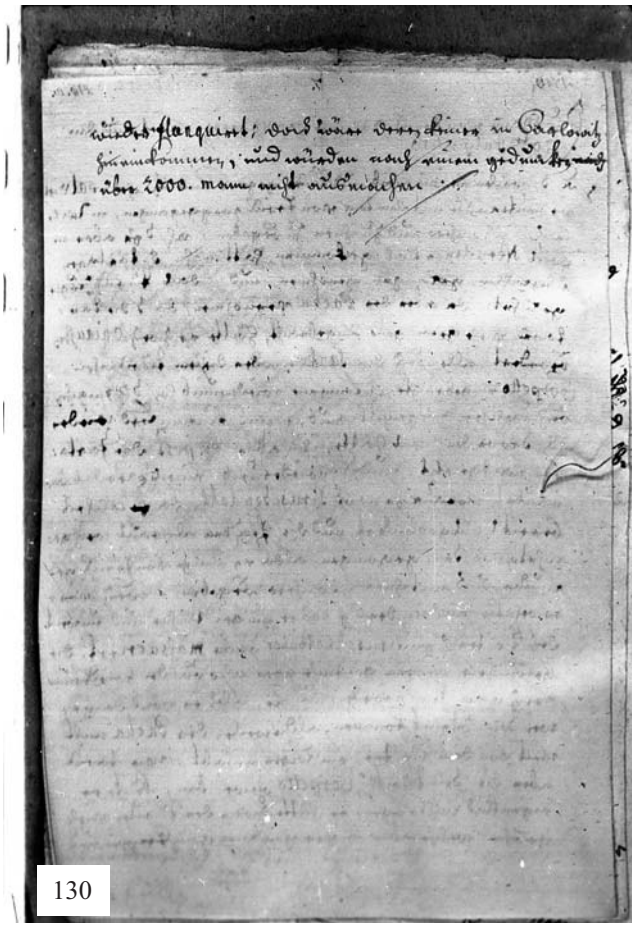

130

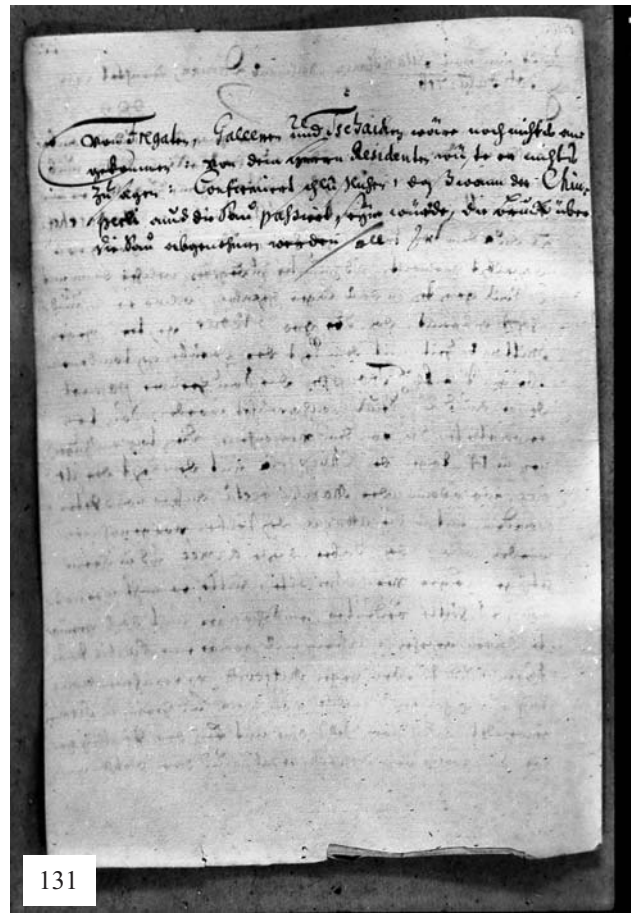

131

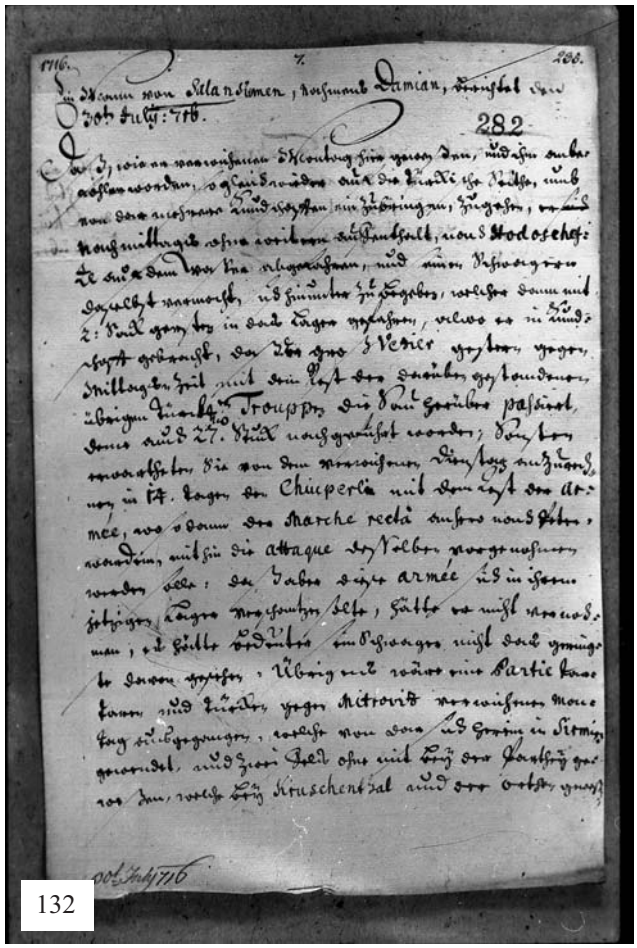

132

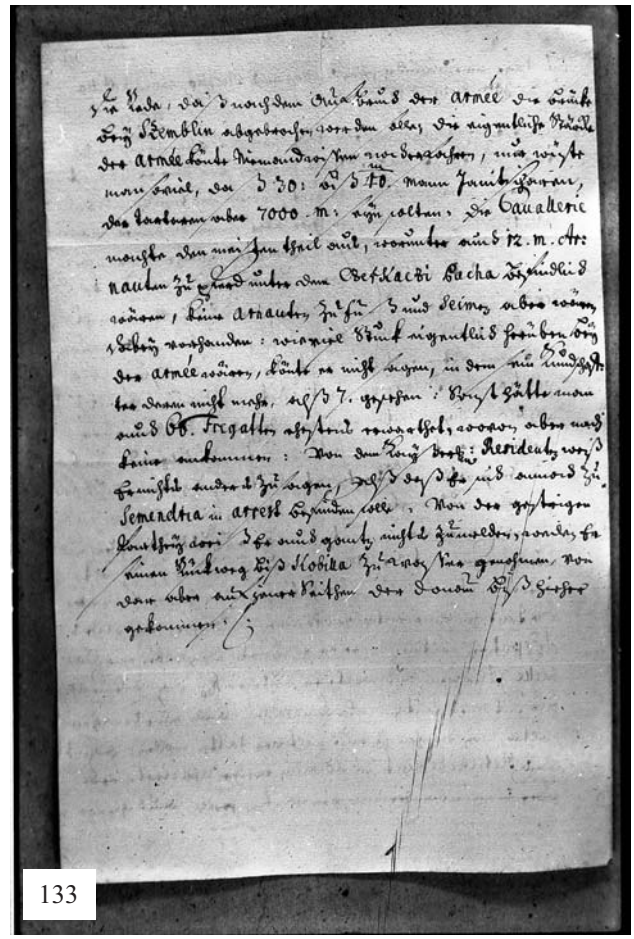

133

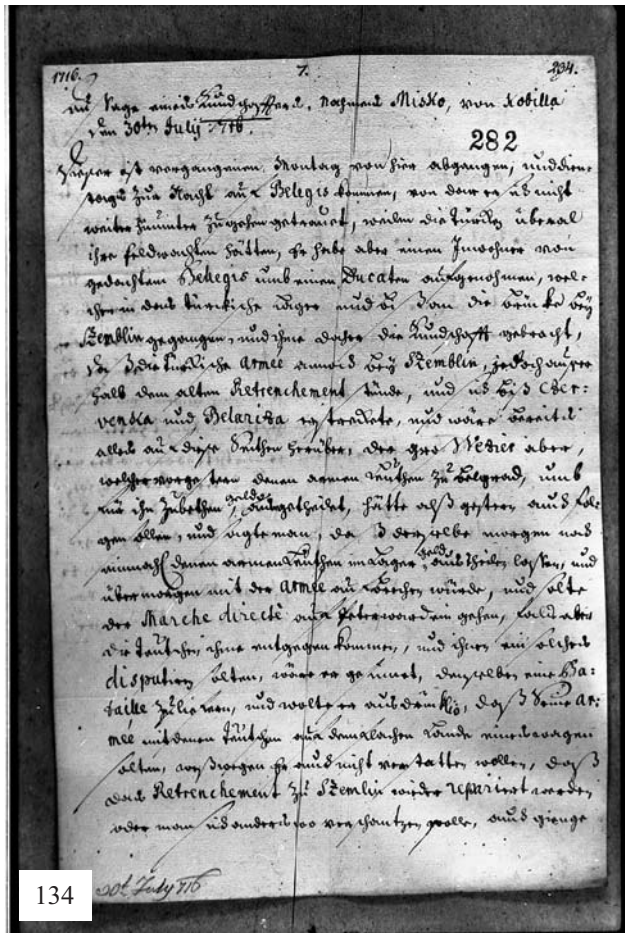

134

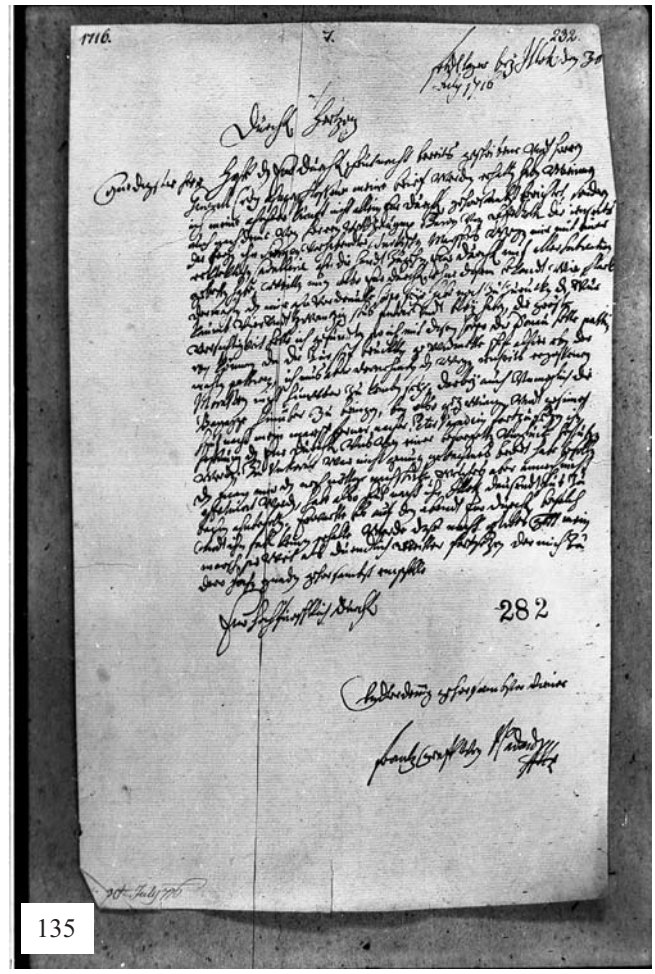

135

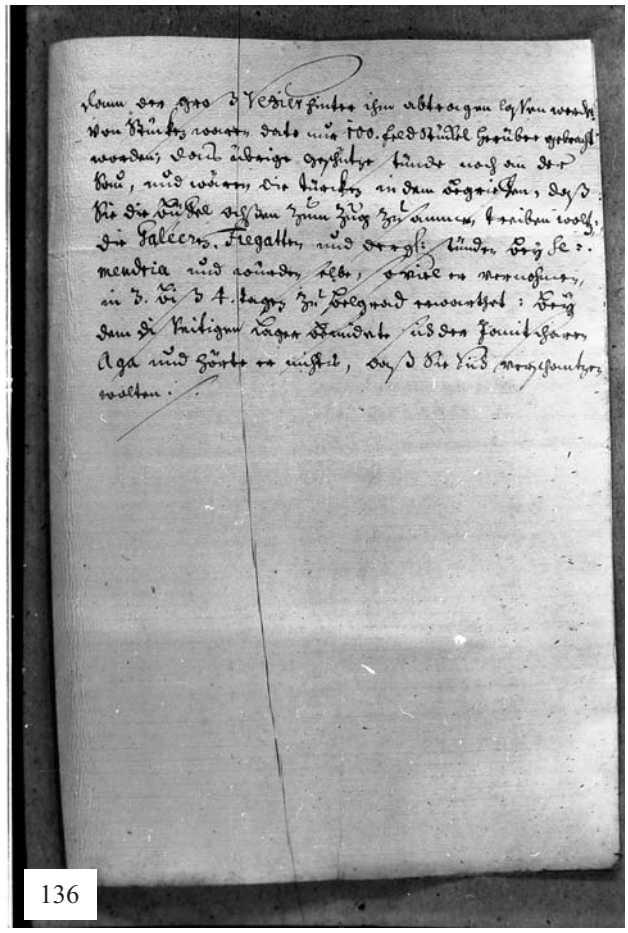

136

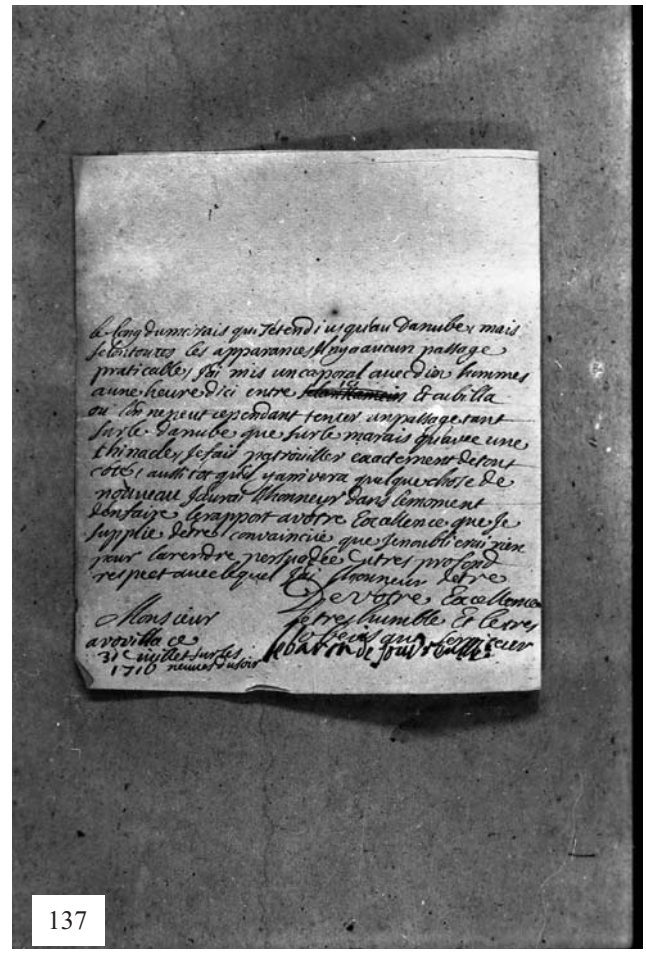

137

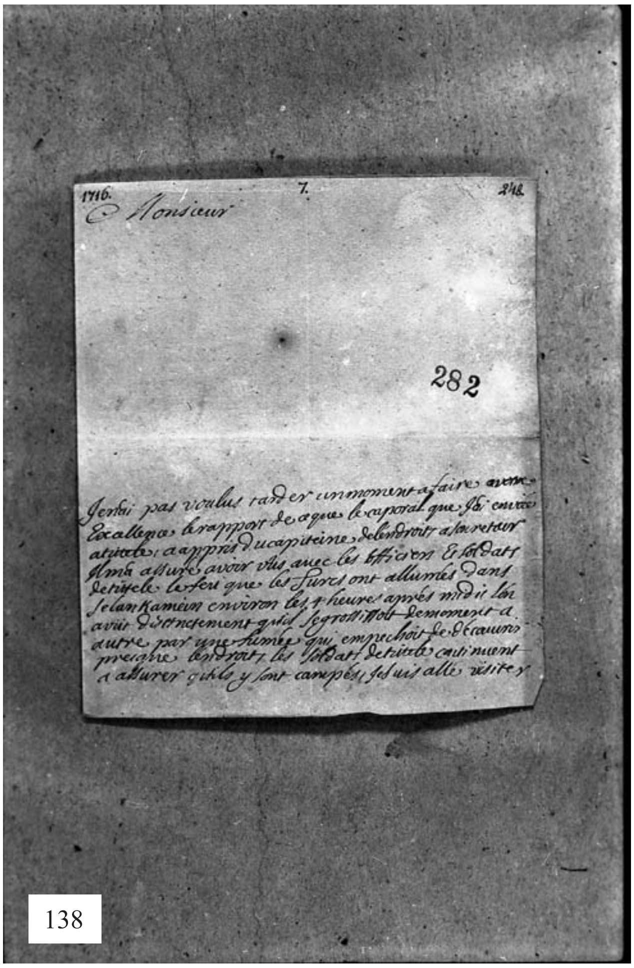
1716. 7. 248.

Monsieur

282

Jenai pas voulus tarder unmoment afaire avotre Excallence lerapport de ce que le caporal que Jai envoié atitele a appris du capitaine delendroit asonretour il ma assuré avoir vus avec les officiers & soldats detitele le feu que les Turcs ont allumés dans Selan Kamein environ les 4 heures aprés midi il luy avait distinctement quils segrossissoit demoment a autre par une fumée qui empechoit de decouvrir precisement lendroit les soldats detitele continuent a assurer quils y sont campés Jesuis allé visiter

138

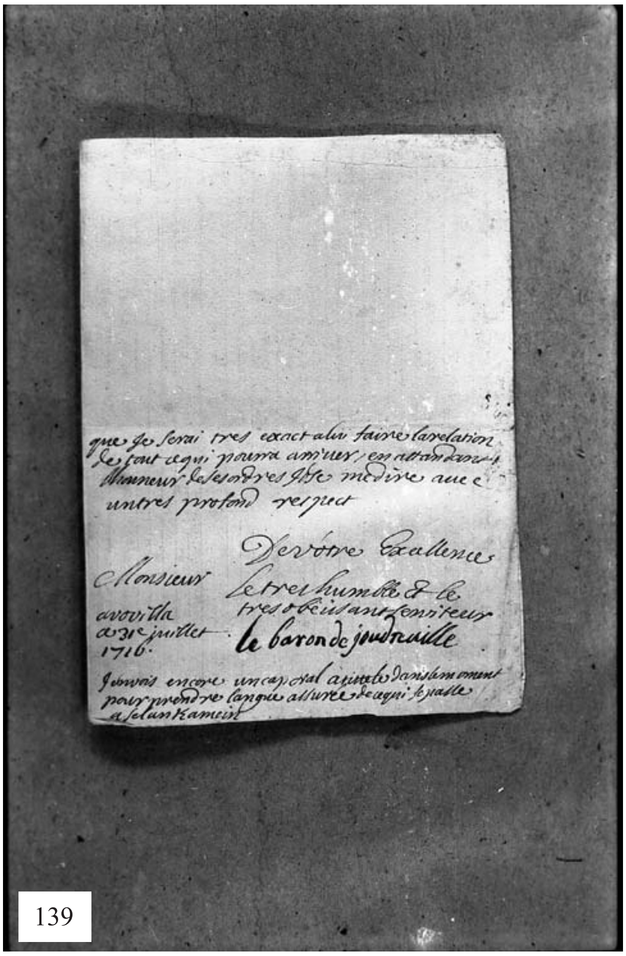
que Je serai tres exact alui faire larelation de tout cequi pourra arriver, en attendant lhonneur de ses ordres Je me dire avec untres profond respect

Monsieur

De vôtre Excallence
le tres humble & le tres obeisant serviteur
le baron de Joudrueille

a vovilla
a 31e juillet
1716.

Jenvois encore un caporal atitele dans le moment pour prendre langue asseurée de cequi se passe a Selan Kamein

139

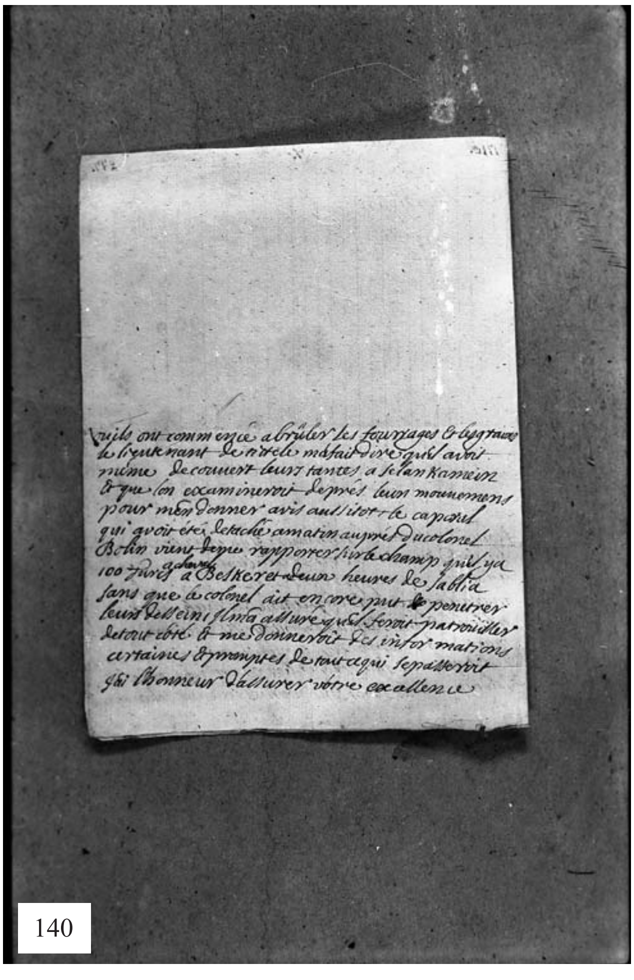
quils ont commencé a brûler les fourages & les grains le lieutenant de titele ma fait dire quil avoit même decouvert leurs tantes a Selan Kamein & que lon examineroit de prés leurs mouvemens pour men donner avis aussitot le caporal qui avoit eté detaché amatin auprés du colonel Bolin vient deme rapporter sur le champ quil ya 100 Turcs a cheval a Beskeret deux heures de Sablia sans que le colonel ait encore pu penetrer leurs desseins il ma assuré quil feroit patrouiller de tout côté & me donneroit des informations certaines & promptes de tout cequi se passeroit Jai lhonneur dassurer votre excallence

140

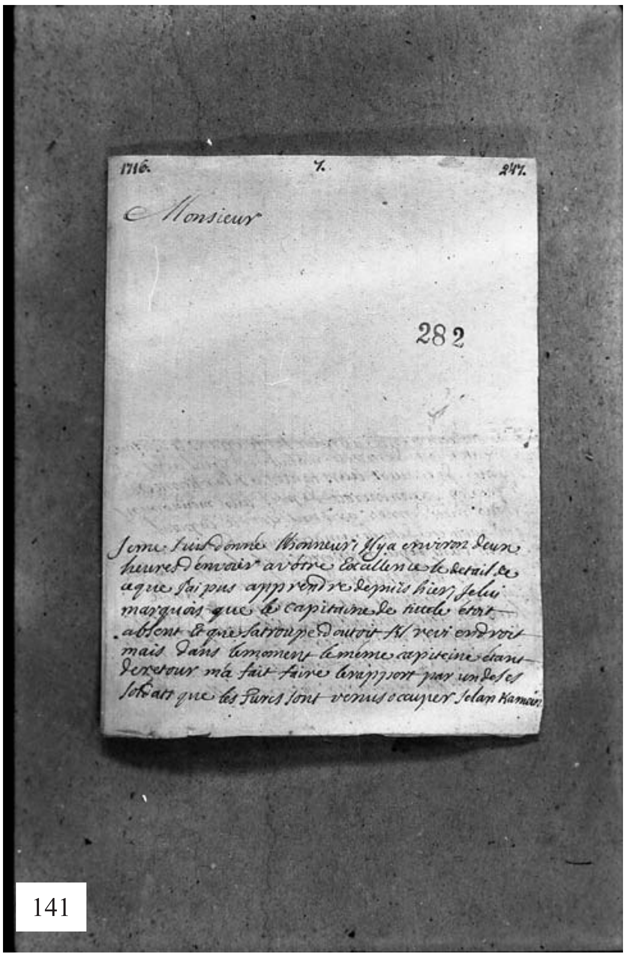
1716. 7. 247.

Monsieur

282

Je me suis donné lhonneur il ya environ deux heures denvoier avotre Excallence le detail de ce que Jai pus apprendre depuis hier, Je lui marquois que le capitaine de titele etoit absent & que satroupe devoit estre en cet endroit mais dans le moment le même capitaine etant de retour ma fait faire le rapport par un de ses soldats que les Turcs sont venus ocuper Selan Kamein

141

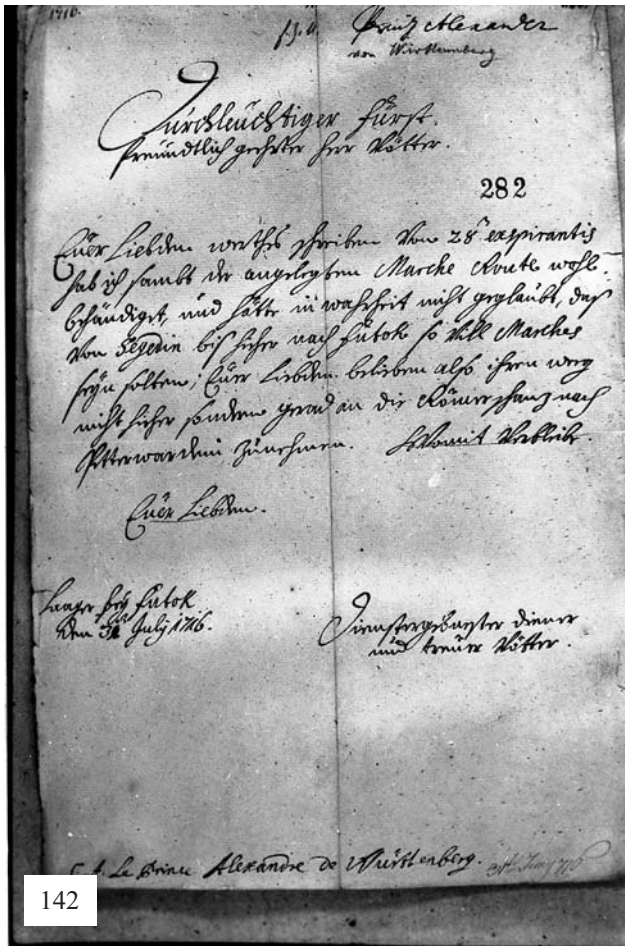

142

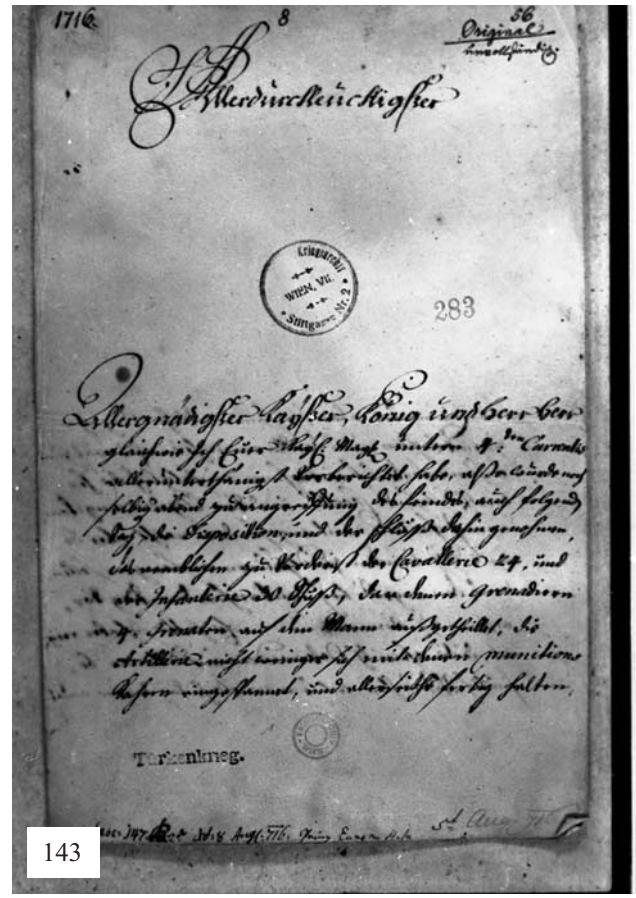

143

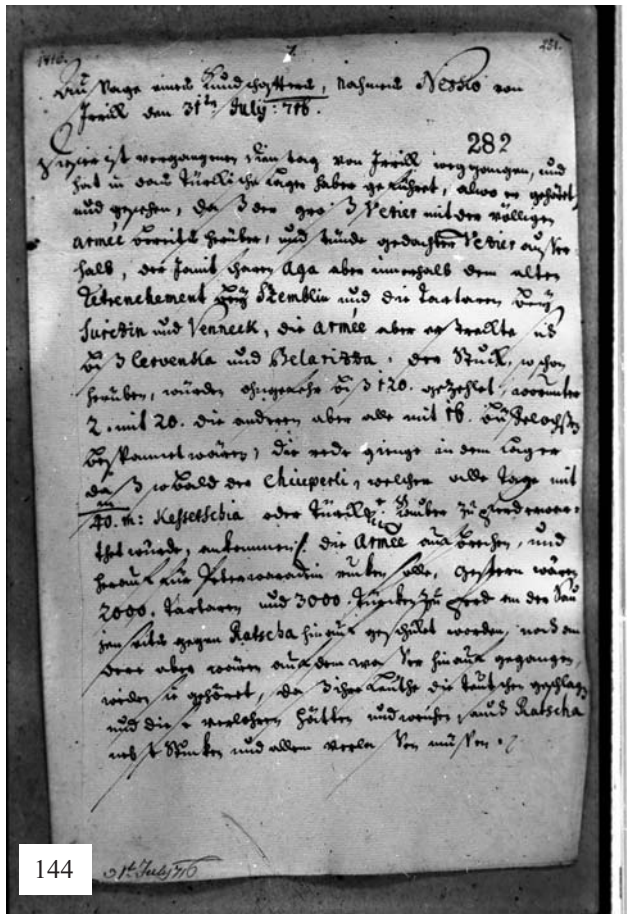

144

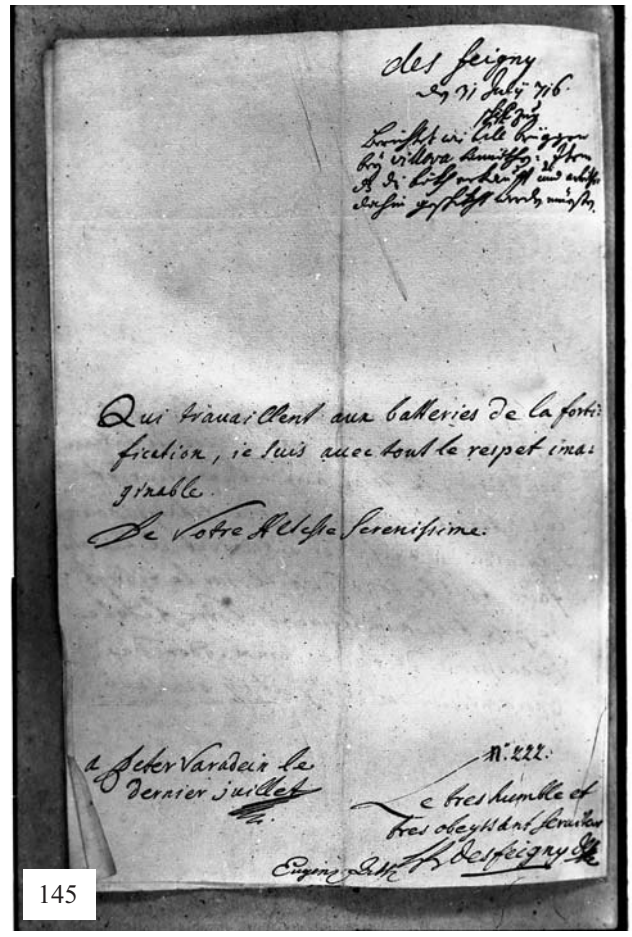

145

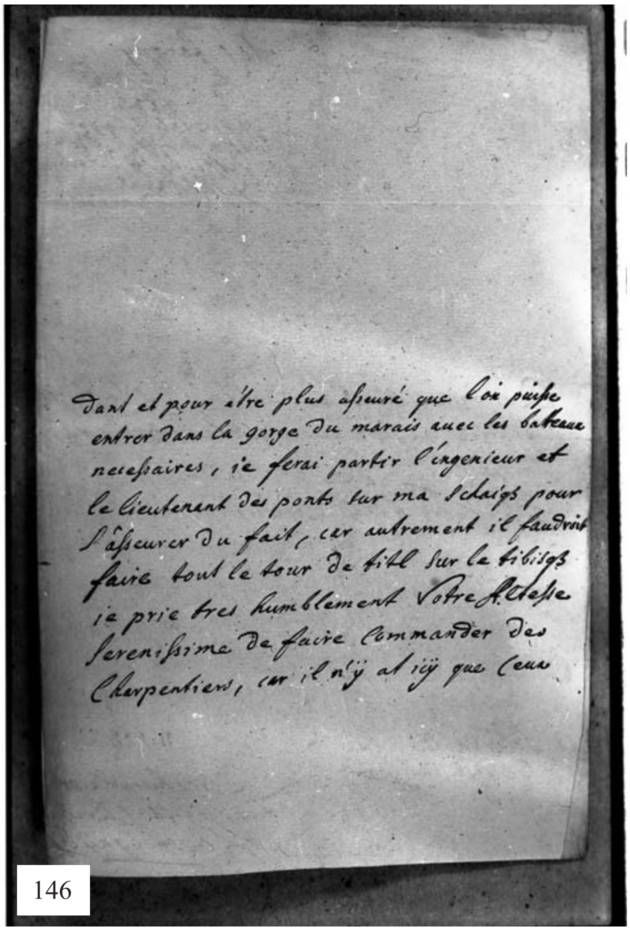
dant et pour être plus asseuré que l'on puisse
entrer dans la gorge du marais avec les bateaux
necessaires, je ferai partir l'ingenieur et
le lieutenant des ponts sur ma schaise pour
s'asseurer du fait, car autrement il faudroit
faire tout le tour de titl sur le tibisgs
je prie tres humblement Votre Altesse
Serenissime de faire commander des
charpentiers, car il n'ij at icij que ceux

146

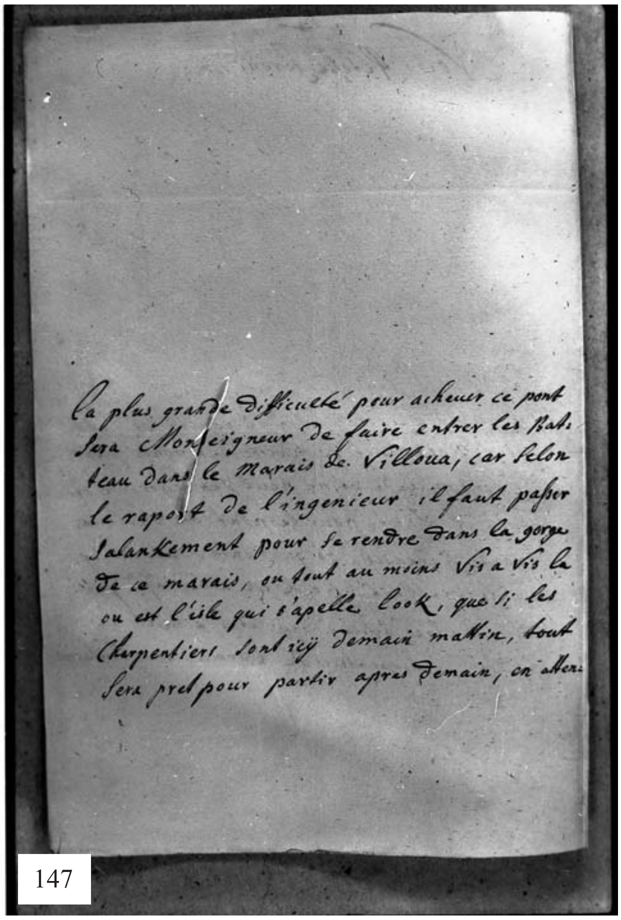
la plus grande difficulté pour achever ce pont
sera Monseigneur de faire entrer les Bateau dans le Marais de Villova, car selon
le raport de l'ingenieur il faut passer
Salankement pour se rendre dans la gorge
de ce marais, ou tout au moins vis a vis la
ou est l'isle qui s'apelle Look, que si les
charpentiers sont icij demain matin, tout
sera pret pour partir apres demain, en atten-

147

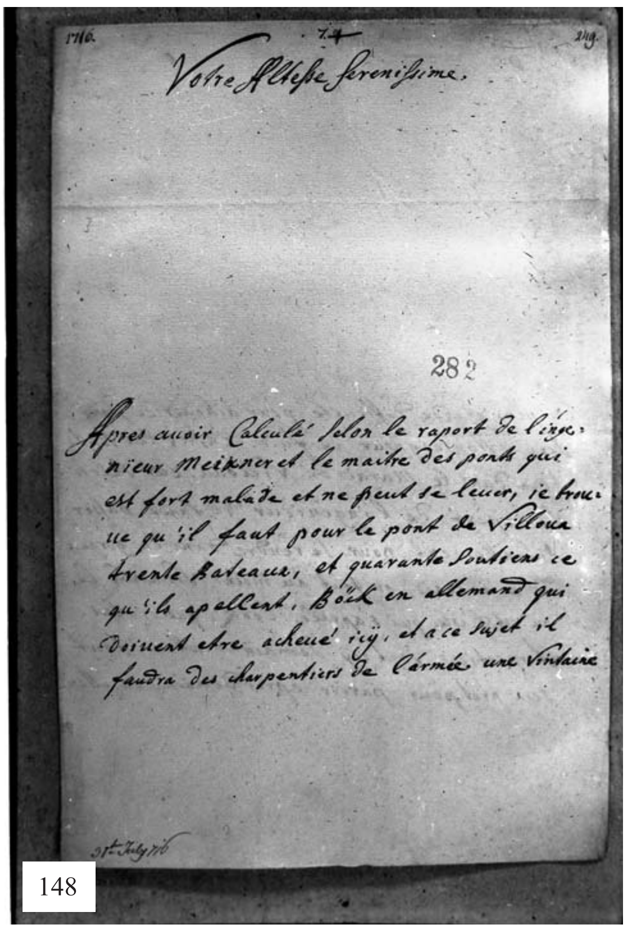
1116. 74 249.

Votre Altesse Serenissime.

282

Apres avoir calculé selon le raport de l'inge-
nieur Meixner et le maitre des ponts qui
est fort malade et ne peut se lever, je trou-
ve qu'il faut pour le pont de Villova
trente Bateaux, et quarante soutiens ce
qu'ils apellent Böck en allemand qui
doivent etre achevé icij, et a ce sujet il
faudra des charpentiers de l'armée une vintaine

31t July 1716

148

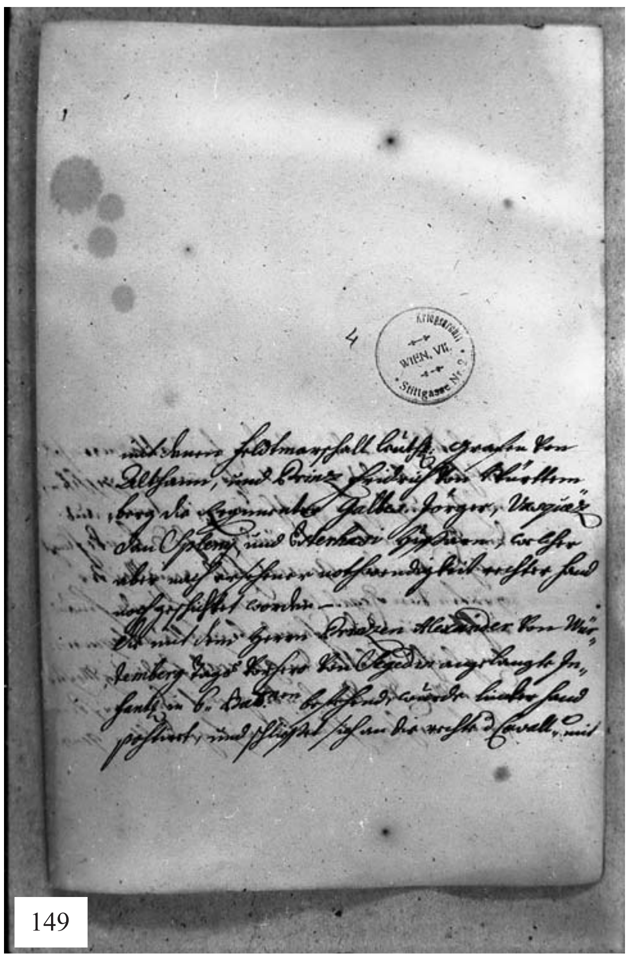

1

4

mit ihren Feldtmarschall leuth. Graffen von
Ahlfeld, und Prinz Friedrich von Württem-
berg die Regimenter Gallas, Jörger, Ungarisch
... und Esterhazi ..., welche
aber noch ... nothwendigkeit ... sind
... geschicket worden —
... mit dem Herrn Graffen Alexander von Wür-
temberg ... von Segedin angelanget ...
... in 6. Batt. ... bestehende ... sind
postirt, und schliesset sich an die rechte Cavall. mit

149

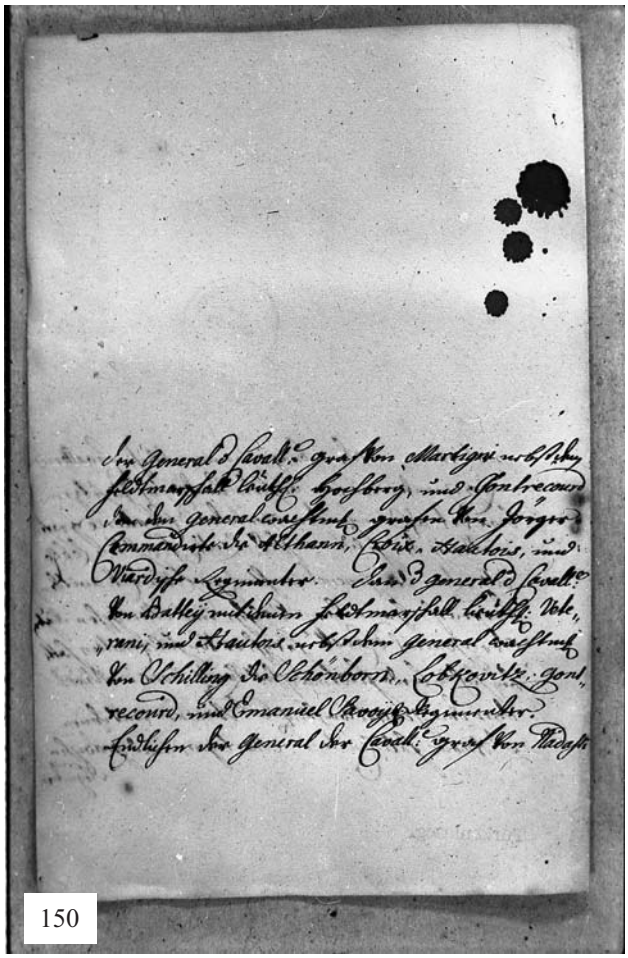

150

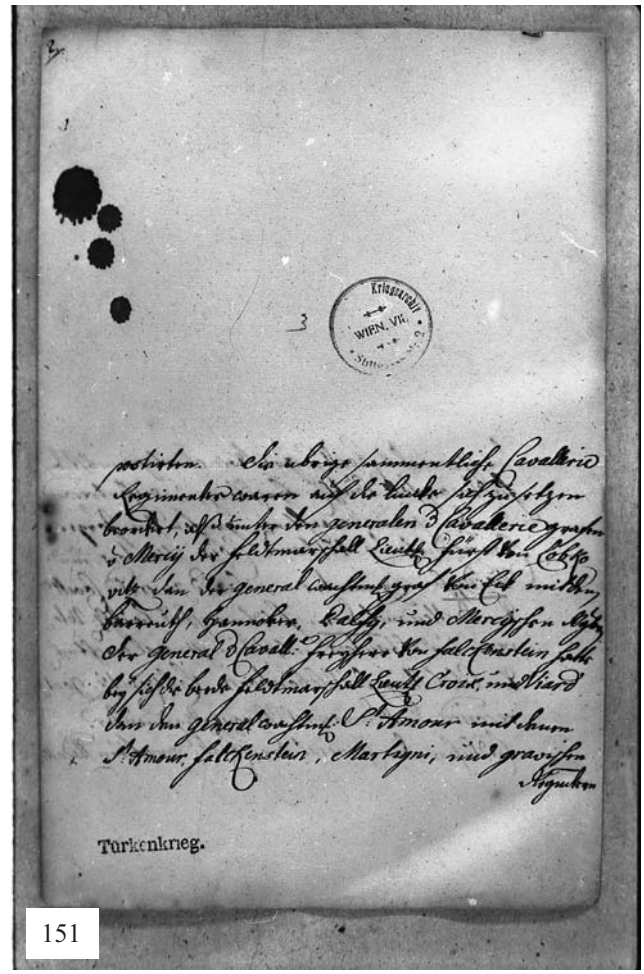

Türkenkrieg.

151

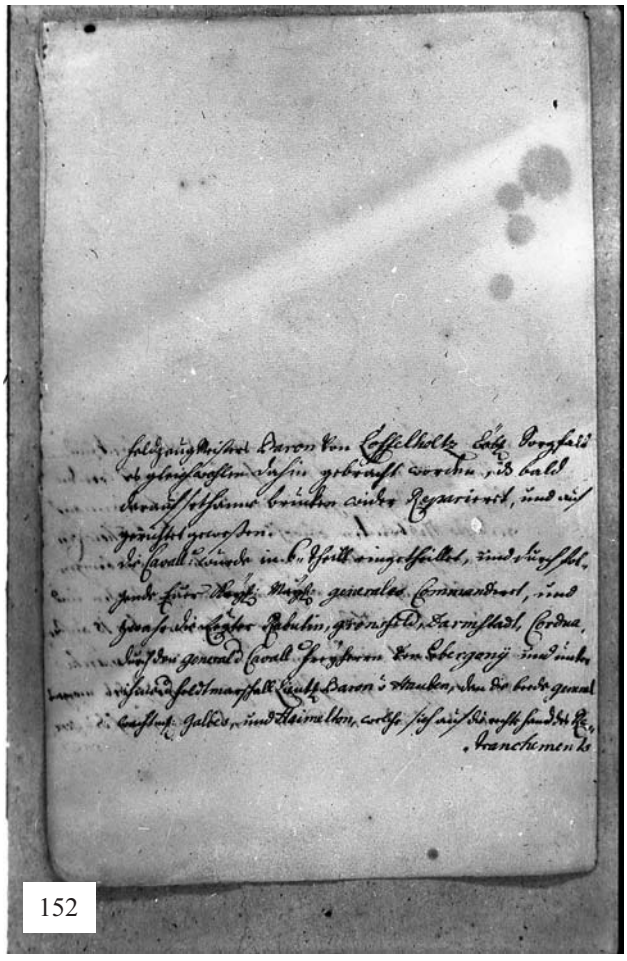

152

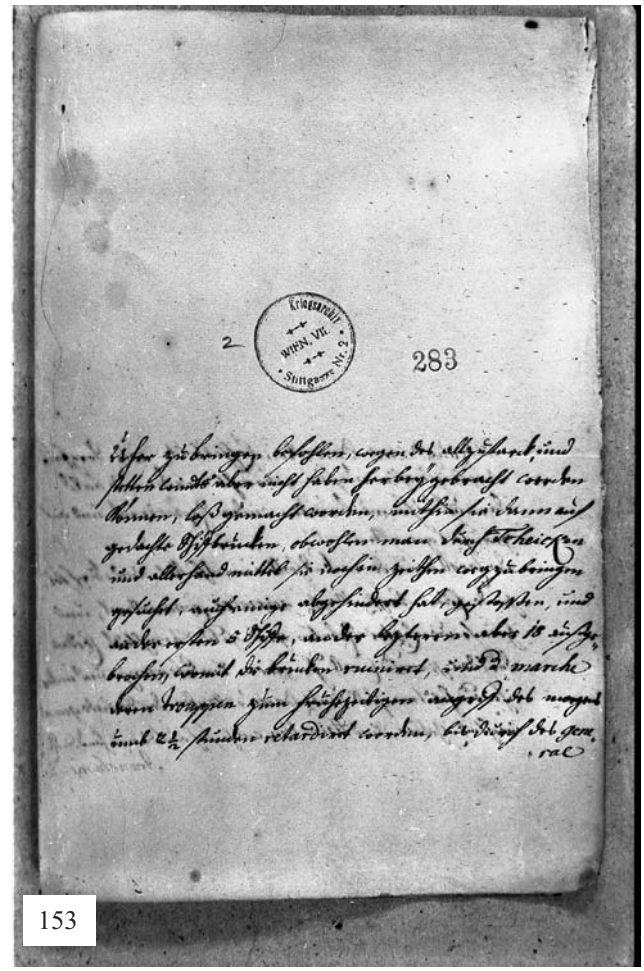

283

153

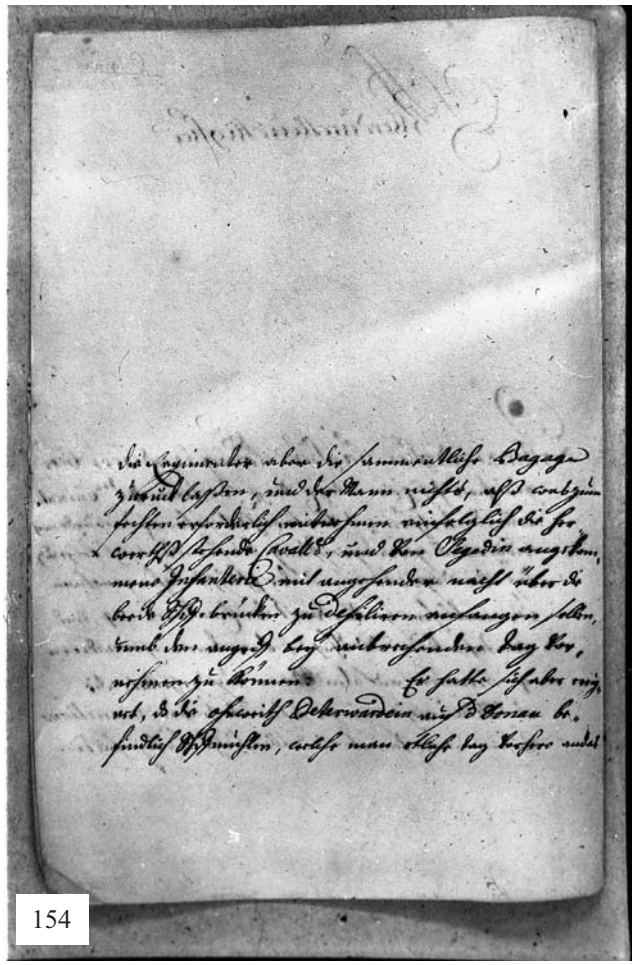

154

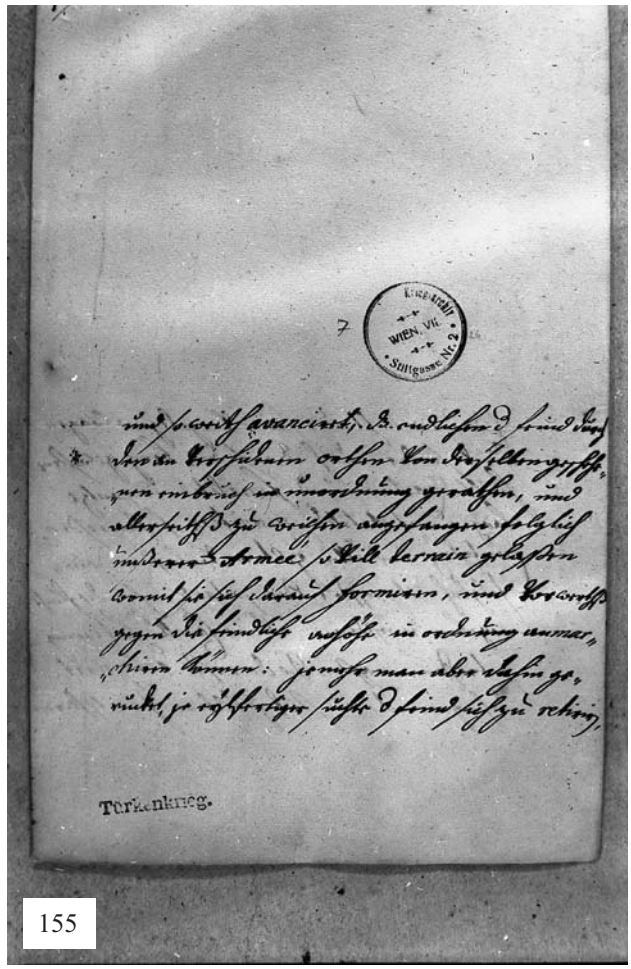

155

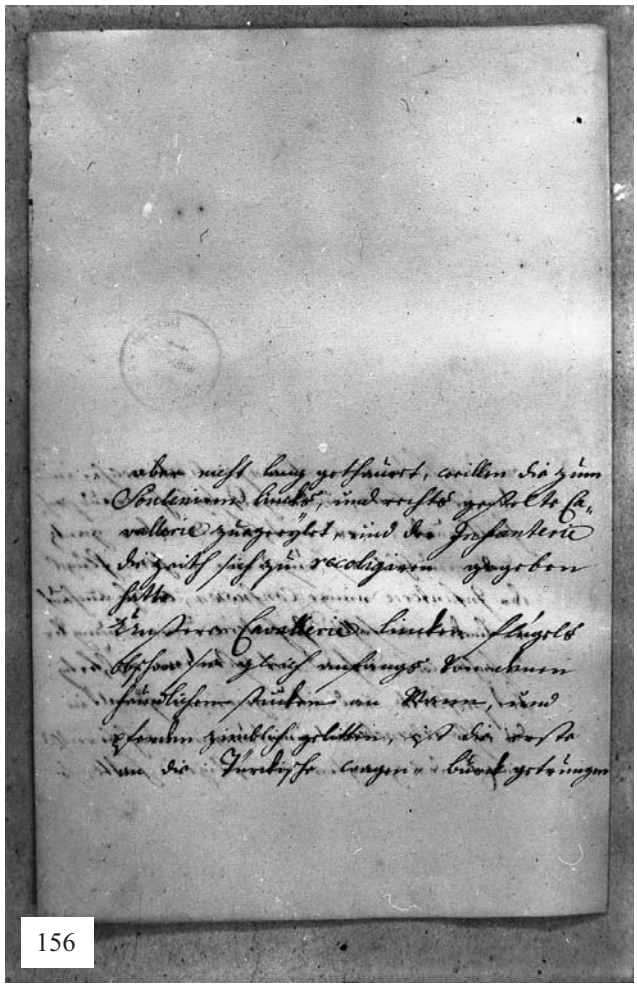

156

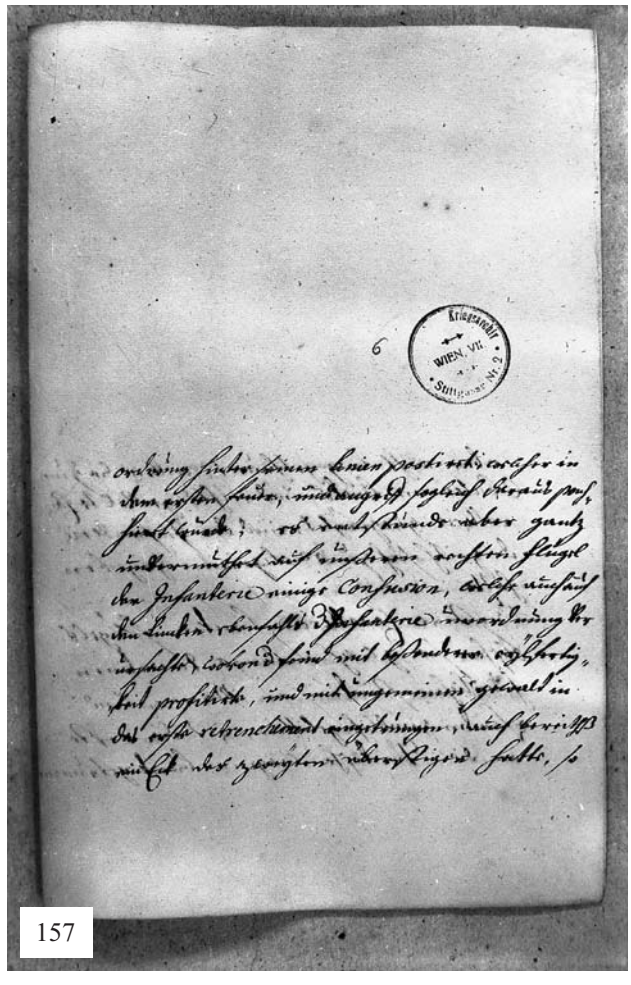

157

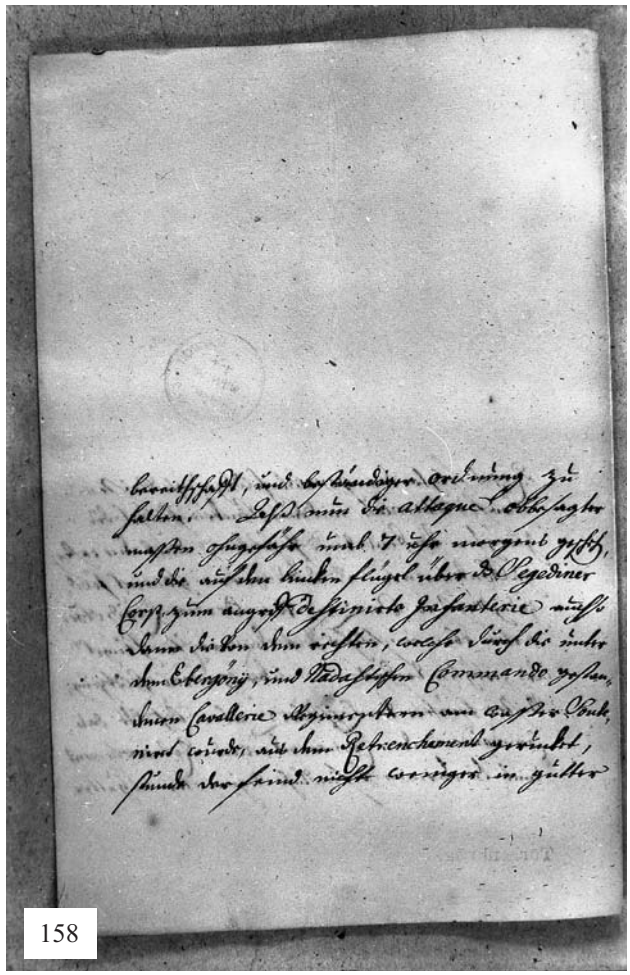

158

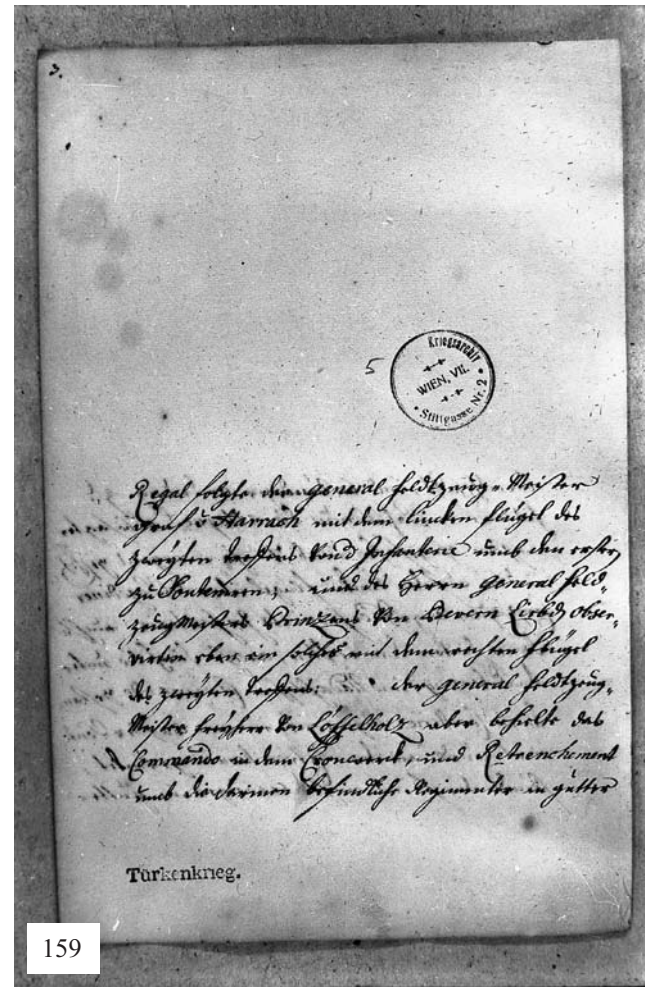

159

Türkenkrieg.

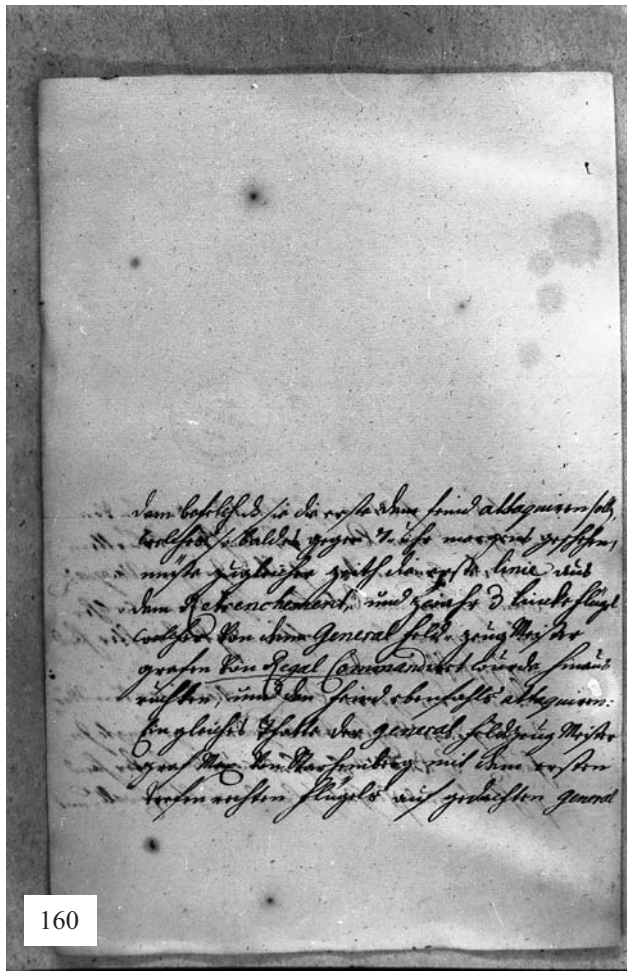

160

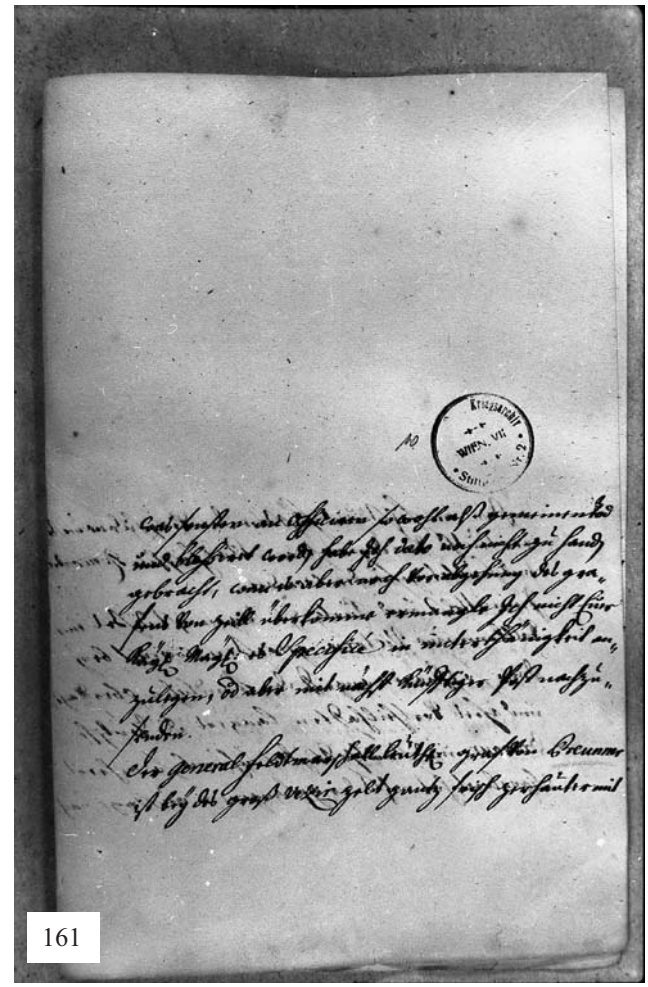

161

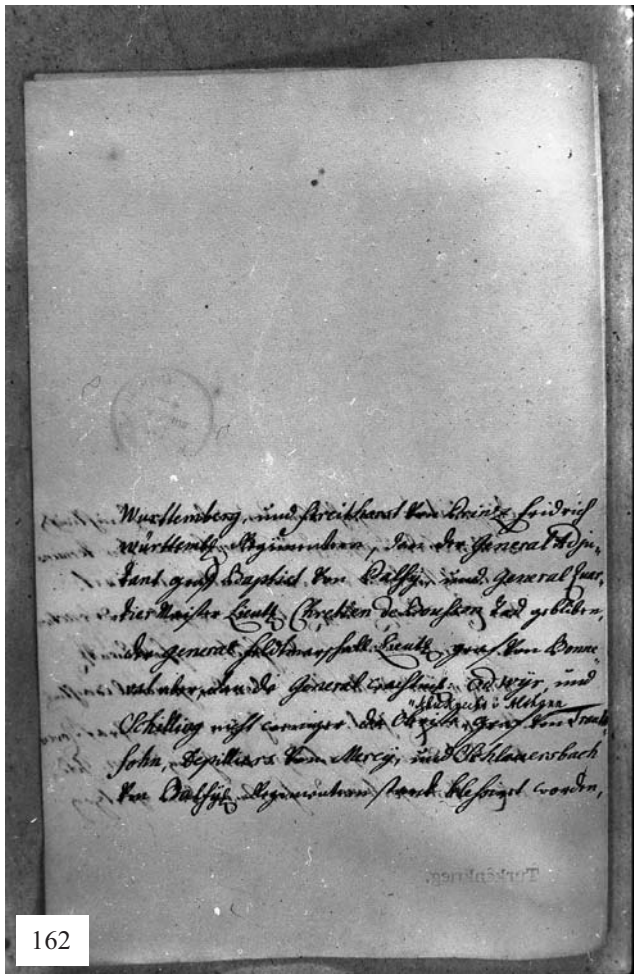

162

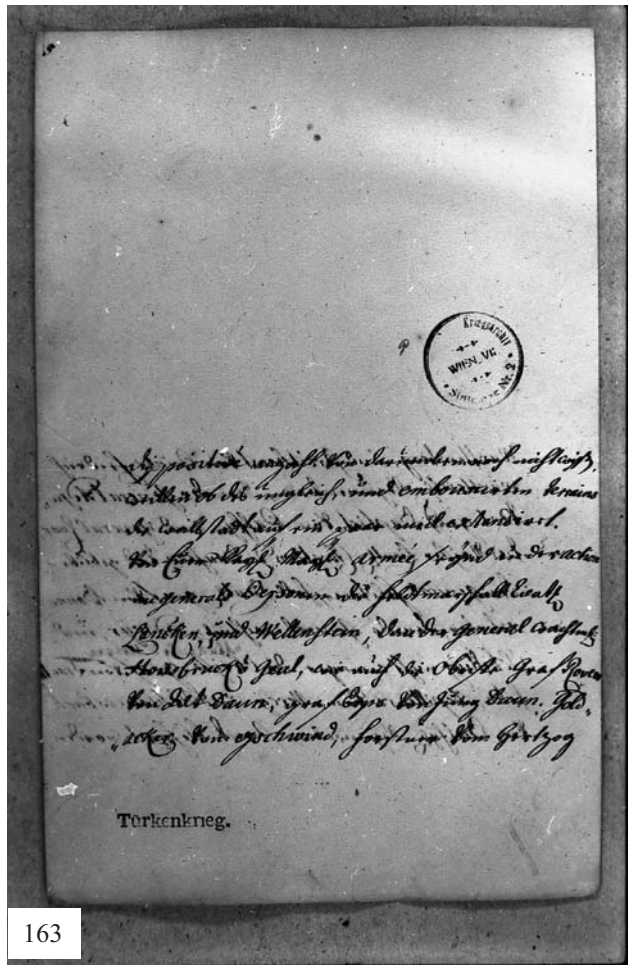

163

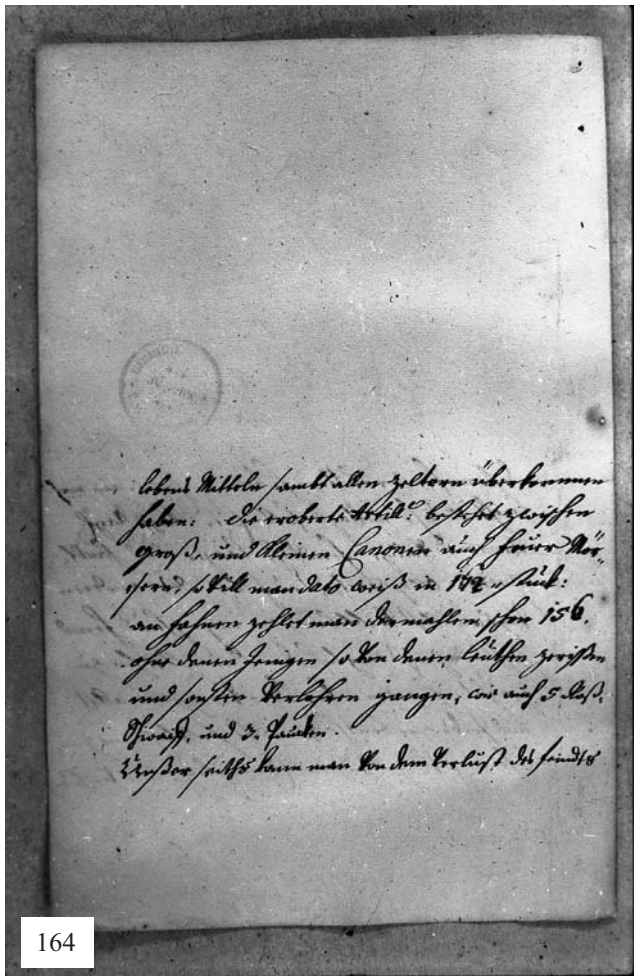

164

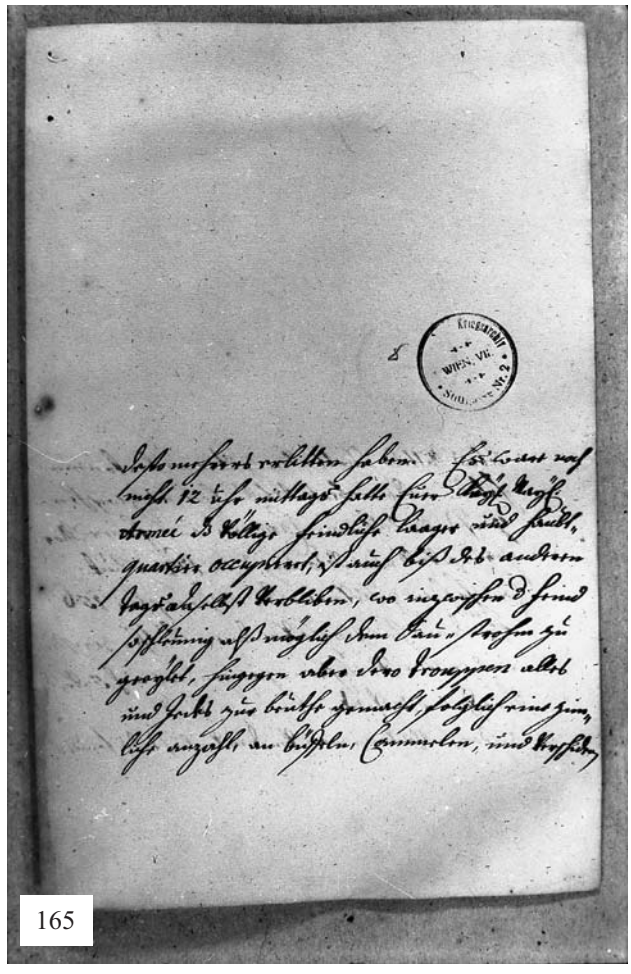

165

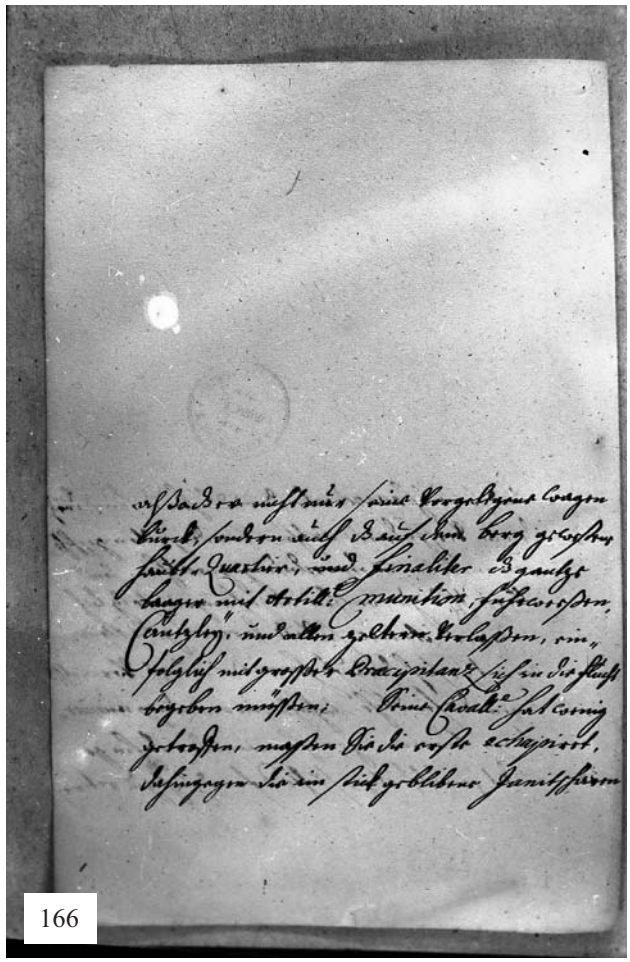

166

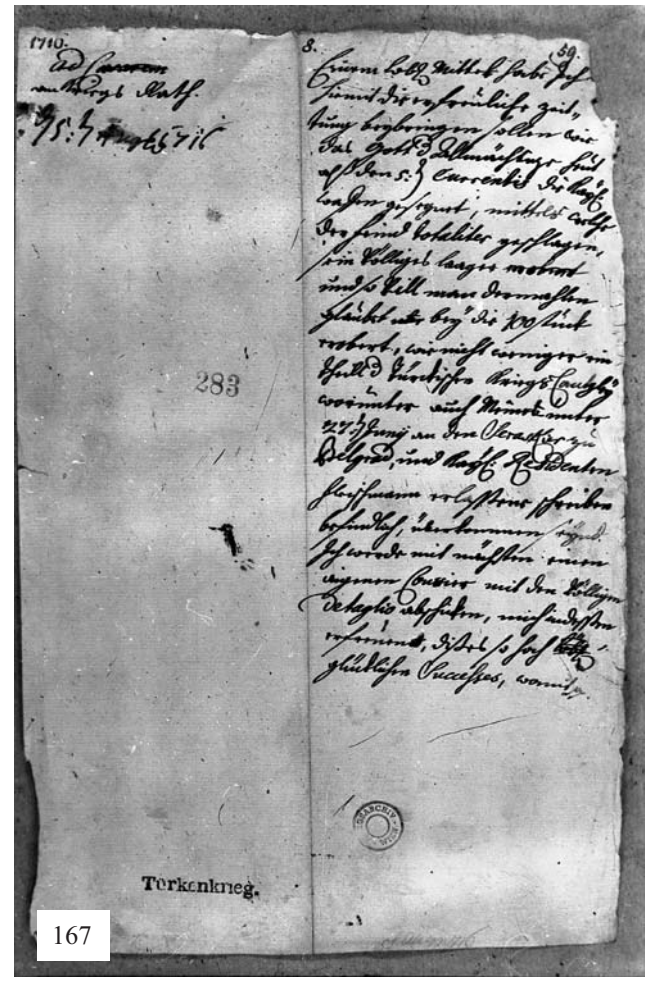

167

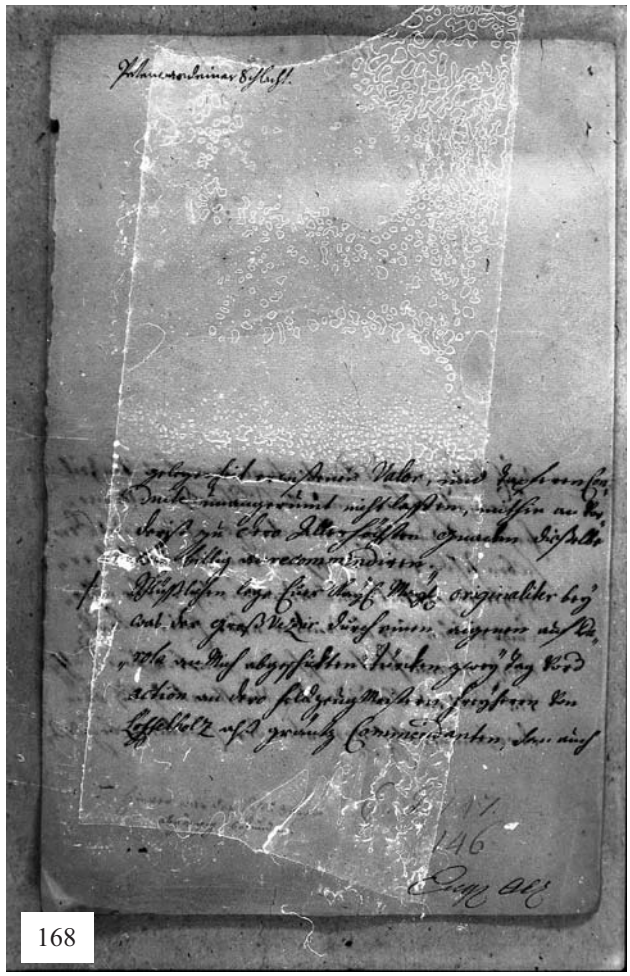

168

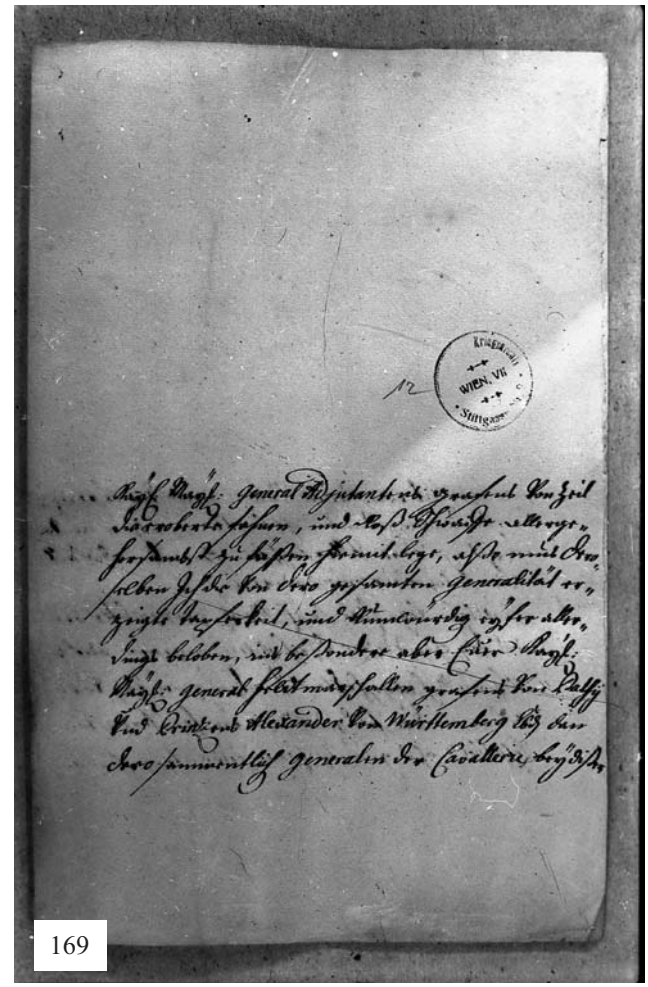

169

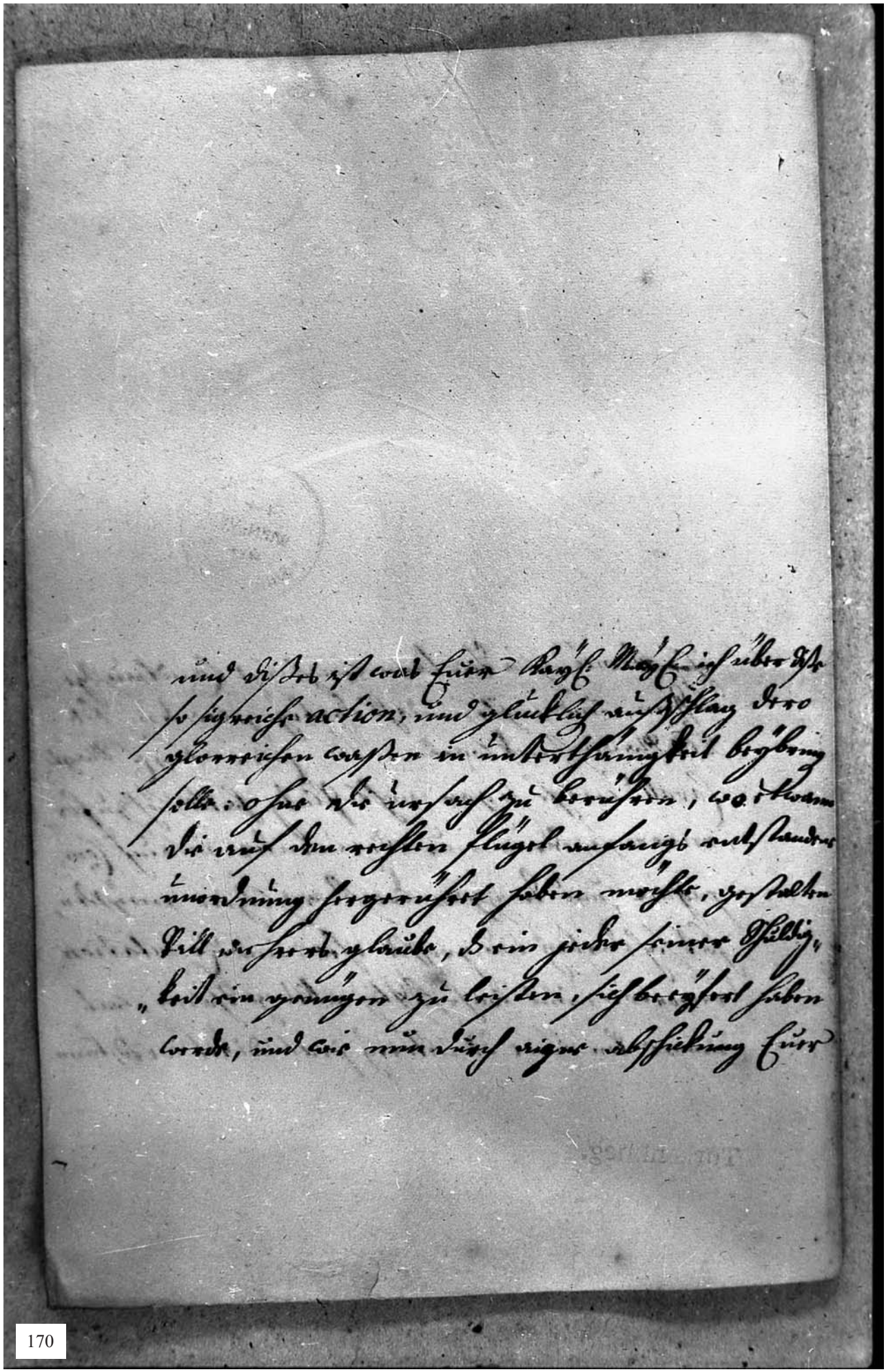

170

6 1

11

Kriegsarchiv
WIEN, VII
Stiftgasse Nr. 2

ihre Armee ohne Tartarn welche ins Landt auszu
lauffen, und nicht einmahl darbey gewesen, bis
20/m Mann starck waren; Ihro Kays: May:
Cavall: welche so gar nicht Platz hatte sich zu for
miren, sondern nur Regimenter in eine Com
pagnie, und troupen weiß anrucken müssen,
hat sich darbey ein grosse ehr, und Reputation
erworben, und wahrhafftig alles gethan, was
immer von einer Reütterey pratendirt werden.

Türkenkrieg.

171

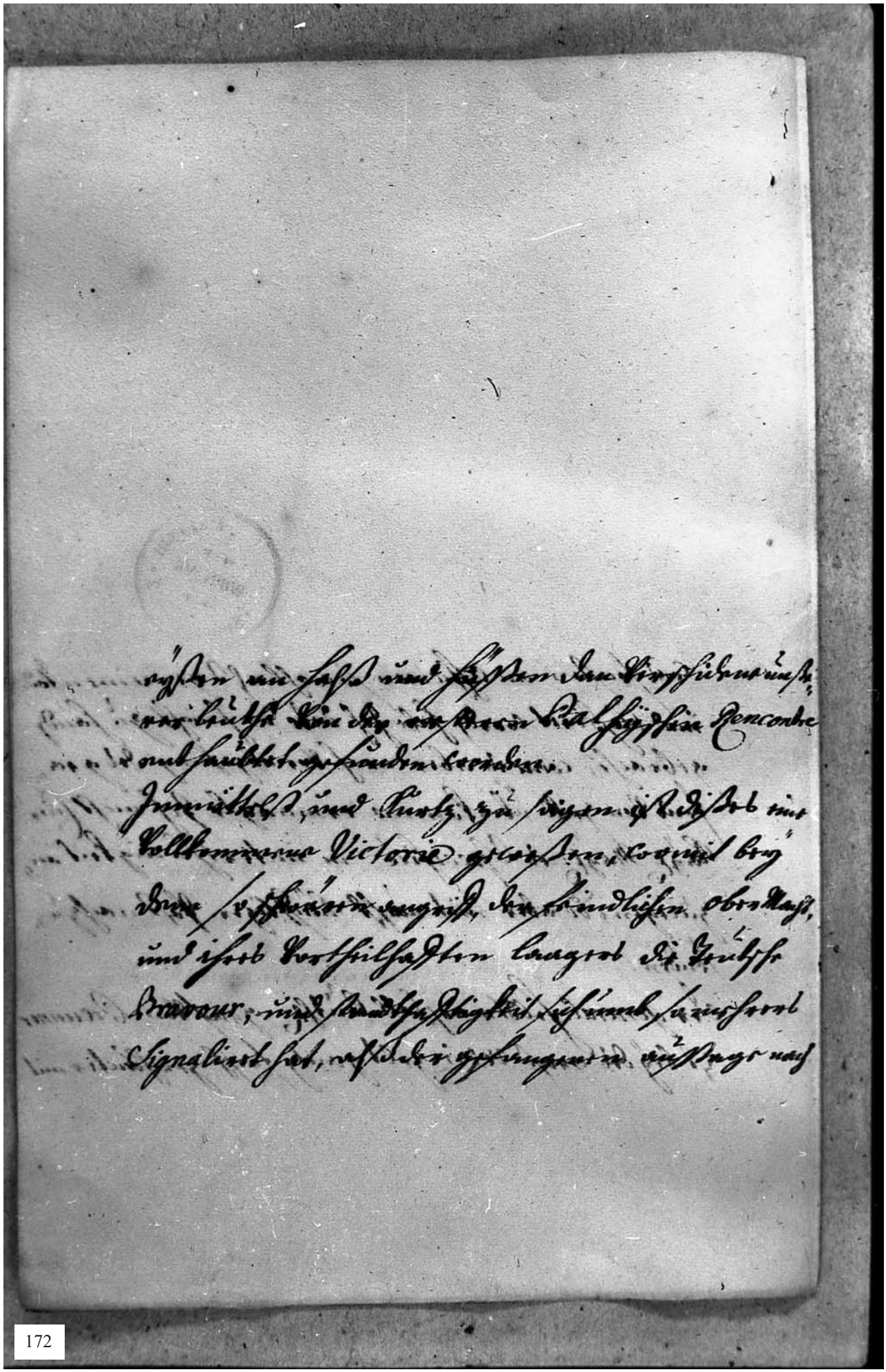

172